АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО–АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 12/2’2021

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944 (Print)

https://doi.org/10.37634/efp.2021.12(2)

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 липня 2020 р. № 886 (*економічні науки*).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (*юридичні науки*).

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 р. № 353/10 (*облік та аудит*).

Реєстраційне свідоцтво КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов’язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 21 від 16 грудня 2021 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 24.12.2021
Формат 60×84/8
Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

© "Аналітик", 2021
© "Економіка. Фінанси. Право", 2021

Суб’єкт видавничої справи

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 12/2’2021

(issued from 1994)

ISSN 2409-1944 (Print)

https://doi.org/10.37634/efp.2021.12(2)

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of July 02, 2020 (economic sciences).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 1188 on September 24, 2020 (legal sciences).

Order of Audit Chamber of Ukraine № 353/10 on December 21, 2017 (accounting and audit).

Registration Certificate – KV № 21620-11520PR on October 12, 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's DOI: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analityk" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

The papers must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 21 of December 16, 2021). Full or partial reprint of the materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 24.12.2021
Format 60×84/8
Publication – 250 copies

Address of the editorial office: 01001, Kyiv, Khreshchatyk str., 44

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

© " Analityk ", 2021
© "Economics. Finances. Law", 2021

The subject of publishing

Typography: LLC "International Business Center"

Головний редактор

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України» (Україна)

Шеф-редактор

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик"»; Заслужений юрист України (Україна)

Заступник головного редактора

Головач Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту (Україна)

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бойко Антон Олександрович, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет (Україна)

Величко Олена Георгіївна, к.е.н, доцент кафедри міжнародних фінансів, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Верезубова Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, зав. кафедри фінансів, Білоруський державний економічний університет (Білорусь)

Герасимович Анатолій Михайлович, д.е.н., професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Криштопа Ірина Ігорівна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, вчений секретар, Державне підприємство «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування» (Україна)

Полякова Євгенія Сергіївна, к.е.н, доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес). Вищий навчальний заклад «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка» (Україна)

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., професор, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (Україна)

Сіскос Еванґелос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії (Греція)

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н, професор, ректор, Вищий навчальний заклад "Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»"; академік Академії економічних наук України (Україна)

Тринчук Віктор Вікторович, к.е.н., доцент, професор кафедри фінансових ринків, Університет державної фіскальної служби України (Україна)

Чижевська Людмила Віталіївна, д.е.н, професор, професор кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку, Державний університет «Житомирська політехніка» (Україна)

Члени редакційної колегії з правових наук:

Балгімбекова Гульнара, к.ю.н., зав. кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова (Казахстан)

Бригінець Олександр Олексійович, д.ю.н., професор, Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова; член Союзу юристів України (Україна)

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності, Національна академія внутрішніх справ; Заслужений юрист України, полковник поліції (Україна)

Константінов Сергій Федорович, д.ю.н, професор, зав. кафедри адміністративної діяльності, Національна академія внутрішніх справ (Україна)

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н, професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили; академік Національної академії наук вищої освіти України (Україна)

Скоржевська-Амберг Малгожата, доктор філософії, адвокат, кафедра теорії, філософії та історії права, юридичний коледж, Університет Козмінського (Польща)

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету "Україна"; Заслужений юрист України. Член Центральної виборчої комісії (Україна)

Яровий Анатолій Олександрович, к.ю.н., доцент, професор кафедри права публічного адміністрування, Маріупольський державний університет; суддя у відставці (Україна)

Відповідальний редактор: Поповецька-Демченко Леся Петрівна (Україна)

Випусковий редактор: Туманян Анна Оганесівна (Україна)

Editors-in-chief

Valentyna P. Levchenko, Doctor of Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine" (Ukraine)

Volodymyr V. Holovach, PhD in Legal Sciences, Head of the Board of the Audit Firm "Analityk"; Honored Lawyer of Ukraine (Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief

Tetiana A. Holovach, Doctor of Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit (Ukraine)

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Anton O. Boiko, PhD in Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics department, Sumy State University (Ukraine)

Olena H. Velychko, PhD in Economics, Associate Professor of International Finances department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Tatyana A. Verezubova, Doctor of Economics, Professor, Head of the Finances department, Belarusian State Economic University (Belarus)

Anatolii M. Herasymovych, Doctor of Economics, Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Iryna I. Kryshtopa, Doctor of Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Yurii M. Mantsevych, Doctor of Economics, Associate Professor, Scientific Secretary, State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development" (Ukraine)

Yevheniia S. Poliakova, PhD in Economics, Associate Professor of Finances and Banking department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"» (Ukraine)

Olena M. Potyshniak, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Organization of Production, Business and Management department, Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture (Ukraine)

Evangelos Siskos, Doctor of Economics, Professor, University of Western Macedonia (Greece)

Serhii A. Tkachenko, Doctor of Economics, Professor, Rector, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»; academician of Academy of Economic Sciences of Ukraine (Ukraine)

Viktor V. Trynchuk, PhD in Economics, Associate Professor, Professor of Financial Markets department, University of the State Fiscal Service of Ukraine (Ukraine)

Liudmyla V. Chyzhevska, Doctor of Economics, Professor, Professor of Information Systems in Management and Accounting department, State University "Zhytomyr Polytechnic" (Ukraine)

Members of the editorial board of Legal Sciences:

Gulnara Balgimbekova, PhD in Legal Sciences, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University named after E.A. Buketov (Kazakhstan)

Oleksandr O. Bryhinets, Doctor of Legal Sciences, Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law; member of the Union of Lawyers of Ukraine (Ukraine)

Viktor I. Vasylynchuk, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Operational and Investigating department, National Academy of Internal Affairs; Honored Lawyer of Ukraine, colonel of the Police (Ukraine)

Serhii F. Konstantinov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Administrative Activity department, National Academy of Internal Affairs (Ukraine)

Ihor V. Ozerskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process department, Petro Mohyla Black Sea National University; academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine (Ukraine)

Malgorzata Skorzewska-Amberg, PhD, DSc, Theory, Philosophy and History of Law department, College of Law, Kozminski University (Poland)

Yurii O. Frytskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University; Honored Lawyer of Ukraine, member of the Central Election Commission (Ukraine)

Anatolii O. Yarovyi, PhD in Legal Sciences, Professor of Law and Public Administration department, Mariupol State University; retired judge (Ukraine)

Managing editor: Lesia P. Popovetska-Demchenko (Ukraine)

Issue Editor: Anna O. Tumanian (Ukraine)

ЗМІСТ

БОРИСЕВИЧ М.О. Правовий механізм дотримання процесуальних строків у целерантних справах у адміністративному судочинстві України ……... 5

ВЕЛИЧКО В.А. Математичне моделювання впливу стейкхолдерних показників на розвиток будівельних підприємств …… 9

HRYSHCHUK N. The role of credit resources in financial support of agricultural manufacturers in modern economic conditions (Роль кредитних ресурсів в фінансовому забезпеченні сільськогосподарських виробників в сучасних економічних умовах) ……... 14

ЛОБОДІНА З.М., БУЛАВИНЕЦЬ В.М., ДАНИЛЬЦІВ Х.Т. Бюджетне фінансування освітніх послуг: сучасні тенденції та перспективи вдосконалення …… 20

КОНДРО П.В. Моделі прогнозування рівня боргової безпеки України …….. 30

КАЛАШНИК Д.В., МОСКАЛЕНКО А.О. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у публічній службі: українські реалії та зарубіжний досвід …… 36

КРЕМЕНЬ О.І., КУЛЬША А.Є., КРЕМЕНЬ В.М. Статистичний аналіз державного боргу України у сучасних економічних умовах …… 41

CONTENTS

M. BORYSEVYCH. Legal mechanism of observance with procedural terms in celerant cases in administrative proceedings of Ukraine …….. 5

V. VELYCHKO. Mathematical modeling of influence of stakeholder indicators on development of construction enterprises ……..... 9

N. HRYSHCHUK. The role of credit resources in financial support of agricultural manufacturers in modern economic conditions …….. 14

Z. LOBODINA, V. BULAVYNETS, K. DANYLTSIV. Budget financing of educational services: current trends and prospects for improvement …….. 20

P. KONDRO. Debt security forecasting models ……... 30

D. KALASHNYK, A. MOSKALENKO. Prevention and settlement of conflict of interests in public service: Ukrainian realities and foreign experience …….. 36

O. KREMEN, A. KULSHA, V. KREMEN. Statistical analysis of the state debt of Ukraine in modern economic conditions ……... 41

DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2021.12(2).1
УДК 342.9

Михайло Олегович ***БОРИСЕВИЧ***
аспірант, Університет митної справи та фінансів
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3473-3507
e-mail: borysevych.sud@gmail.com

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ДОТРИМАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У ЦЕЛЕРАНТНИХ СПРАВАХ У АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Досліджено особливості процесуальних строків у целерантній (спрощеній, пришвидшеній) моделі розгляду адміністративної справи. Проаналізовано ключові причини систематичності порушення адміністративними судами процесуальних строків. Визначено окремі шляхи вирішення проблем дотримання проблеми недотримання адміністративними судами процесуальних строків у адміністративних справах, що розглядаються за правилами спрощеного позовного провадження (целерантних справах). Запропоновано введення категорії пріоритетних адміністративних справ, що розглядаються, з метою вдосконалення механізму дотримання процесуальних строків у целерантних (спрощених) справах у адміністративному судочинстві України. Запропоновано способи ефективного призначення засідань у пріоритетних справах, строк розгляду яких закінчується.

Ключові слова: *спрощене провадження, целерантні справи, спрощене позовне провадження, адміністративне судочинство, порушення процесуальних строків, пріоритетні справи, відповідальність суддів*

ВСТУП

Із набранням чинності Кодексом адміністративного судочинства (КАС) України у новій редакції від 2017 р. запроваджено нові підходи до диференціації адміністративно-процесуальної форми, визначено низку нових термінів або викладено інакше ніж у попередній редакції терміни, що вже існували, зокрема «малозначна справа», «справа незначної складності», «спрощене позовне провадження», «письмове провадження» тощо.

Ст. 12 КАС України диференційовано форму адміністративного судочинства на загальне та спрощене. Спрощене адміністративне судочинство має суттєві ознаки целерантності (з лат. celerantes – ‘швидкий, стрімкий’ [1]). Воно набуло об’ємної нормативації, у новій редакції кодексу значно розширено ідеї скороченого провадження, передбаченого ст. 183–2 КАС Україні у старій редакції.

Така диференціація адміністративно-процесуальної форми впроваджена не лише шляхом різного підходу до процедурного наповнення загальної та спрощеної (целерантної) форми адміністративного судочинства, але й шляхом встановлення законодавцем суттєвих відмінностей у процесуальних строках.

Однак дотримання як загальних, так і скорочених (целерантних) процесуальних строків становить суттєву проблему у національній судовій системі та в системі адміністративного судочинства, зокрема. Вкрай розповсюдженою є практика розгляду адміністративних справ понад встановленого строку розгляду, чим порушується право на справедливий та своєчасний суд.

Окремим питанням строків розгляду адміністративних справ приділяли увагу науковці М.М. Аракелян, Я.О. Берназюк, П.Д. Гуйван, О.В. Негара, М.О. Сорока, Л.В. Тацій та ін. Однак питання дослідження механізму забезпечення дотримання процесуальних строків розгляду целерантних адміністративних справ усе ще залишається мало дослідженим та потребує подальших наукових розробок.

МЕТА – аналіз ступеню дотримання адміністративними судами України процесуальних строків під час розгляду спрощених (целерантних) адміністративних справ, виявлення ключових проблем у дотриманні процесуальних строків та висловлення пропозицій для вдосконалення механізму дотримання таких процесуальних строків.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У проведенні дослідження використано загальнонаукові методи (діалектичний, метод синтезу та порівняння), і спеціальні методи (формально-логічний, тлумачення норм права).

РЕЗУЛЬТАТИ

Особливості розгляду адміністративних справ за правилами спрощеного позовного провадження встановлюється гл. 10 КАС України. Ключовими питаннями, які необхідно з’ясувати для відокремлення правил загального позовного провадження від правил спрощеного позовного провадження є питання визначення законодавцем наявності або відсутності тих чи інших окремих процедур, а також визначення тривалості тих чи інших процесуальних строків.

За В.П. Тимощуком, процедура – це встановлений порядок розгляду та вирішення справи (модель провадження), а провадження – це вже власне розгляд та вирішення конкретної справи [2]. Так, здійснення конкретного провадження в межах конкретної адміністративної справи можливе лише за умови передбачення її порядку (моделі провадження) шляхом нормативації, втілення в конкретні процесуальні норми права.

Відповідно до ч. 3 ст. 262 КАС України підготовче засідання у розгляді справи за правилами спрощеного позовного провадження не проводиться [3]. Відповідно процедура підготовчого провадження, встановлена гл. 3 КАС України не застосовується у розгляді справи за правилами спрощеного позовного провадження. Відсутність передбаченої моделі провадження у вигляді підготовчого провадження вказує на спрощеність загальної моделі розгляду адміністративної справи за правилами спрощеного позовного провадження, відповідно, адміністративні справи, які розглядаються за правилами спрощеного позовного провадження мають ознаки целерантності.

© М.О. БОРИСЕВИЧ, 2021

До того ж відповідно до ч. 5 ст. 262 КАС України суд розглядає справу у порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше. За клопотанням однієї зі сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться у судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін [3]. За загальним правилом, встановленим приписами ч. 1 ст. 257 КАС України, розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження здійснюється судом за правилами, встановленими КАС України для розгляду справи за правилами загального позовного провадження, з особливостями, визначеними у гл. 10 КАС України.

Водночас у разі, якщо жодна зі сторін не подасть до суду клопотання про розгляд справи у порядку спрощеного провадження з викликом сторін, або якщо суд за власною ініціативою не дійде висновку про необхідність виклику сторін для розгляду конкретної адміністративної справи, модель розгляду такої справи буде суттєво відрізнятись від моделі розгляду адміністративної справи за правилами загального провадження.

Так, в умовах розгляду целерантної адміністративної справи без повідомлення сторін не буде виконуватись ціла низка процесуальних дій, які б мали бути виконані за безпосередньої участі учасників справи у судовому засіданні. До таких дій можна віднести, зокрема: відкриття судового засідання (ст. 199), розгляд заяв та клопотань (ст. 204), вступне слово учасників справи (ст. 209), допит свідків (ст. 212), судові дебати (ст. 225) тощо. Як вбачається з вищезазначеного, процедура розгляду адміністративної справи без повідомлення сторін за наявними матеріалами справи суттєво спрощена порівняно з аналогічною процедурою за умови розгляду справи із викликом сторін та порівняно з розглядом адміністративної справи за правилами загального позовного провадження.

Ст. 263 КАС України також визначено окрему категорію справ незначної складності, які розглядаються судом за правилами спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи (у письмовому провадженні) без альтернативної можливості у вигляді розгляду справи з викликом сторін [3].

У разі таких справ законодавцем встановлено не лише безальтернативність розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи, але й скорочено кількість заяв у суті справи лише до позову та відзиву, не передбачаючи процедури подання відповіді на відзив та заперечення на відповідь у межах таких справ.

Так, можна встановити, що діючий КАС України містить у собі три види спрощених (целерантних) процедур порівняно із загальною (ординарною) процедурою розгляду адміністративних справ:

1) розгляд адміністративної справи за правилами спрощеного позовного провадження із викликом сторін;

2) розгляд адміністративної справи за правилами спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін;

3) розгляд адміністративної справи за правилами спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи (у письмовому провадженні) окремих категорій справ незначної складності (ст. 263).

Целерантність процедур та проваджень з розгляду адміністративних справ, що полягає у відсутності конкретних дій, порівняно із загальною процедурою відповідно має скорочувати строки розгляду таких справ. За наслідком цього КАС України передбачено скорочені (целерантні) процесуальні строки як розгляду таких адміністративних справ загалом, так і вчинення окремих процесуальних дій зокрема.

Так, за загальною моделлю розгляду адміністративної справи в першій інстанції строк розгляду такої справи складається зі строку підготовчого провадження та строку розгляду справи у суті.

Відповідно до ч. 4 ст. 173 КАС України підготовче провадження має бути проведене протягом 60 днів від дня відкриття провадження у справі. У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду у суті цей строк може бути продовжений не більше ніж на 30 днів за клопотанням однієї зі сторін або з ініціативи суду [3]. Відповідно максимальна тривалість строку проведення підготовчого провадження не може перевищувати 90 днів.

Відповідно до ч. 1 ст. 193 КАС України суд має розпочати розгляд справи у суті не пізніше ніж через 60 днів від дня відкриття провадження у справі, а у випадку продовження строку підготовчого провадження – не пізніше наступного дня від дня закінчення такого строку. Відповідно до ч. 2 ст. 193 КАС України суд розглядає справу у суті протягом 30 днів від дня початку розгляду справи у суті [3]. Враховуючи максимальний строк проведення підготовчого провадження в 90 днів, закінчення розгляду справи у суті має бути завершено не пізніше ніж за 120 днів від дня відкриття провадження у справі.

Таблиця 1 – **Строки розгляду целерантних адміністративних справ за КАС України**

Види спрощених (целерантних) справ	**Відкриття першого засідання, початок розгляду справи у суті**	**Загальний строк розгляду в першій інстанції**
Із викликом сторін (спрощене провадження)	Не пізніше 30 днів із дня відкриття провадження у справі	Протягом розумного строку, але не більше 60 днів із дня відкриття провадження у справі
Без повідомлення сторін (спрощене провадження)	Засідання не проводяться, розгляд справи у суті розпочинається через 30 днів із дня відкриття провадження у справі	Протягом розумного строку, але не більше 60 днів із дня відкриття провадження у справі
Окремі категорії справ незначної складності (ст. 263)	Засідання не проводяться, розгляд справи у суті розпочинається через 15 днів із дня відкриття провадження у справі	Не більше 30 днів із дня відкриття провадження у справі

Відповідно до ст. 258 КАС України суд розглядає справи за правилами спрощеного позовного провадження протягом розумного строку, але не більше 60 днів із дня відкриття провадження у справі, а стосовно справ, визначених ч. 1 ст. 263 КАС України – протягом не більше 30 днів. Як вбачається з табл. 1, модель розгляду целерантних адміністративних справ передбачає вдвічі (для окремих справ – учетверо) коротший загальний строк розгляду справи.

Реальне дотримання процесуальних строків судами можна прослідкувати на підставі статистичних даних. Так, відповідно до звіту Окружного адміністративного суду м. Києва про розгляд судових справ за 2020 р. можна встановити наступне. Усього протягом 2020 р. розглянуто 28822 справи. Показник розгляду у спрощеному провадженні становить 13216, у письмовому провадженні – 4820 справ. Від загальної кількості розглянутих справ справи розглянуто в такі строки:

до 3-ох міс.: 10577 справ (36,7 %);

понад 3-ох міс. до 1-го року: 10845 справ (37,6 %);

понад 1 рік до 2-ох років: 5229 справ (18,1 %);

понад 2-ох років до 3-ох років: 964 справи (3,3 %);

понад 3-ох років: 1207 справ (4,2 %) [3].

Відповідно 25,6 % адміністративних справ розглядались протягом строку, що перевищує 1 рік. Як зазначається у звіті, показник середньої тривалості розгляду адміністративних справ становить 311 днів [4]. Вищезазначені статистичні дані свідчать про поширеність факту порушення процесуальних строків адміністративними судами.

Підтверджує це й результати дослідження аналітичної платформи Опендатабот. На думку дослідників основною проблемою недотримання процесуальних строків українськими судами полягає у тривалому очікуванні саме першого судового засідання у справі, а також тривалими часовими проміжками між засіданнями у разі їх відкладення. Наприклад, очікування першого засідання в адміністративному спорі з податковою службою в середньому займає 49 днів. Основною причиною тривалих затримок є серйозний кадровий голод – лише 38 % суддів в Україні мають повноваження для ведення судових процесів [5].

На переконання автора реальне забезпечення дотримання процесуальних строків в адміністративних справах в адміністративному судочинстві України можливе лише за рахунок введення достатніх важелів впливу не лише на сторони, а й на суд. Саме лише декларування будь-яких строків у КАС України без реального механізму їх дотримання знівельовує саму суть целерантного характеру такого строку.

Так, сторони несуть ризик втрати можливості використання процесуального права, передбаченого КАС України, у разі пропуску встановленого процесуального строку. Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 204 КАС України неподання заяви чи клопотання без поважних причин у підготовчому провадженні або в інший строк, визначений судом, матиме наслідком залишення без розгляду судом такої заяви чи клопотання [3]. Аналогічний підхід застосовуються й до інших випадків порушення процесуальних строків сторонами.

Єдиною ж нормою, яка встановлює підстави притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за безпідставне затягування або невжиття суддею заходів до розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, не своєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень є п. 2 ч. 1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [6]. Водночас, як вбачається з інформації Вищої ради правосуддя про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, на підставі зазначеної норми за 2021 р. до дисциплінарної відповідальності притягнуто лише одного суддю адміністративного суду [7].

Відсутність механізму забезпечення дотримання судами скорочених строків позбавляє сторони конкретної адміністративної справи, яка у своїй суті є целерантною, можливості мати легальні очікування розгляду їх публічно-правового спору у конкретних часових межах. Свавілля стосовно часу розгляду справи позбавляє сенсу диференціацію адміністративно-процесуальної форми та саме існування будь-якого роду спрощених проваджень.

Водночас адміністративний суд повинен мати не лише імперативні приписи-орієнтири стосовно розгляду адміністративних справ або вчинення певних процесуальних дій у певних часових межах, але й мати достатній процесуальний інструментарій для реалізації темпоральних приписів КАС України.

Автором пропонується введення процесуальної характеристики «пріоритетності» для окремих категорій адміністративних справ, що розглядаються. На думку автора, введення нового терміну не матиме складнощів, з огляду на те, що законодавець уже оперує поняттям «пріоритетності», зазначаючи у ч. 2 ст. 12 КАС України, що спрощене позовне провадження призначене для розгляду справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи.

Так, пріоритетними мають вважатись адміністративні справи, що вже розглядаються, та в яких добігають кінця визначені КАС України строки. Для таких справ слід використовувати індикативні часові показники, наприклад, збіг двох третин строку, відведеного на розгляд конкретної справи. Доцільним є і визначення пріоритетними целерантних справ, передбачених ч. 1 ст. 263 КАС України.

Враховуючи навантаження суддів та найрозповсюдженіший спосіб призначення першого судового засідання шляхом пошуку вільного «вікна» в розкладі судді та його «заповнення» відповідним новим засіданням, а також аналогічним способом призначення нового засідання у разі відкладення розгляду справи, доцільним є резервування одного-двох днів на декаду для розгляду пріоритетних справ, строк розгляду яких вже спливає. Розгляд інших справ не може відбуватись у такі резервні дні.

ВИСНОВКИ

Враховуючи наведені результати дослідження, можна дійти висновків про наявність суттєвої проблеми з недотримання адміністративними судами процесуальних строків у розгляді справ як за правилами загального позовного провадження, так і спрощених (целерантних) справ.

Шляхами вирішення такої проблеми, на думку ав-

тора, є вирішення питання «кадрового голоду» судової системи України, посилення відповідальності суддів за порушення процесуальних строків, введення поняття пріоритетних справ, строк розгляду яких закінчується, та введення ефективного способу призначення засідань у таких справах з метою дотримання процесуальних строків. Крім того, потребує подальших розробок питання оптимізації процедури целерантних справ з метою приведення їх до стандарту «одна справа – одне засідання».

Список використаних джерел

1. Сливич І.І. Прискорені та спрощені провадження в кримінальному судочинстві України: визначення та доцільність застосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2015. Вип. 31(3). С. 97-100.

2. Тимощук В.П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії: монографія. Київ: «Конус-Ю», 2010. 296 с.

3. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747 (ред. від 15.12.2017 р.). *Голос України*. 2005. № 158.

4. Звіт окружних адміністративних судів про розгляд судових справ за 2020 р. (за даними Окружного адміністративного суду м. Києва). URL: http://oask.gov.ua/node/4528

5. Два місяці від подачі позову до першого засідання: Опендатабот підрахував швидкість українських судів (за даними Опендатабот) URL: https://opendatabot.ua/analytics/court-speed

6. Закон України «Про судоустрій і статус суддів»: Закон України від 02.06.2016 № 1402. *Відомості Верховної Ради.* 2016. № 31. Ст.545.

7. Інформація про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності (за даними Вищої ради правосуддя). URL: https://hcj.gov.ua/disciplinary?page=2

References

1. Slyvych I.I. Accelerated and simplified proceedings in criminal proceedings of Ukraine: definition and feasibility of application. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*. 2002. Issue 31(3). pp. 97-100. (in Ukrainian).

2. Tymoshchuk V.P. Administrative acts: procedure for adoption and termination: monograph. Kyiv: Konus-Yu, 2010. 296 p. (in Ukrainian).

3. Code of Administrative Procedure: Law of Ukraine of July 6, 2005 № 2747 (on December 15, 2017). *Voice of Ukraine*. 2005. № 158. (in Ukrainian).

4. Report of the district administrative courts on the consideration of court cases for 2020 (according to the District Administrative Court of Kyiv). URL: http://oask.gov.ua/node/4528 (in Ukrainian).

5. Two months from the filing of the lawsuit to the first meeting: Opendatabot calculated the speed of Ukrainian courts (according to Opendatabot) URL: https://opendatabot.ua/analytics/court-speed (in Ukrainian).

6. Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges": Law of Ukraine of 02.06.2016 № 1402. *Information of the Verkhovna Rada*. 2016. № 31. Art. 545. (in Ukrainian).

7. Information on bringing judges to disciplinary responsibility (according to the High Council of Justice). URL: https://hcj.gov.ua/disciplinary?page=2 (in Ukrainian).

Mykhailo BORYSEVYCH
postgraduate student, University of Customs and Finance
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3473-3507
e-mail: borysevych.sud@gmail.com

LEGAL MECHANISM OF OBSERVANCE WITH PROCEDURAL TERMS IN CELERANT CASES IN ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS OF UKRAINE

Introduction. *Observance with both general and reduced (celerant) procedural terms is a significant problem in the national judicial system, and in the system of administrative justice in particular. The practice of considering administrative cases beyond the established term is extremely common, which violates the right to a fair and timely trial.*

Some special attention to the issues of terms of consideration of administrative cases was paid by M. Arakelian, Ya. Bernaziuk, P. Huivan, O. Nehara, L. Tatsii and others. However, the study of the mechanism for ensuring of observance with procedural terms for the consideration of celerant administrative cases is still little studied and requires further research.

Purpose. *Analysis of the degree of observance by administrative courts of Ukraine with procedural terms during the consideration of simplified (celerant) administrative cases, identification of key problems in observance with procedural terms and proposals for improving the mechanism of observance with such procedural terms.*

Results. *Peculiarities of procedural terms in the celerant model of administrative case consideration are studied. The key reasons for the systematic violation of procedural deadlines by administrative courts are analyzed. Certain ways to solve the problem of compliance with the problem of non-compliance with administrative courts procedural terms in celerant administrative cases are proposed.*

Conclusion. *According to the author, the ways to solve of problem of non-observance with procedural terms are to solve the issue of "staff shortage" of the judicial system of Ukraine, increase the responsibility of judges for violating procedural terms, introduce the concept of priority cases, which expire and introduce an effective way to schedule meetings in such cases. In addition, there is a need to further develop the issue of optimizing the procedure of celerant cases in order to bring them to the standard "one case – one meeting".*

Keywords: *simplified proceedings, celerant cases, simplified suit proceeding, administrative proceedings, violation of procedural terms, priority cases, responsibility of judges*

DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2021.12(2).2
УДК 334.021:658:69.009

Володимир Анатолійович ***ВЕЛИЧКО***
к.е.н., доцент, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0282-368X
e-mail: intplat2020@gmail.com

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ВПЛИВУ СТЕЙКХОЛДЕРНИХ ПОКАЗНИКІВ НА РОЗВИТОК БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Встановлено, що на сучасному етапі економічних перетворень потребують переосмислення підходи до функціонування будівельних підприємств як важливих суб'єктів господарювання, що впливають на розвиток інших сфер та держави загалом. Визначено, що актуальним питанням є формування кількісної основи прийняття обґрунтованих управлінських рішень на основі економіко-математичного моделювання впливу стейкхолдерних показників на розвиток будівельних підприємств. У роботі вирішено завдання: визначення стейкхолдерних чинників, що впливають на функціонування будівельних підприємств; оцінювання інтегрального показника рівня стейкхолдерних відносин будівельних підприємств; визначення показника розвитку будівельних підприємств; характеристика напрямів економіко-математичного моделювання впливу рівня стейкхолдерних відносин на показник розвитку будівельних підприємств; встановлення причинно-наслідкових зв'язків між показниками рівня стейкхолдерних відносин і розвитку будівельних підприємств; розроблення заходів зростання ефективності стейкхолдерних відносин для забезпечення розвитку будівельних підприємств.

Ключові слова: *будівельні підприємства, стейкхолдери, розвиток будівельних підприємств, інтегральний показник, економіко-математичне моделювання*

ВСТУП

На сучасному етапі економічних перетворень потребують переосмислення підходи до функціонування будівельних підприємств як важливих суб'єктів господарювання, що впливають на розвиток інших сфер та держави загалом. За останні роки спостерігаються неоднозначні тенденції, пов'язані з уповільнення зростання основних показників функціонування будівельних підприємств, зниження їх виробничо-господарського потенціалу, скорочення рівня результативності діяльності. Крім того, поглиблюються диспропорції, пов'язані із забезпеченням взаємодії зі стейкхолдерами, які впливають на розвиток будівельних підприємств.

Стейкхолдери будівельних підприємств характеризуються як фізичні й (або) юридичні особи або групи осіб, що взаємодіють у будівельній сфері на основі стратегічних контурів і соціальних напрямів та визначаються функціональними, результуючими, структурними, процесними, стратегічними, комплексними ознаками, взаємовідносини яких мають певний рівень ризику й загроз, що дозволяє сформувати підрядні відносини в капітальному будівництві, здійснити архітектурний контроль, відповідні розрахунки, що забезпечено проєктною документацією, матеріальними і трудовими ресурсами.

Враховуючи вищезазначене, актуальним питанням є формування кількісної основи прийняття обґрунтованих управлінських рішень на основі економіко-математичного моделювання впливу стейкхолдерних показників на розвиток будівельних підприємств.

Огляд існуючих теоретичних підходів

У наукових розробках визначені напрями і виокремлено особливості функціонування будівельної сфери [1-6]. За останні роки зростає значення стейкхолдерних відносин, забезпечення ефективності взаємодії між зацікавленими особами [7].

Водночас залишаються невирішеними питання з визначення рівня впливу стейкхолдерів на розвиток будівельних підприємств для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

МЕТА дослідження – формування кількісної основи прийняття обґрунтованих управлінських рішень на основі економіко-математичного моделювання впливу стейкхолдерних відносин на розвиток будівельних підприємств.

Для досягнення поставленої мети вирішуються завдання: визначення стейкхолдерних чинників, що впливають на функціонування будівельних підприємств; оцінювання інтегрального показника рівня стейкхолдерних відносин будівельних підприємств; визначення показника розвитку будівельних підприємств; характеристика напрямів економіко-математичного моделювання впливу рівня стейкхолдерних відносин на показник розвитку будівельних підприємств; встановлення причинно-наслідкових зв'язків між показниками рівня стейкхолдерних відносин і розвитку будівельних підприємств; розроблення заходів зростання ефективності стейкхолдерних відносин для забезпечення розвитку будівельних підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Визначення стейкхолдерних чинників, що впливають на функціонування будівельних підприємств здійснюється відповідно до їх структурних компонентів. Визначено групи стейкхолдерів будівельних підприємств: замовники будівельної продукції (S_1); працівники будівельних підприємств (S_2); топ-менеджмент (S_3); управлінці різного рівня будівельних підприємств (S_4); власники будівельних підприємств (S_5); державні органи влади, що впливають на формування та рівень взаємодії стейкхолдерів із будівельними підприємствами (S_6); громадські організації, що впливають на діяльність у будівництві та архітектурі (S_7); органи корпоративного управління будівельних підприємств (S_8); органи внутрішнього й зовнішнього контролю, що взаємо-

© В.А. ВЕЛИЧКО, 2021

діють у будівельній сфері (S_9); конкуренти будівельних підприємств (S_{10}); постачальники товарно-матеріальних цінностей, що взаємодіють із будівельними підприємствами (S_{11}); стейкхолдери, що взаємодіють у сфері формування та використання просторової, містобудівної, екологічної інформації та створення інвестиційної привабливості будівельних підприємств (S_{12}); проєктні організації (S_{13}); інші стейкхолдери, що взаємодіють із будівельними підприємствами (S_{14}).

Запропонована економіко-математична модель їх формування, яка включає фактори їх функціонування та дозволяє побудувати кількісне підґрунтя для оцінювання рівня взаємодії зацікавлених осіб:

$$S = F(S_j)\,,\ j = \overline{1,14}\,, \qquad (1)$$

де F – фактори формування груп стейкхолдерів, що взаємодіють із будівельними підприємствами;

j – кількість видів стейкхолдерів.

Розроблена багаторівнева система показників формування та реалізації стейкхолдерних відносин:

1 рівень: інтегральний показник формування та реалізації стейкхолдерних відносин будівельних підприємств (I_s).

2 рівень: системний чинник якості та рівня виконання договірних зобов'язань (S_1); системний чинник рівня взаємодії досліджених будівельних підприємств з різними групами стейкхолдерів (S_2); системний чинник формування та реалізації корпоративного управління будівельних підприємств для забезпечення взаємодії зі стейкхолдерами (S_3); системний чинник, що забезпечує взаємодію стейкхолдерів у контексті формування та реалізації стратегічних напрямів функціонування будівельних підприємств (S_4); системний чинник, що визначає соціально-економічний та інноваційний рівень будівельних підприємств, які забезпечуються шляхом взаємодії стейкхолдерів (S_5); системний чинник стратегічного стану будівельних підприємств (S_6).

3 рівень: локальні чинники формування та використання формування та реалізації стейкхолдерних відносин.

Для визначення локальних чинників застосовуються кількісні і якісні методи оцінок. Моделі визначення системних чинників подано у табл. 1.

Таблиця 1 – **Моделі оцінок системних чинників у системі стейкхолдерних відносин будівельних підприємств**

Назва системного чинника	Модель
Системний чинник якості та рівня виконання договірних зобов'язань (S_1)	$S_1 = \sqrt{S_{11} \cdot S_{12}}$
Системний чинник рівня взаємодії досліджених будівельних підприємств із різними групами стейкхолдерів (S_2)	$S_2 = \sqrt[14]{S_{21} \cdot S_{22} \cdot S_{23} \cdot S_{24} \cdot S_{25} \cdot S_{26} \cdot S_{27} \cdot S_{28} \cdot S_{29} \cdot S_{210} \cdot S_{211} \cdot S_{212} \cdot S_{213} \cdot S_{214}}$
Системний чинник формування та реалізації корпоративного управління будівельних підприємств для забезпечення взаємодії зі стейкхолдерами (S_3)	$S_3 = \sqrt[8]{S_{31} \cdot S_{32} \cdot S_{33} \cdot S_{34} \cdot S_{35} \cdot S_{36} \cdot S_{37} \cdot S_{38}}$
Системний чинник, що забезпечує взаємодію стейкхолдерів у контексті формування та реалізації стратегічних напрямів функціонування будівельних підприємств (S_4)	$S_4 = \sqrt[46]{S_{41} \cdot S_{45} \cdot S_{49} \cdot S_{414} \cdot S_{417} \cdot S_{420} \cdot S_{421} \cdot S_{422} \cdot S_{423} \cdot S_{424} \cdot S_{425}} \times$ $\times \sqrt[46]{S_{431} \cdot S_{432} \cdot S_{436} \cdot S_{440} \cdot S_{441} \cdot S_{443} \cdot S_{444} \cdot S_{445} \cdot S_{447} \cdot S_{448}} \times$ $\times \sqrt[46]{S_{449} \cdot S_{450} \cdot S_{454} \cdot S_{457} \cdot S_{459} \cdot S_{465} \cdot S_{468} \cdot S_{472} \cdot S_{473} \cdot S_{476} \cdot S_{479}} \times$ $\times \sqrt[46]{S_{481} \cdot S_{482} \cdot S_{484} \cdot S_{485} \cdot S_{486} \cdot S_{487} \cdot S_{488} \cdot S_{489} \cdot S_{491} \cdot S_{494} \cdot S_{495}} \times$ $\times \sqrt[46]{S_{498} \cdot S_{499} \cdot S_{4100}}$
Системний чинник, що визначає соціально- економічний та інноваційний рівень будівельних підприємств, які забезпечуються шляхом взаємодії стейкхолдерів (S_5)	$S_5 = \sqrt[19]{S_{55} \cdot S_{56} \cdot S_{59} \cdot S_{510} \cdot S_{513} \cdot S_{518} \cdot S_{521} \cdot S_{522} \cdot S_{524} \cdot S_{526} \cdot S_{527}} \times$ $\times \sqrt[19]{S_{529} \cdot S_{530} \cdot S_{544} \cdot S_{545} \cdot S_{546} \cdot S_{552} \cdot S_{570} \cdot S_{571}}$
Системний чинник стратегічного стану будівельних підприємств (S_6)	$S_6 = \sqrt[32]{S_{61} \cdot S_{62} \cdot S_{63} \cdot S_{64} \cdot S_{65} \cdot S_{66} \cdot S_{67} \cdot S_{68} \cdot S_{69} \cdot S_{610} \cdot S_{611}} \times$ $\times \sqrt[32]{S_{612} \cdot S_{613} \cdot S_{614} \cdot S_{615} \cdot S_{616} \cdot S_{617} \cdot S_{618} \cdot S_{619} \cdot S_{620}} \times$ $\times \sqrt[32]{S_{621} \cdot S_{622} \cdot S_{623} \cdot S_{624} \cdot S_{625} \cdot S_{626} \cdot S_{627} \cdot S_{628} \cdot S_{629}} \times$ $\times \sqrt[32]{S_{630} \cdot S_{631} \cdot S_{632}}$

Побудована інтегральна модель визначення узагальнюючого показника рівня стейкхолдерних відносин, яка має вигляд:

$$I_s = k_{s1}S_1 + k_{s2}S_2 + k_{s3}S_3 + k_{s4}S_4 + k_{s5}S_5 + k_{s6}S_6\,, \qquad (2)$$

де I_s – інтегральний показник рівня стейкхолдерних відносин, відн. од.

k_{s1}, k_{s2}, k_{s3}, k_{s4}, k_{s5}, k_{s6} – вагові коефіцієнти, що визначають вплив системних чинників на інтегральний показник рівня стейкхолдерних відносин, відн. од.

Запропоновані напрями оцінювання рівня стейкхолдерних відносин будівельних підприємств:

формування інформаційно-аналітичного забезпечення інтегральної оцінки рівня стейкхолдерних відносин

будівельних підприємств:

$$SIAZ = \langle SI, SDZ, SB, SDS, SPS, SKV, SSN, \Omega \rangle \text{ ; (3)}$$

побудова аналітично діагностичної системи показників інтегральної оцінки рівня стейкхолдерних відносин;

визначення чинників третього рівня у системі інтегральної оцінки аналітичним і методом експертних оцінок;

розроблення моделей визначення системних чинників другого рівня:

$$S_i = \sqrt[n]{\prod_{i=0}^{1} S_{ij}} \text{ ;} \quad (4)$$

оцінювання системних чинників другого рівня;

побудова інтегральної моделі визначення рівня стейкхолдерних відносин будівельних підприємств;

оцінювання вагових коефіцієнтів взаємного впливу і впливу системних чинників на інтегральний показник рівня стейкхолдерних відносин методом аналізу ієрархій:

$$k_{S_i} = \frac{K_{S_i}}{\sum_{i=0}^{n} K_{S_i}} \text{ ;} \quad (5)$$

розроблення висновків стосовно результатів оцінювання рівня стейкхолдерних відносин у контексті розвитку будівельних підприємств із застосуванням економіко-математичного моделювання.

Для оцінювання інтегрального показника рівня стейкхолдерних відносин (модель 2) визначаються вагові коефіцієнти із застосуванням методу аналізу ієрархій, який включає наступні етапи:

1. Визначення експертів, що визначають взаємний і загальний вплив системних чинників на інтегральний показник рівня стейкхолдерних відносин будівельних підприємств.

2. Врахування результатів оцінки системних чинників рівня стейкхолдерних відносин.

3. Попарне оцінювання впливу системних чинників експертами.

4. Попарне порівняння системних чинників рівня стейкхолдерних відносин будівельних підприємств за шкалою Т. Сааті.

5. Побудова матриці оцінки системних чинників рівня стейкхолдерних відносин за будівельними підприємствами (A_{I_s}). Матриці розробляються за кожним дослідженим будівельним підприємством (3).

6. Визначення компонентів власного вектора K_{S_i} для показників рівня стейкхолдерних відносин.

7. Оцінювання вагового коефіцієнту (k_{S_i}).

Враховуючи результати проведених досліджень, значення отриманих системних чинників і вагових коефіцієнтів, у роботі здійснено оцінювання інтегрального показника рівня стейкхолдерних відносин будівельних підприємств: *АТ «ХК «Київміськбуд» – 5,84; ВАТ «Броварський завод будівельних конструкцій» – 4,85; АТ «КДБК» – 4,97; АТ «Трест Житлобуд-1» – 4,96; ТОВ Будівельна компанія «Міськжитлобуд» – 4,39; ПрАТ «Нерухомість столиці» – 4,8; ТОВ «Житлобуд-2» – 4,82; Українська державна будівельна корпорація «УкрБуд» – 4,9; Будівельна група «Фундамент» – 4,82*.

Запропонована модель оцінки розвитку будівельних підприємств, яка має наступний вид:

$$I_{RBP} = \frac{GR'}{GR} \cdot K_{BP} \text{ ,} \quad (6)$$

де I_{RBP} – інтегральний показник розвитку будівельних підприємств, відн. од.;

GR' – сума грошових коштів, отриманих у результаті виробничо-господарського процесу будівельними підприємствами, тис. грн;

GR – сума грошових коштів, вкладених у виробничо-господарський процес будівельних підприємств, тис. грн;

K_{BP} – коефіцієнт, що враховує особливості функціонування будівельних підприємств, відн. од. [10].

Застосовуючи запропоновану модель, визначено інтегральний показник розвитку будівельних підприємств (табл. 2).

Таблиця 2 – Результати визначення інтегрального показника розвитку будівельних підприємств, відн. од.

Назва будівельного підприємства	*Значення показника*
АТ «ХК «Київміськбуд»	0,39
ВАТ «Броварський завод будівельних конструкцій»	0,24
АТ «КДБК»	1,54
АТ «Трест Житлобуд−1»	61,22
ТОВ Будівельна компанія «Міськжитлобуд»	0,66
ПрАТ «Нерухомість столиці»	1,32
ТОВ «Житлобуд–2»	0,34
Українська державна будівельна корпорація «УкрБуд»	0,76
Будівельна група «Фундамент»	0,34

Запропоновані напрями здійснення економіко-математичного моделювання впливу інтегрального показника рівня стейкхолдерних відносин на рівень розвитку будівельних підприємств:

1. Застосування інформаційно-аналітичного забезпечення на основі результатів оцінки інтегрального показника стейкхолдерних відносин та розвитку будівельних підприємств.

2. Встановлення залежності між інтегральним показником рівня стейкхолдерних відносин та чинником розвитку будівельних підприємств на основі коефіцієнта кореляції та детермінації.

3. Побудова полів кореляції, економіко-математичних моделей впливу інтегрального показника рівня стейкхолдерних відносин на чинник розвитку будівельних підприємств.

4. Визначення критеріїв, що визначають адекватність розроблених економіко-математичних моделей.

5. Інтерпретація встановлених зв’язків між інтегральним показником рівня стейкхолдерних відносин і

чинником розвитку будівельних підприємств.

У результаті дослідження побудована економіко-математична модель впливу інтегрального показника рівня стейкхолдерних відносин (I_S) на чинник розвитку будівельних підприємств (I_R):

$$I_R = 0,67 \cdot I_S - 2,37 . \quad (7)$$

Коефіцієнт кореляції моделі дорівнює 0,56, коефіцієнт детермінації – 0,31.

Критерії адекватності (*F*-критерій Фішера, *t*-критерій Стьюдента, критерії гомо й гетероскедастичності) свідчать про адекватність моделі, оскільки їх розрахункові значення перевищують нормативні.

ВИСНОВКИ

Отже, у результаті дослідження визначено посередній рівень впливу рівня стейкхолдерних відносин на розвиток будівельних підприємств. Із моделі видно, що значний вплив на розвиток будівельних підприємств здійснюють інші показники, які здійснюють негативний вплив, що потребує розроблення заходів і переосмислення підходів до їх функціонування. Запропоновані заходи для забезпечення розвитку будівельних підприємств: зростання ефективності взаємодії між стейкхолдерами; зміцнення виробничо-господарського потенціалу; формування кількісної основи прийняття обґрунтованих управлінських рішень; підвищення повноти та якості інформаційно-аналітичного забезпечення стейкхолдерних відносин; зростання основних показників діяльності будівельних підприємств.

Список використаних джерел

1. Величко В.А., Грицьков Є.В. Стан і напрями трансформацій функціонування вітчизняних підприємств. *Бізнес інформ.* 2018. № 4. С. 249–255.

2. Величко В.А., Мамонов К.А., Грицьков Є.В. Особливості функціонування будівельних підприємств: стан, напрями трансформації, проблемні аспекти. *Бізнес-Інформ.* 2020. № 4. С. 385–391.

3. Величко В.А. Формування напрямів розвитку будівельних підприємств. Проблеми системного підходу в економіці. *Економіка та управління підприємствами.* 2020. Вип. 3. С. 94-98.

4. Калініченко Л.Л., Сидорова Ю.Р. Аналіз тенденцій розвитку будівельної галузі та будівельної продукції України. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 64–67.

5. Адамська І. Сучасний стан і тенденції розвитку будівельної галузі України. *Галицький економічний вісник.* 2019. № 5. С. 7-15.

6. Кулікова Л.В. Сучасні тенденції розвитку будівельних підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 8. С. 52–55.

7. Верхоглядова Н.І., Кононова І.В. Оцінка впливу стейкхолдерів на управління стійкістю функціонування будівельного підприємства. *Економічний простір*. 2011. № 53. С. 187–197.

8. Velychko V., Mamonov K., Grytskov E., Zubarev D. Econometric modeling of the level of stakeholder interaction at construction enterprises. У*країнський метрологічний журнал.* 2020. № 2. С. 72-77.

9. Клилэнд Д. Управление заинтересованными лицами проєкта / под ред. Дж. К. Пинто. М., 2004. Ч. 1, гл. 4. С. 73–91.

10. Мамонов К.А. Стейкхолдерна модель інтегрованого управління капіталом бренду будівельних корпоративних підприємств. *Комунальне господарство міст. Науково-технічний збірник.* № 106. URL: https://eprints.kname.edu.ua/29416/1/389-396 Мамонов КА.pdf

11. D'Anselmi P. Values and stakeholders in an era of social responsibility. DOI: 10.1057/9780230319578.

12. Donaldson T., Preston L. The Stakeholder Theory of the Corporation: Concepts, Evidence, and Implications, *Academy of Management Review*. 1997. № 1. pp. 65–66.

12. Lankoski L., Smith N., Van Wassenhove L. Stakeholder Judgments of Value: Advancing Stakeholder. Theory through Prospect Theory. URL: https://www.hbs.edu/faculty/Shared%20Documents/conferences/2013-sustainability-and-corporation/Stakeholder_judgments_of_value_0513FV.pdf

13. Velychko V., Mamonov K., Grytskov E., Troyan V., Zubarev D. The formation and use of the construction enterprise brand to ensure interaction with stakeholders. *Danish scientific journal*. 2020. № 39. Vol. 2. pp. 33-35.

14. Velychko V., Mamonov K., Grytskov E., Zubarev D. Features of stakeholder relations at construction enterprises. *International independent scientific journal*. 2020. № 19. Vol. 2. pp. 16-19.

15. Velychko V., Mamonov K., Grytskov E., Achckasov A. Алгоритм реалізації стратегії формування та використання корпоративної соціальної відповідальності будівельних підприємств. *Polish journal of science*. 2020. № 31. Vol. 2. pp. 31-34.

16. Grytskov E., Mamonov K., Velychko V., Troian V. The Formation and use of the Construction Enterprise Brand to Ensure Interaction with Stakeholders. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*.2020. Vol. 42. № 4. pp. 434-440.

17. Velychko V., Grytskov E., Prynenko D. Corporate social responsibility in the system of interaction between stakeholders of construction enterprises. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. № 5. Vol. 6. pp. 64-72.

References

1. Velychko V.A., Hrytskov Y.V. State and directions of transformations of functioning of domestic enterprises. *Business Inform*. 2018. № 4. pp. 249-255. (in Ukrainian).

2. Velychko V.A., Mamonov K.A., Hrytskov Y.V. Features of functioning of construction enterprises: state, directions of transformation, problem aspects. *Business Inform*. 2020. № 4. pp. 385-391. (in Ukrainian).

3. Velychko V.A. Formation of directions for construction enterprises development. Problems of system approach in economics. *Economics and business management*. 2020. Issue 3. pp. 94-98. (in Ukrainian).

4. Kalinichenko L.L., Sydorova Y.R. Analysis of development trends in the construction industry and construction products of Ukraine. Young scientist. 2017. № 4. pp. 64–67. (in Ukrainian).

5. Adamska I. Current state and trends in the construction industry of Ukraine. Galician Economic Bulletin. 2019. № 5. pp. 7–15. (in Ukrainian).

6. Kulikova L.V. Current trends in the development of construction companies. Investments: practice and experience. 2017. № 8. pp. 52–55. (in Ukrainian).

7. Verkhohliadova N.I., Kononova I.V. Assessment of the impact of stakeholders on the management of the sustainability of the construction company. Economic space. 2011. № 53. pp. 187–197. (in Ukrainian).

8. Velychko V., Mamonov K., Grytskov E., Zubarev D. Econometric modeling of the level of stakeholder interaction at construction enterprises. *Ukrainian Metrological Journal*. 2020. № 2. pp. 72-77.

9. Klilend D. Management of project stakeholders / ed. Dzh.K. Pinto. Moscow, 2004. Part 1, ch. 4. pp. 73–91. (in Russian).

10. Mamonov K.A. Stakeholder model of integrated brand capital management of construction corporate enterprises. Municipal utilities. Scientific and technical collection. № 106. URL: https://eprints.kname.edu.ua/29416/1/389-396 Мамонов КА.pdf (in Ukrainian).

11. D'Anselmi P. Values and stakeholders in an era of social responsibility. DOI: 10.1057/9780230319578.

12. Donaldson T., Preston L. The Stakeholder Theory of the Corporation: Concepts, Evidence, and Implications, *Academy of Management Review*. 1997. № 1. pp. 65–66.

12. Lankoski L., Smith N., Van Wassenhove L. Stakeholder Judgments of Value: Advancing Stakeholder. Theory through Prospect Theory. URL: https://www.hbs.edu/faculty/Shared%20Documents/conferences/2013-sustainability-and-corporation/Stakeholder_judgments_of_value_0513FV.pdf

13. Velychko V., Mamonov K., Grytskov E., Troyan V., Zubarev D. The formation and use of the construction enterprise brand to ensure interaction with stakeholders. *Danish scientific journal*. 2020. № 39. Vol. 2. pp. 33-35.

14. Velychko V., Mamonov K., Grytskov E., Zubarev D. Features of stakeholder relations at construction enterprises. *International independent scientific journal*. 2020. № 19. Vol. 2. pp. 16-19.

15. Velychko V., Mamonov K., Grytskov E., Achckasov A. Алгоритм реалізації стратегії формування та використання корпоративної соціальної відповідальності будівельних підприємств. *Polish journal of science*. 2020. № 31. Vol. 2. pp. 31-34.

16. Grytskov E., Mamonov K., Velychko V., Troian V. The Formation and use of the Construction Enterprise Brand to Ensure Interaction with Stakeholders. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*.2020. Vol. 42. № 4. pp. 434-440.

17. Velychko V., Grytskov E., Prynenko D. Corporate social responsibility in the system of interaction between stakeholders of construction enterprises. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. № 5. Vol. 6. pp. 64-72.

Volodymyr VELYCHKO
PhD in Economics, Associate Professor, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0282-368X
e-mail: intplat2020@gmail.com

MATHEMATICAL MODELING OF INFLUENCE OF STAKEHOLDER INDICATORS ON DEVELOPMENT OF CONSTRUCTION ENTERPRISES

It is established that at the present stage of economic transformations the approaches for the construction enterprises functioning as important economic entities that affect the development of other spheres and the state in general need to be reconsidered. It is determined that the actual issue is creating the quantitative basis for making reasonable management decisions based on economic and mathematical modeling of the impact of stakeholder indicators on the development of construction companies. The issues are solved: determination of stakeholder factors that influence on construction enterprises functioning; assessment of the integral indicator of the level of stakeholder relations of construction companies; determination of the indicator of development of construction enterprises; characteristics of economic and mathematical modeling directions of influence of stakeholder relations level on the indicator of development of construction enterprises; establishing the causal links between indicators of the level of stakeholder relations and the development of construction companies; development of measures for increasing the stakeholder relations effectiveness to ensure the development of construction companies.

Keywords: *construction enterprises, stakeholders, development of construction enterprises, integral indicator, economic and mathematical modeling*

DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2021.12(2).3
UDC 351:338.43

Nadiia ***HRYSHCHUK***
PhD in Economics, Senior Lecturer, Vinnytsia National Agrarian University
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3960-7841
e-mail: nagro1266@rambler.ru

THE ROLE OF CREDIT RESOURCES IN FINANCIAL SUPPORT OF AGRICULTURAL MANUFACTURERS IN MODERN ECONOMIC CONDITIONS

The paper examines the relevance of lending to the agricultural sector as an external source of financing for agricultural producers. Using the analysis of commercial banks, the role of bank lending as an important source of financial support for the functioning of agricultural enterprises is revealed. The analysis of the loan portfolio of agricultural enterprises is carried out with the definition of the dominant feature – the Program of reduction of credit resources due to the introduction of new credit programs. It is outlined that the access of agricultural enterprises to credit resources gives them the opportunity to master the innovative technologies needed to ensure the appropriate level of their competitiveness. The actual offers of credit products for financing the development of agriculture in Ukraine through the tools of preferential lending, specialized banking programs are described. Emphasis is placed on the problems that hinder the development of the agricultural sector, the state of lending to agricultural producers, the regulation of lending to agricultural enterprises. The current state of loans by banking institutions to the agro-industrial complex, stimulation of its development by the state are analyzed and researched, special emphasis is placed on modern programs of credit products, their positioning in line with traditional forms of credit.

It is substantiated and proved that credit support for the functioning of agricultural producers in the modern economic environment is aimed at developing a system of interaction with the agricultural sector of the economy, which is an important factor in economic growth, improving the economic situation in a competitive environment. Suggestions and recommendations for more effective financing of the agricultural sector of Ukraine in modern economic conditions are provided.

Keywords: *agro and industrial complex, bank credit, state support, banking products, credit programs, agricultural development programs*

INTRODUCTION

The agricultural sector in the world is a priority and of vital importance in the sector of the economy, where government intervention is a regularity rather than an exception. The specific reasons for state intervention in agricultural production change over time, as does the nature of the economic spheres in which agriculture forms food-producing agriculture, including the economy, ecology and economic security, energy, and the development of technologically related sectors of the national economy. and creates socio-economic conditions conducive to rural development [1].

So far, the national economy is mainly supported by the agricultural sector. But agricultural enterprises need funds to finance their current activities, the introduction of new technologies, the insurance of existing risks, the development of trade and transport infrastructure. To this end, own and new financial resources are used after all, in the presence of a significant number of financial instruments on the Ukrainian market, the agricultural sector "feels uncomfortable" with extremely limited access to such instruments.

Today's realities prove that the dynamics of agricultural credit are stable. However, the credit potential in agriculture is still not realized, which is still enormous. One of the main constraints to the development of the agro-sector sector is the lack of cheap long-term loans. The reasons are known, in particular slow reforms, deep periodic devaluations with a new surge in inflation, cataclysms in the banking system, problems of protection of the rights of creditors.

Analysis of recent research and publications

Many scientists, in particular O. Hudz, M. Demyanenko, P. Laiko, R. Slavyuk, M. Malik, G. Kaletnik, L. Vdovenko, O. Radchenko, have devoted their work to the study of the sketched problems of agriculture. Despite their titanic achievements and scientific explorations, the credit of agricultural producers, their financing and their provision on time and require more in-depth scientific reflection.

The purpose of the scientific publication is to describe the current state of loans to financial support of the agricultural sector, to stimulate its development by the state and to provide suggestions and recommendations for more effective financing of enterprises in the Ukrainian agricultural sector.

RESULTS

In Ukraine, the agricultural sector and, above all, its leading sector – agriculture has always been among the priorities of agricultural economic development. Ukraine has a very high potential of natural agricultural resources.

Thus, Ukraine represents about 25 % of the world's Chernozems and the area of agricultural land is 43 million hectares (72 % of the total area of the country).

The agricultural sector in Ukraine remains one of the key sectors of the economy, as it accounts for over 20 percent of the country's gross domestic product. In modern conditions, the operation of agricultural enterprises is impossible without attracting credit resources, as agriculture is a credit intensive industry. Credit to farmers is one of the most important external sources of farm business investment activities, along with budget funding [5].

For a stable functioning of the production process, agricultural enterprises must have certain stocks of material and financial resources. A natural phenomenon for companies in the sector is the formation of resources, mainly from their own sources.

 © N. HRYSHCHUK, 2021

Under current conditions, the main Ukrainian banks have updated the conditions of agricultural loans. Four major Ukrainian banks – Raiffeisen Bank Aval, OTP Bank, ProCredit Bank and Alfa-Bank – offer financing to farmers for the purchase of credit products on more favorable terms. Each of the affiliate loan programs has its advantages.

Therefore, the agricultural producer can choose the most relevant option for cooperation. The partnership program with Raiffeisen Bank Aval was launched recently and offers financing at special interest rates and without bank charges. Program conditions: loan amount of 300,000 hryvnias; interest rate: 0.01 % per year for the first 5 months and 11.5 % per year for the following 6 to 12 months; collateral: equipment, transport, real estate. In the direction of lower interest rates, the terms of the partnership programs for loans to farmers with OTP Bank, ProCredit Bank and Alfa-Bank have been updated [12].

The partnership program with OTP Bank is implemented with the support of the IFC (International Financial Corporation) within the framework of the Agro Factory project. Its characteristic is the speed of obtaining financing for the public client of the agricultural sector. The bank offers the financing amount from 2 to 15 million hryvnias, and the agricultural producer receives the funds on the 9th day after submitting the request. For OTP Bank customers, two variants of partnership modalities are offered: Reduced rate for the entire duration: 7 to 9 % per year for a loan period of 1 to 9 months; 0.01 % per year for the first 5 months of the loan and another 13-15 % per year (depending on the guarantee provided) with a loan term of up to 12 months. It should be noted that such a set of loans from OTP Bank has worked successfully in the field of agricultural loans for the fourth consecutive year.

ProCredit Bank offers an individual approach for buyers of agricultural products, with the option to defer the first loan interest payment for up to 11 months. Agricultural producers receive funds on the following conditions: the loan amount can reach up to 2 million hryvnias; interest rate: 0.01 % per year for the first 6 months, 3 % per year for the 6th-9th month and 5 % per year for the 10–12th month the guarantees will be: agricultural machinery, vehicles, equipment, real estate.

The loan conditions with Alfa-Bank are loans to agricultural producers in the amount of up to 7.5 million UAH without collateral, with interest rates: 0.01 % per annum for the first 5 months, then 19.5 % per annum for the 6th to 12 months collateral for a loan of more than 7.5 million hryvnia: real estate, vehicles, equipment.

Today, commercial banks have a head start in terms of innovative approaches to financing agricultural producers and farmers, as well as state support.

Another factor hampering cooperation is the need for banks to change their own regulations in order to interact with the financial system.

In the event of an application to several banks, they compete with each other: whoever first offers him the most favorable conditions, he concludes a loan contract with him. At the same time, an important point is usually a complete and reliable set of accompanying financial documents, which allows you to consider yourself a potential consumer of banking services.

In addition, banking institutions prefer to finance large agricultural productions. For the following reasons:

– availability of organized financial statements for large companies;

– availability of sufficient and modern guarantees for loans;

– diversification of the activities of large companies, which can compensate for possible losses in one of the activities;

– ignorance and lack of technologies for the financial analysis of agricultural enterprises;

– lack of specialists to work with small agricultural enterprises (it is more profitable for banks to issue large loans at relatively lower labor costs), etc.

Commercial banks are fairly loyal to the circumstances that some customers have found themselves in due to the drought, which allows for some late payments. However, for 2021, commercial banks do not see a rate cut on these problematic issues. This is due to the difficult economic situation caused by many negative phenomena. The preferential credit programs of representatives of the agrarian branch are effective today.

Credit guarantees are provided on loans to micro and small enterprises which do not have sufficient assets to transfer them as collateral for the loan or which are characterized by increased credit risks, such as start-ups.

Thanks to credit guarantees, the state covers part of the credit risk through the Entrepreneurship Development Fund, creating the conditions to attract a bank loan.

Government assistance in the form of credit guarantees is only provided in combination with assistance in the form of interest compensation on loans that meet program requirements.

Financial support for measures in the agro-industrial complex by reducing the cost of loans.

Support is provided to companies in the agroindustrial complex – legal and natural persons – entrepreneurs who:

– carry out activities in the livestock industry and use credit funds to cover current costs and capital (investment) costs associated with carrying out activities in the livestock sector;

– have a net income (income) from last year's sales up to 20 million UAH, – for all types of agricultural activities.

The state compensates these business entities up to 1.5 of the NBU discount rate, but not more than the amounts stipulated in the loan agreements, reduced by 5 percentage points.

Interest rates are compensated for:

short-term loans to cover production costs;

medium and long-term loans raised for the purchase of fixed agricultural production assets, the implementation of costs related to the construction and reconstruction of agricultural production facilities.

Compensation for borrowers is provided by an authorized bank.

To optimize the support program and ensure transparency, a limit on the amount of compensation has been introduced:

– up to 15 million UAH for 1 subject in breeding,

– up to 5 million UAH for 1 entity with an annual turnover of 20 million UAH maximum.

Provide loans to farms. It is provided on a repayable basis in an amount not exceeding 500,000 UAH, with a commitment to return the budget for a maximum period of 5 years.

At the same time, in order to facilitate the access of

micro and small enterprises to bank loans, at the initiative of the President of Ukraine, the state credit program "Affordable loans 5–7–9 %" was introduced [12].

State aid takes the form of partial compensation for interest rates on loans.

The program has three interest rates (depending on the date of establishment of the company and its annual turnover): 5 % per annum – if the turnover reaches 50 million hryvnia and creates at least 2 jobs during the first quarter; 7 % per annum – for companies with revenues not exceeding 50 million UAH; 9 % per annum – for companies with revenues of 50–100 million hryvnias.

The in addition to the state program to reduce the cost of loans, there is a program provided by PrivatBank, called AgroCube.

The interest rate on this program is 1.6 % per month of the loan amount – the first 6 months and 1.4 % per month of the loan amount – the next 6 months.

The loan amount is from 50,000 thousand UAH to UAH 1,000,000 million.

Funds are credited to the current account of the entrepreneur in PrivatBank.

The loan is repaid monthly in equal installments.

Possible repayment procedure for clients in the field of agribusiness (AgroCUB):

1. The first 6 months only interest is repaid, the remaining 6 months the amount of debt with interest equal parts.

2. The client chooses the desired 6 months to repay the loan, starting from the next month of the loan. Small farms and agriculture households provide 50 % of all products of the agro-industrial complex of Ukraine.

About a quarter of these farms are engaged in commercial production (turnover exceeds $ 1000), 40 % of the products are focused on sale and domestic consumption, and 35 % – exclusively for domestic consumption one of the important areas of state support is cheaper agricultural loans.

According to the results of the year, from the planned allocations in the direction of cheaper loans, the Ministry of Economy, in accordance with the approved ordinances and submitted the registers of recipients of budgetary funds, effectively sent funds to authorized banks in the amount of 1047.7 million UAH or 99.9 % of the planned, which were transferred to borrowers in current accounts.

Over 4.2 thousand borrowers who applied to licensed banks received targeted budget funds. The total amount of loans attracted by these entities amounted to more than 143.5 billion UAH, of which 24.8 billion UAH were indemnified at the expense of budgetary funds, of which:

a) by type of loan:

– short term – 11.6 billion UAH (46.7 %);

– medium term – 6.1 billion UAH (24.7 %);

– long term – 7.1 billion UAH (28.6 %);

b) by type of borrower activity:

– livestock industry – 4.5 billion UAH (18 %);

– other industries – 20.3 billion UAH (82 %) (tab.1).

Table 1 – **Attraction of preferential loans by economic entities of the agro-industrial complex of Ukraine in 2020** [12]

Authorized banks	Number of companies credited	Attractiveness of subsidized loans			
		total	Short urgent	On average urgent	Long Urgent
PrivatBank	2026	1 681 642,6	869 865,2	435 680,0	376 097,4
ProCreditBank	251	3 027 989,9	1 563 800,9	143 600,2	1 320 588,8
Credit Agricole Bank	139	1 418 861,9	833 489,0	308 747,4	276 625,6
Raiffeisen Bank Aval	763	8 503 107,3	4 404 188,6	1 645 497,8	2 453 420,9
Oschadbank	560	2 484 841,4	274 389,5	1 897 179,3	313 272,7

The main leaders among the regions where the most cleared loans are those of Odesa (91.6 million UAH), Kharkiv (71 million UAH), Ternopil (68.9 million UAH), Vinnytsia (66.5 million UAH) and Cherkassy (65.4 million UAH).

If we analyze the agro-industrial loan market in 2020, the total amount of loans attracted by agricultural entities was around 74 billion hryvnias. Of these, on preferential terms (subject to compensation) – 17.6 billion hryvnia, of which:

by type of loan, UAH:

• short term – 8.1 billion (45.8 %);

• medium term – 4.3 billion (24.5 %);

• long term – 5.2 billion (29.7 %);

Of the total number of approved banks that signed a memorandum on general principles of cooperation from the Ministry of the Economy (36 banks), 33 banks participated in loan clearing.

Most of the loans were made by the following banks: Raiffeisen Bank Aval (UAH 112.2 billion, of which UAH 8.5 billion was repaid), Credit Agricole Bank (UAH 8.9 billion, of which UAH 1.4 billion was repaid) reimbursed), OTP Bank (5,2 billion UAH, of which 1.6 billion UAH were indemnified), ProCredit Bank (3.9 billion UAH, of which 3 billion UAH were indemnified), Oschadbank (2.6 billion UAH, of which 2.5 billion UAH have been indemnified), Privatbank (1.7 billion UAH, all of which has been reimbursed) and Ukreximbank (1.6 billion UAH, of which 1.4 billion UAH have been reimbursed).

The average interest rates of banks, to which agribusiness companies attracted loans, were 18–22 % per annum.

The average interest rates of the banks, to which agricultural enterprises attracted loans, were 14–16 % per annum. We affirm that to date this rate is not significantly high compared to previous years, but this does not stimulate the agro-industry to take out loans. In addition, it should be noted that the NBU's discount rate today is only 6 % per annum [12].

And the problem here is not only the large margin that banks are forced to take for loans, but above all the high risk of the agro-industry, as well as the lack of effective

business planning of projects that could offer loans to financial institutions with much lower interest rates.

Compensation is paid to beneficiaries for interest accrued and paid for the use of loans in the current year at the rate of 1.5 of the discount rate of the National Bank, in force on the date of interest accrual, but not higher than the reduced loan agreement by 1 percentage point.

To receive compensation, you must:

• Not to have filed for bankruptcy, not to be bankrupt, not to be in the process of liquidation.

• Not have overdue debts of more than 6 months towards the State budget, the Pension Fund and compulsory State social insurance funds.

• Do not seek compensation for loans entered into on contracts whose use interest is reduced by funds provided for other government programs.

Agro-compensation is provided to agro-industrial entities (legal persons and natural persons – entrepreneurs) for all types of agricultural activities. The amount of compensation is 1.5 of the discount rate of the National Bank, in force on the date of accrual of interest, but not higher than the amounts stipulated in the loan agreements and reduced by 5 percentage points.

Financial support for agricultural development:

In 2020, UAH 380 million is provided [9]. Total mastered funds – UAH 0.

Funding areas:

• budgetary subsidy for the breeding of cows (5,000 UAH, but not more than 250,000 UAH, belonging to 5 cows, identified and registered in accordance with the law, for each cow available on July 1 of the current year);

• partial reimbursement of expenses related to agricultural advisory services provided (payment of 90 % of the cost, but not more than UAH 10,000 for agricultural advisory services);

• budgetary subsidy per unit of cultivated land (1 ha) – to the newly created FG (3,000 UAH per 1 ha, but not more than 60,000 UAH per FG);

• agricultural services cooperative, which includes one or more FGs, by reimbursing 70 % of the cost of machinery and household equipment purchased, at their own expense and on credit (up to 3 million per cooperative).

According to the analysis of information from the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine dated October 26, 2020, the State Support 2020 program has already sent around 762 million hryvnias to farmers for partial compensation of interest on loans. It was also approved to distribute UAH 257.4 million to agro-industrial entities for partial compensation of interest on loans. The funds will be received by more than 3.6 thousand borrowers who have submitted the necessary applications to authorized banks [12].

Regarding the financial support of measures in the agro-industrial complex by reducing the cost of loans, there 1.2 billion UAH were provided, but 125 million UAH were disbursed.

Provided to legal persons and natural persons – entrepreneurs who:

• are engaged in animal husbandry activities and have used credit funds to cover current and capital (investment) costs associated with animal husbandry activities;

• carry out activities of other types of agricultural activity (except breeding).

Monthly for interest actually accrued and paid in the amount of 1.5 of the NBU discount rate. Volumes of support to borrowers engaged in livestock up to 15 million UAH, to other borrowers up to 5 million UAH.

It is evident that today the banking system and government policy do not lend to family farms. We have 76 % of farms up to 100 hectares. However, of all farms, even 1 % do not take out loans. It is difficult to say that the program will help in any way, because it affects the prospects of up to 3 % of farms, and the rest – outside the program. We need a completely different financial and credit policy, which would cover 90 % of farms.

Consultations are underway to expand the state "Affordable Loans 5–7–9 %" program (tab. 2), it is proposed to create conditions such that the program could benefit small businesses, not just new businesses. The agricultural activity for the banks is the most interesting. PJSC Bank Vostok, JSC Kredobank, JSC Raiffeisen Bank Aval and JSC Taskombank took part in the above program.

Table 2 – **Terms of the state program "Affordable loans 5–7–9 %" in 2020** [*built by the author*]

5 % per annum	7 % per annum	9 % per annum
For businesses with an annual income of up to UAH 50 million.	For businesses with an annual income of up to UAH 50 million.	For businesses with an annual income of more than UAH 50 million
Subject to hiring at least 2 employees in one quarter	For each new job, the interest rate is reduced by 0.5 % per annum, but not less than 5 % per annum	For each new job, the interest rate is reduced by 0.5 % per annum, but not less than 5 % per annum
The purpose of the loan		
Loan to finance an SME investment project (investment project); Loan to replenish working capital required for the implementation of the investment project in the amount of up to 25 % of its value (provided only in combination with the investment project), the loan currency – hryvnia.		

The outcome of state support in 2020 should be in the future to reduce the cost of loans and expand access to them, reduce imports and increase exports and other indicators of plant production and livestock.

For more stable and balanced positions in terms of financial basis, farmers are now implementing agricultural assistance programs, which to some extent is a trend in terms of financial basis. It is also significant that in 2020 71 573.2 thousand hryvnias of state support was received from farms. The corresponding distribution of funds was approved under the budget program "Financial support for agricultural producers" in the area of "Financial support for the development of farms" in the following areas:

– providing partial compensation for the cost of purchased agricultural machinery and equipment of domestic production for 2019 in the total amount of UAH 24 400.5

thousand. The funds will be received by 460 farms that have purchased 1 152 units of equipment.

– providing partial compensation for the cost of seeds of agricultural plants of domestic production, purchased from individuals – entrepreneurs and legal entities engaged in production and / or its implementation in 2019 for a total amount of UAH 8 537.5 thousand. The funds will be received by 447 farms that purchased 3,368.4 tons of seeds.

– provision of a budget subsidy per unit of cultivated land (1 hectare) – to newly established farms – for October-November 2019 in the total amount of UAH 12 643.2 thousand. The funds will be received by 225 newly established farms.

For 2021, the Government has prepared a program to support the development of farms in the following areas:

– budget subsidy for keeping cows;

– surcharge in favor of insured persons – members / chairman of the SFG without acquiring the status of a legal entity of SSC;

– partial reimbursement of costs related to the provision of agricultural advisory services;

– budget subsidy per unit of cultivated land (1 hectare) – to newly established farms;

– financial support on a revolving basis [9].

In addition to the state program to reduce the cost of loans, there is a program provided by PrivatBank, called AgroCube. The interest rate on this program is 1.6 % per month of the loan amount – the first 6 months and 1.4 % per month of the loan amount – the next 6 months. Loan amount from UAH 50,000 thousand up to UAH 1,000,000 million [9].

Funds are credited to the current account of the entrepreneur in PrivatBank. The loan is repaid monthly in equal installments.

Possible repayment procedure for clients in the field of agribusiness (AgroCUB):

1. The first 6 months only interest is repaid, the remaining 6 months the amount of debt with interest equal parts.

2. The client chooses the desired 6 months to repay the loan, starting from the next month of the loan.

We can say that the current situation in Ukraine requires new approaches to reforms and policy making in financial and economic activities.

In the current difficult conditions caused by both climate change and the economic crisis, agribusiness, like any other economic activity, cannot do without lending to the need for working capital. However, due to the relatively high risk of production and its low profitability, obtaining a loan at an interest rate that is economically acceptable to the owner of the agro-industry is still quite problematic. As a solution, you can choose two strategies: develop a diversified agribusiness or occupy a specialized niche. Otherwise, take the opportunity of public funding programs. Either way, there are pros and cons to consider when choosing a future business strategy for the agribusiness.

CONCLUSIONS

One of the main problems (but not the only one) hampering the development of the agricultural sector is the lack of cheap long-term loans. The reasons are known, in particular the slowness of reforms in the years of independence, a deep periodic devaluation with a new surge in inflation, cataclysms in the banking system, problems of protection of the rights of creditors.

Our study, which characterizes the state of loans to agricultural training, allows us to conclude that bank loans are not able to fully meet the needs of agricultural enterprises in terms of credit resources; mainly bank loans are issued for short and medium term periods; regulation of the granting of credit to agricultural enterprises is ineffective and state support is insufficient; unsatisfactory volumes of credit resources in the agricultural sector due to strict conditions and high interest rates.

Of course, the money is not generated in banks or credit unions. They “grow” and multiply on earth. Therefore, they are not produced by financiers, but by agricultural producers. This is conceptually important, because in the agricultural credit system in a key place of agriculture. Financial institutions are called upon to serve them and do it well, in a modern way, by offering new successful products. Financial institutions must adhere to several principles. First of all, the bank must accept that it is agricultural forever. To be successful in agricultural lending, agriculture must be part of the banking. He must understand all the agricultural production processes, follow them in the current mode, be able to foresee them, foresee them and, above all, know the agro-industry better than its borrowers.

References

1. Analysis of the state strategic documents of Ukraine on taking into account the sustainable development goals for 2030 adapted to Ukraine. Kyiv: Institute of Socio-Economic Research, 2017. 84 p. (in Ukrainian).

2. Aranchii V.I. Characteristics of bank loans to agricultural producers under modern conditions. *Taurian scientific bulletin.* 2018. № 102. URL: http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/010.pdf (in Ukrainian).

3. Vdovenko L.O. Methodical approaches to assess the effectiveness of credit relationships. Economy and society. 2018. Issue 17. pp. 518–523. (in Ukrainian)

4. Hryshchuk N.V. Credit aid for the operation of agricultural enterprises in the economic environment. Eastern Europe: economy, business and management. 2019. № 6 (23). pp. 613-625. (in Ukrainian).

5. Horikhovskyi M.V. System of criteria and indicators to assess the competitiveness of farms. *Strategy for a balanced use of the economic, technological and resource potential of the country*: Collection of Scientific works as an international scientific-practical Internet conference (PDATU, Kamianets-Podilskyi, June 4–5, 2015). Ternopil: Stage. 2015. pp. 143–145. (in Ukrainian).

6. Horovyi V.P. Development of agricultural entrepreneurship in Ukraine: author’s abstract … Doctor of economics. Kyiv, 2008 (in Ukrainian).

7. Kaletnik H.M. Mortgage loans in agriculture of Ukraine Economics of agro-industrial complex. 2013. № 7. pp. 58–63. (in Ukrainian).

8. Kovalenko V.V. Ukraine's credit market: modern problems and prospects for development. Scientific vision: economy and management. 2018. № 3. pp. 90–96. (in Ukrainian).

9. State Support-2020: Farms received compensation in the amount of almost UAH 71.6 million. Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine, posted 12 October 2020. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/derzhpidtrimka-

2020-fermerskim-gospodarstvam-narahovano-kompensaciyu-na-sumu-majzhe-716-mln-grn (in Ukrainian).

10. State support to farmers-2020: guidelines and list of documents for obtaining URL: https://agropolit.com/spetsproekty/759-derjpidtrimka-fermeriv-2020-napryamki-ta-perelik-dokumentiv-dlya-otrimannya (in Ukrainian).

11. Financial support for agricultural enterprises. The leading agribusiness magazine. 2016. URL: https://propozitsiya.com/ua/finansove-zabezpechennya-silskogospodarskih-pidpriiemstv (in Ukrainian).

12. NBU: Financial Stability Report. URL: https://bank.gov.ua/admin_ uploads/article/FSR_2020-H2pdf?v=4 (in Ukrainian).

13. Financing agribusiness. URL: https: //privatbank.ua (in Ukrainian).

Список використаних джерел

1. Аналіз державних стратегічних документів України щодо врахування адаптованих до України цілей сталого розвитку на 2030 рік: анал. доп. Київ: Інститут соціально-економічних досліджень, 2017. 84 с.

2. Аранчій В.І. Характеристика банківських кредитів сільськогосподарським товаровиробникам за сучасних умов. Таврійський науковий вісник. 2018. № 102. URL: http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/010.pdf

3. Вдовенко Л.О. Методичні підходи до оцінки ефективності кредитних відносин. Економіка й суспільство. 2018. Вип. 17. С. 518–523.

4. Грищук Н.В. Кредитна допомога для функціонування сільськогосподарських підприємств в економічному середовищі. Східна Європа: економіка, бізнес та менеджмент. 2019. № 6 (23) С. 613–625.

5. Горіховський М.В. Система критеріїв та показників оцінки конкурентоспроможності фермерських господарств. *Стратегія збалансованого використання економічного, технологічного та ресурсного потенціалу країни*: Науково-практична Інтернет-конференція (ПДАТУ, м. Кам'янець-Подільський, 4–5 червня 2015 р.). Тернопіль. 2015. С. 143–145.

6. Горьовий В.П. Розвиток сільськогосподарського підприємництва в Україні: автореф. … д-ра екон. наук. Київ. 2008.

7. Калетнік Г.М. Іпотечні кредити в сільському господарстві України. Економіка агропромислового комплексу. 2013. № 7. С. 58–63.

8. Коваленко В.В. Кредитний ринок України: сучасні проблеми та перспективи розвитку. Науковий погляд: економіка та управління. 2018. № 3. С. 90–96.

9 Держпідтримка-2020.URL: https://www.kmu.gov.ua/news/derzhpidtrimka-2020-fermerskim-gospodarstvam-narahovano-kompensaciyu-na-sumu-majzhe-716-mln-grn

10. Державна підтримка фермерів-2020: методичні рекомендації та перелік документів для отримання URL: https://agropolit.com/spetsproekty/759-derjpidtrimka-fermeriv-2020-napryamki-ta-perelik-dokumentiv-dlya-otrimannya

11. Фінансова підтримка сільськогосподарських підприємств. Провідний журнал агробізнесу. 2016. URL: https://propozitsiya.com/ua/finansove-zabezpechennya-silskogospodarskih-pidpriiemstv

12. НБУ: Звіт про фінансову стабільність. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2020-H2.pdf?v=4

13. Фінансування агробізнесу. URL:https://privatbank.ua

Надія Вікторівна ГРИЩУК
к.е.н., старший викладач, Вінницький національний аграрний університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3960-7841
e-mail: nagro1266@rambler.ru

РОЛЬ КРЕДИТНИХ РЕСУРСІВ В ФІНАНСОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИКІВ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

У статті досліджено питання актуальності кредитування аграрного сектора як зовнішнього джерела фінансування сільськогосподарських виробників. Вдаючись до аналізу діяльності комерційних банків, розкрито роль банківського кредитування як важливого джерела фінансового забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств. Здійснено аналіз кредитного портфеля аграріїв із визначенням домінантної риси – Програми здешевлення кредитних ресурсів завдяки впровадженням нових кредитних програм. Окреслено, що доступ сільськогосподарських підприємств до кредитних ресурсів надає їм можливість освоєння інноваційних технологій, необхідних для забезпечення належного рівня їхньої конкурентоспроможності. Охарактеризовано актуальні пропозиції кредитних продуктів для фінансування розвитку сільського господарства в Україні через інструменти пільгового кредитування, спеціалізовані банківські програми. Акцентовано на проблеми, що гальмують розвиток аграрного сектору стан кредитування сільськогосподарських виробників, регулювання кредитування сільськогосподарських підприємств. Проаналізовано й досліджено поточний стан позик банківськими установами агропромисловому комплексу, стимулювання його розвитку з боку держави, особливо акцентовано на сучасні програми надання кредитних продуктів, їх позиціонування поряд з традиційними формами надання кредиту.

Обґрунтовано й доведено, що кредитне забезпечення функціонування сільськогосподарських виробників в умовах сучасного економічного середовища спрямоване на розвиток системи взаємодії з аграрним сектором економіки, що є вагомим чинником економічного зростання, поліпшення економічної ситуації в конкурентоспроможному середовищі. Надані пропозиції та рекомендації щодо більш ефективного фінансування аграрного сектору України за сучасних економічних умов.

Ключові слова: *агропромисловий комплекс, банківський кредит, державна підтримка, банківські продукти, кредитні програми, програми аграрного розвитку*

DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2021.12(2).4
УДК 336.37

Зоряна Миколаївна ***ЛОБОДІНА***
д.е.н., професор, Західноукраїнський національний університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8536-1440
e-mail: zoryanamyk@ukr.net

Вікторія Михайлівна ***БУЛАВИНЕЦЬ***
к.е.н., доцент, Західноукраїнський національний університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8168-7331
e-mail: viktoriabulavynets@gmail.com

Христина Тарасівна ***ДАНИЛЬЦІВ***
студентка, Західноукраїнський національний університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3263-0408
e-mail: khristinca123@gmail.com

БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті з'ясовано сутність освітніх послуг, запропоновано їх класифікацію за такими ознаками як джерело фінансування, форми, складові та рівні освіти, форма власності та організаційно-правовий статус суб'єкта освітньої діяльності. Встановлено, що основною формою фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні є бюджетне фінансування, а основним джерелом – бюджетні ресурси. Розгляд бюджетного фінансування освітніх послуг крізь призму законів та категорій діалектики дав змогу сформувати науково-методологічний підхід до його визначення як сутність, явище, зміст, форма. Охарактеризовано та проаналізовано вітчизняну практику фінансування освітніх послуг із Державного й місцевих бюджетів України. Виявлено основні проблеми бюджетного фінансування освітніх послуг та розроблено рекомендації відносно його покращення.

Ключові слова: *освітні послуги, бюджетне фінансування освітніх послуг, видатки державного бюджету на надання освітніх послуг, видатки місцевих бюджетів на надання освітніх послуг, партиципаторний бюджет, бюджет участі*

ВСТУП

Освіта є важливим чинником людського розвитку та відіграє важливу роль у формуванні інтелектуального, економічного потенціалів держави. Якісні освітні послуги сприяють здійсненню суспільних трансформацій, орієнтованих на розвиток нових технологій і знань, підвищують здатність здобувачів професійної і вищої освіти працевлаштуватися в умовах перманентних трансформацій запитів сучасного суспільства та цифровізації економіки.

Необхідною умовою надання якісних і доступних публічних освітніх послуг є належний рівень їх фінансування за рахунок різних джерел. Однак, незважаючи на перманентне збільшення обсягу фінансового забезпечення надавачів освітніх послуг, зокрема й за рахунок збільшення видатків державного й місцевих бюджетів на освіту, фінансові ресурси, які надходять у розпорядження закладів освіти, використовуються здебільшого на поточні потреби їх функціонування. Тоді як для забезпечення розвитку і впровадження сучасних освітніх технологій і продуктів необхідно збільшувати саме капітальні видатки надавачів публічних освітніх послуг державної й комунальної власності. З огляду на це не втрачають актуальності питання диверсифікації джерел фінансового забезпечення освіти та підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, які спрямовуються на надання освітніх послуг для здобуття різних рівнів освіти.

Дослідженню питань фінансового забезпечення освітніх послуг присвячені праці А. Аввакумової, В. Андрущенка, Л. Беновської, Т. Боголіб, С. Буковинського, О. Василика, В. Гейця, В. Глущенка, В. Горина, А. Даниленка, І. Каленюк, О. Кисельової, В. Куценко, Е. Лібанової, І. Лютого, С. Ніколаєнка, Т. Оболенської, І. Сторонянської, К. Павлюк, О. Тулай, В. Федосова, Х. Хоффмана, С. Юрія та ін. Високо оцінюючи наявні наукові розробки закордонних і вітчизняних вчених з окресленої проблематики, доцільно розвивати наукові погляди на проблеми бюджетного фінансування освітніх послуг, його впливу на підготовку здобувачів різних рівнів освіти в контексті сучасних соціально-економічних трансформацій у світі та Україні.

 © З.М. ЛОБОДІНА, В.М. БУЛАВИНЕЦЬ, Х.Т. ДАНИЛЬЦІВ, 2021

МЕТА статті – обґрунтування теоретичних і прикладних засад бюджетного фінансування освітніх послуг та розроблення рекомендацій для його покращення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною основою дослідження є наукові розробки вітчизняних та закордонних вчених із питань фінансового забезпечення освіти. Інформаційною базою статті є правові акти, які регламентують фінансування освітніх послуг із державного й місцевих бюджетів, звітні і статистичні дані Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, матеріали Тернопільської міської ради, наукові розробки науково-дослідних організацій, аналітичні огляди й рекомендації експертів міжнародних організацій. Авторами використано діалектичний підхід до дослідження бюджетного фінансування освітніх послуг та такі загальнонаукові і спеціальні методи як аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, асоціації, аналогії та інші.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ключову роль у формуванні інтелектуального потенціалу населення, підвищенні рівня суспільного добробуту та забезпеченні інклюзивного стійкого розвитку держави відіграють якісні освітні послуги.

На наш погляд, найбільш обґрунтованою є дефініція «освітньої послуги» як нематеріального блага, яке спрямоване на формування в особи компетентностей – «динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, яка визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [1] – для здійснення май бутньої професійної та/або подальшої навчальної діяльності. А процес передачі знань здобувачу освіти й розвитку в нього навичок розглядається нами як надання освітньої послуги.

Освітня послуга є публічно спрямованою, а метою її надання є не тільки передача педагогічними працівниками знань здобувачам, а й засвоєння останніми цих знань і розвиток навичок.

Освітні послуги можна класифікувати за різними ознаками (табл. 1).

Таблиця 1 – **Класифікація освітніх послуг [***складено авторами***]**

Класифікаційна ознака	*Види освітніх послуг*
Джерело фінансування	– освітні послуги, які надаються за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів; – освітні послуги, які надаються за рахунок коштів юридичних осіб; – освітні послуги, які надаються за рахунок коштів фізичних осіб.
Форми освіти	– освітні послуги, отримані за інституційною (очною (денною, вечірньою), заочною, дистанційною, мережевою) формою; – освітні послуги, отримані за індивідуальною (екстернатною, сімейною (домашньою), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві)) формою; – освітні послуги, отримані за дуальною формою.
Складові освіти	– освітні послуги у сфері дошкільної освіти; – освітні послуги у сфері повної загальної середньої освіти; – освітні послуги у сфері позашкільної освіти; – освітні послуги у сфері спеціалізованої освіти; – освітні послуги у сфері професійної (професійно-технічної) освіти; – освітні послуги у сфері фахової передвищої освіти; – освітні послуги у сфері вищої освіти; – освітні послуги у сфері освіти для дорослих.
Рівні освіти	– освітні послуги для здобуття дошкільної освіти; – освітні послуги для здобуття початкової освіти; – освітні послуги для здобуття базової середньої освіти; – освітні послуги для здобуття профільної середньої освіти; – освітні послуги для здобуття першого (початкового) рівня професійної (професійно-технічної) освіти; – освітні послуги для здобуття другого (базового) рівня професійної (професійно-технічної) освіти; – освітні послуги для здобуття третього (вищого) рівня професійної (професійно-технічної) освіти; – освітні послуги у сфері фахової передвищої освіти; – освітні послуги для здобуття початкового рівня (короткого циклу) вищої освіти; – освітні послуги для здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти; – освітні послуги для здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти; – освітні послуги для здобуття третього (освітньо-наукового/освітньо-творчого) рівня вищої освіти.
Форма власності суб'єкта освітньої діяльності	– освітні послуги, які надаються суб'єктами освітньої діяльності державної власності; – освітні послуги, які надаються суб'єктами освітньої діяльності комунальної власності; – освітні послуги, які надаються суб'єктами освітньої діяльності приватної власності.
Організаційно-правовий статус суб'єкта освітньої діяльності	– освітні послуги, які надаються фізичними особами; – освітні послуги, які надаються юридичними особами (закладами освіти, підприємствами, установами, організаціями).

У сучасному світі країни, які мають висококваліфікованих спеціалістів у різних галузях економіки, здатних на практиці реалізувати свої знання і вміння, інвестують значний обсяг ресурсів у людський капітал, відносять до країн-лідерів, адже саме він сьогодні є основною рушійною силою розвитку інноваційної економіки.

Одним із пріоритетних видів інвестицій у людський капітал є витрати на освіту. Інвестиції в освітні послуги є передумовою формування професіоналів у різних сферах національної економіки, продуктивність праці яких є детермінантою забезпечення сталого розвитку країни.

Бюджетні ресурси є одним із найважливіших джерел фінансового забезпечення освіти, відтак доцільно детальніше розглянути сутність бюджетного фінансування освітніх послуг у контексті його впливу на інклюзивний стійкий розвиток держави.

У ст. 78 Закону України «Про освіту» № 2145–VIII від 5.09.2017 р. визначено, що «держава забезпечує асигнування на освіту в розмірі не менше ніж 7 % ВВП за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством» [1].

Джерела фінансового забезпечення освітніх послуг наведено на рис. 1.

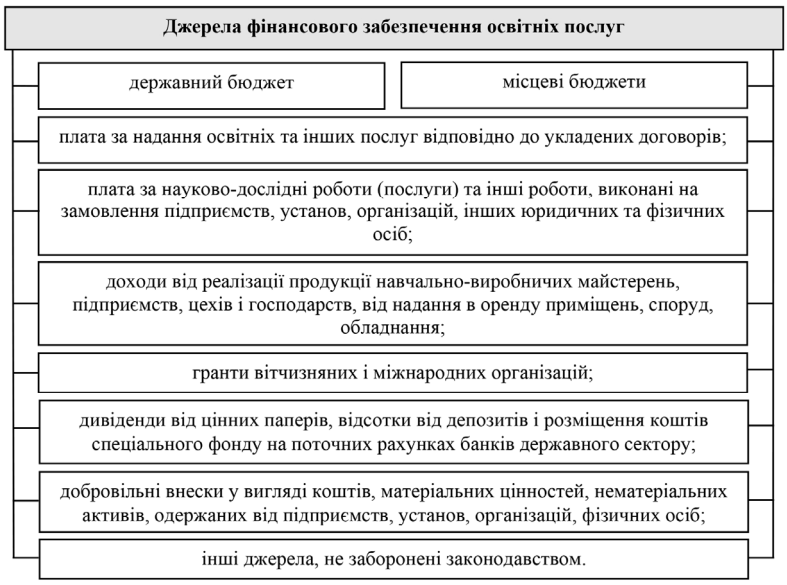

Рис. 1. Джерела фінансового забезпечення освітніх послуг (складено авторами на основі даних [1])

Основним джерелом фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні є кошти бюджетів різних рівнів. Водночас поряд із бюджетним фінансуванням додатковим джерелом фінансування освітніх послуг є надходження від надання платних послуг, зокрема «плати за:

– навчання понад державне (регіональне) замовлення в межах ліцензійного обсягу;

– навчання студентів, курсантів для здобуття другої вищої освіти певного рівня;

– підвищення кваліфікації, перепідготовка, інше навчання для здобуття післядипломної освіти понад державне (регіональне) замовлення в межах ліцензійного обсягу;

– проведення спеціальних курсів, семінарів, тренінгів, стажування, підвищення професійної компетентності в іншій формі, що не потребує отримання відповідної ліцензії;

– підготовку до вступу до закладів фахової передвищої, вищої освіти та до зовнішнього незалежного оцінювання;

– проведення Українським центром оцінювання якості освіти та його регіональними підрозділами: оцінювання рівня володіння українською та іноземними мовами; вступних випробувань із використанням організаційно-технологічних процесів здійснення зовнішнього незалежного оцінювання; зовнішнього незалежного оцінювання (оцінювання результатів навчання, здобутих на певному освітньому рівні); незалежного тестування професійних компетентностей у процесі сертифікації педагогічних працівників, крім випадків, коли право на їх безоплатне проходження передбачено законодавством;

– навчання студентів, курсантів, аспірантів, асистентів-стажистів, докторантів, які перебувають в Україні на законних підставах, з-поміж іноземців та осіб без громадянства, які постійно проживають в Україні;

– прийом кандидатських іспитів, видання та розповсюдження авторефератів, дисертацій, стенографування під час захисту дисертацій, організація, підготовка до захисту дисертацій на здобуття ступенів доктора філософії/доктора мистецтва (кандидата наук), доктора наук та його проведення для осіб, які навчаються (навчалися) відповідно до договорів, укладених із фізичними або юридичними особами, зокрема для осіб, які не навчаються (не навчалися) у відповідному закладі вищої освіти або науковій установі;

– інші види освітніх послуг, визначених постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами освіти, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної й комунальної форми власності» № 796 від 27.08.2010 р.» [2].

Виділення бюджетних ресурсів із бюджету розпорядникам бюджетних коштів для фінансового забезпечення їх функцій у безповоротній та без відплатній

формі називається бюджетним фінансуванням. Організація бюджетного фінансування залежить від суспільної моделі фінансових відносин. З огляду на те, що в Україні третя частина ВВП централізується до державного й місцевих бюджетів, бюджетному фінансуванню відводиться вагома роль у фінансовому забезпеченні публічних послуг.

Процес бюджетного фінансування освітніх послуг проводиться у встановленому Бюджетним кодексом України порядку. Враховуючи те, що відповідно до ст. 48 Бюджетного кодексу України «розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання та здійснюють платежі тільки в межах бюджетних асигнувань, встановлених кошторисами, тобто видатки з бюджету будь-якого рівня розпорядниками коштів здійснюються винятково на підставі затверджених кошторисів, паспортів бюджетних програм, а також порядків використання бюджетних коштів (ст. 46 Бюджетного кодексу України), кошторисне фінансування є єдиною формою бюджетного фінансування освітніх послуг. Основою для бюджетного фінансування є затверджений бюджет та бюджетний розпис [3].

Ознаки бюджетного фінансування освітніх послуг подано на рис. 2.

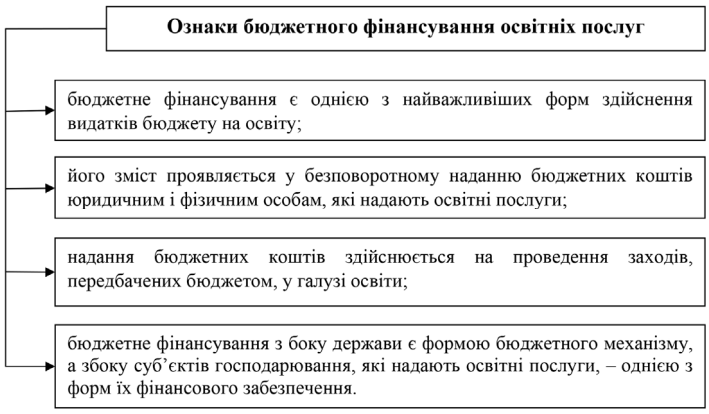

Рис. 2. Ознаки бюджетного фінансування освітніх послуг (складено авторами на основі [4])

Використовуючи діалектичний підхід до дослідження бюджетного фінансування освітніх послуг, основу якого становлять такі філософські категорії діалектики як сутність, явище, зміст, форма, вважаємо, що:

– у суті бюджетне фінансування освітніх послуг проявляється через сукупність грошових відносин, пов'язаних із розподілом і використанням бюджетних ресурсів, спрямованих на забезпечення діяльності суб'єктів надання освітніх послуг;

– як явище відображається в здійсненні платежів органом Державної казначейської служби України за дорученням розпорядника бюджетних коштів – надавача освітньої послуги із його рахунків у межах бюджетних асигнувань після отримання ним товарів, робіт і послуг відповідно до умов взятих бюджетних зобов'язань;

– за змістом – це сукупність форм, методів, принципів використання бюджетних ресурсів, у результаті комплексного практичного застосування яких відбувається здійснення видатків Державного та місцевих бюджетів України на освіту;

– за формою – процес безповоротного й безоплатного надання бюджетних ресурсів їх розпорядникам на проведення заходів з надання освітніх послуг, передбачених затвердженим розписом бюджету та фінансовим планом розпорядника.

Розподіл видатків бюджетів на надання освітніх послуг між державним та різними місцевими бюджетами регламентується ст.ст. 87, 89 та 90 Бюджетного кодексу України.

Надання якісних і доступних освітніх послуг потребує належного рівня бюджетного фінансування.

Аналіз даних рис. 3 свідчить, що впродовж 2016–2020 рр. видатки Державного та місцевих бюджетів України на освіту зросли майже в 2 рази з 129437,7 млн грн у 2016 р. до 252283,7 млн грн у 2020 р., а їхня частка у ВВП – відповідно з 5,43 % до 6,02 %. Однак, попри зростання номінальних обсягів видатків бюджету держави на освіту, задекларованого в Законі України «Про освіту» № 2145–VIII від 5.09.2017 р. обсягу фінансування – не менше ніж 7 % ВВП – не досягнуто. Кошти, які надходять на фінансування зазначеної галузі не забезпечують її потреби у фінансових ресурсах. Це є причиною погіршення якості освітніх послуг і зменшення їх доступності для незаможного населення.

Основна частина видатків на освіту здійснювалася із місцевих бюджетів (від 73,1 % у 2016 р. до 79 % у 2021 р.) із тенденцією до зростання як обсягу, так і питомої ваги у видатках на зазначену галузь Зведеного бюджету України. З Державного бюджету України на задоволення освітніх потреб населення спрямовувалося відповідно від 26,9 % до 21 % коштів (табл. 2).

З огляду на те, що в складі видатків місцевих бюджетів на освіту від 47,05 % у 2016 р. до 40,73 % у 2020 р. припадає на освітню субвенцію, яка надходить із державного бюджету, частка видатків Державного бюджету України на зазначену галузь у видатках зведеного бюджету була значно більшою – від 61,3 % у 2016 р. до 53,15 % у 2020 р. (рис. 4).

Серед видатків Державного бюджету України на освіту у 2018–2020 рр. найбільше переважали видатки на надання освітніх послуг у сфері вищої освіти – від 82,78 % у 2018 р. з тенденцією до збільшення до 84,19 % у 2020 р. (табл. 3).

В Україні бюджетне фінансування освітніх послуг у сфері вищої освіти здійснюється із використанням принципу «гроші ходять за студентом». Ця схема базується на моделі непрямого фінансового забезпечення освітніх послуг через освітні ваучери (сертифікати). Вони дають змогу своїм власникам одержати освітню послугу певного рівня освіти у визначеному обсязі.

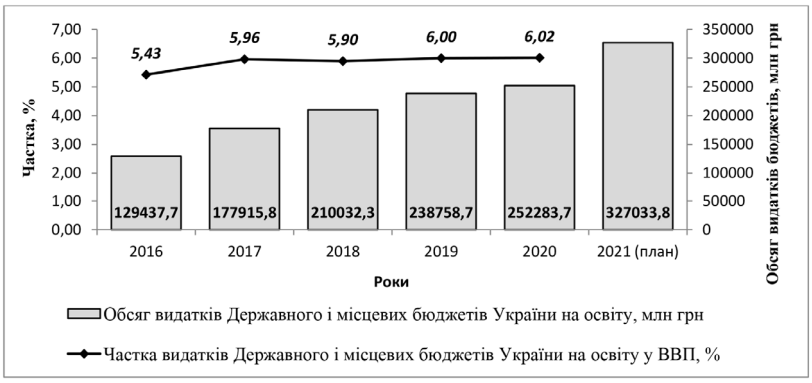

Рис. 3. Динаміка видатків Державного та місцевих бюджетів України на надання освітніх послуг у 2016–2021 рр. (складено авторами на основі даних [5; 9])

Таблиця 2 – **Розподіл видатків на надання освітніх послуг між бюджетами у 2016–2020 рр. (***складено авторами на основі даних [5, с. 20]***)**

Роки	Видатки Державного бюджету України		Видатки місцевих бюджетів України	
	обсяг, млн грн	*питома вага,%*	*обсяг, млн грн*	*питома вага,%*
2016	34826,5	26,9	94611,2	73,1
2017	41297,3	23,2	136618,5	76,8
2018	44324,3	21,1	165708,0	78,9
2019	51656,6	21,6	187102,1	78,4
2020	52857,8	21,0	199425,9	79,0

Рис. 4. Динаміка видатків Державного бюджету України на надання освітніх послуг з урахуванням освітньої субвенції, наданої місцевим бюджетам, у 2016–2020 рр. (складено авторами на основі даних [6])

Таблиця 3 – **Структура видатків Державного бюджету України на надання освітніх послуг за функціональною бюджетною класифікацією у 2018–2020 рр.,% (***складено авторами на основі даних [6]***)**

Видатки за функціональною бюджетною класифікацією	2018	2019	2020	Абсолютне відхилення
Разом видатків на надання освітніх послуг, зокрема	100	100	100	–
Загальна середня освіта	0,91	0,75	0,70	-0,21
Заклади загальної середньої освіти	0,49	0,43	0,36	-0,13
Спеціалізовані та спеціальні заклади загальної середньої освіти	0,42	0,32	0,34	-0,08
Професійна (професійно-технічна) освіта	0,64	0,69	0,74	0,1
Фахова передвища та вища освіта	82,78	83,31	84,19	1,41
Заклади фахової передвищої освіти	–	0,05	8,74	8,74
Заклади вищої освіти	82,78	83,26	75,45	-7,33
Післядипломна освіта	2,25	2,16	2,02	-0,23
Позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми	0,74	0,83	0,63	-0,11
Програми матеріального забезпечення закладів освіти	1,81	2,04	0,99	-0,82
Фундаментальні та прикладні дослідження й розробки у сфері освіти	2,78	2,50	2,49	-0,29
Інші заклади та заходи у сфері освіти	8,10	7,72	8,24	0,14

У вітчизняній практиці освітнім ваучером можна вважати сертифікат зовнішнього незалежного оцінювання якості середньої освіти (під час вступу на бакалаврські освітні програми) та сертифікат про складене єдине фахове вступне випробування, єдиний вступний іспит (під час вступу на магістерські освітні програми).

Розподіл державного замовлення між надавачами освітніх послуг у сфері вищої освіти відбувається за підсумками поданих їм сертифікатів вступників з високими балами. Така схема нівелює адміністративні та активізує ринкові способи розподілу обсягів державного замовлення між закладами вищої освіти, оскільки дає змогу «… перейти від лобістської моделі, коли кількість державних місць залежала від домовленостей керівництва навчального закладу в міністерстві до системи, коли майбутні студенти з найвищими балами «приносять» бюджетні гроші у навчальні заклади» [7].

Головними перевагами цієї моделі фінансового забезпечення освітніх послуг у сфері вищої освіти є:

– посилення конкурентної боротьби між надавачами освітніх послуг за бюджетні ресурси, які використовуватимуться для покращення освітньої діяльності й матеріально-технічної бази, через зарахування на навчання здобувачів освіти з хорошими результатами навчання;

– здійснення бюджетного фінансування не навчальних закладів, а наданих ними освітніх послуг;

– заохочення до підвищення якості наданих навчальними закладами освітніх послуг шляхом пропонування ними затребуваних у сучасних реаліях освітніх програм, використання інноваційних методик викладання.

Водночас ми погоджуємося із В. Горином та С. Коваль, які виокремлюють негативні сторони моделі бюджетного фінансування освітніх послуг у сфері вищої освіти «гроші ходять за студентом»: «принцип розподілу державного замовлення на підготовку фахівців за схемою «широкого конкурсу за спеціальностями» не враховує реалій демографічної й соціально-економічної ситуації в регіонах, інтересів та потреб регіонального сектора економіки. Формування рейтингових списків за спеціальностями призвела до того, що за одними спеціальностями значна кількість абітурієнтів із високими балами незалежного оцінювання не має змоги реалізувати своє право на отримання безкоштовної освіти, натомість «малопопулярні» у суспільстві спеціальності поповнюються випускниками шкіл із посередніми результатами навчання, які отримують підготовку на умовах державного замовлення. Іншим суперечливим наслідком існуючої моделі розподілу державних місць є концентрація найбільш підготовлених абітурієнтів та відповідно місць державного замовлення у столиці й закладах вищої освіти кількох найбільших міст країни, що потенційно несе загрозу розвитку інших регіонів. Посилений інтерес із боку абітурієнтів до таких надавачів освітніх послуг пояснюється не стільки якістю надаваних ними освітніх послуг, скільки більшими особистими перспективами та престижністю місця проживання. Акумулюючи переважну частину державного замовлення, а отже, бюджетного фінансування, ці навчальні заклади отримують переваги у визначенні вартості навчання на комерційних засадах, що пояснюється дією ефекту масштабу [8].

У результаті посилюються ризики диференціації рівня освіченості населення за регіонами України, зниження конкурентоспроможності надавачів освітніх послуг у сфері вищої освіти на регіональному рівні, виникнення асиметрії регіонального соціально-економічного розвитку.

Планові видатки Державного бюджету України на 2021 р. на надання освітніх послуг визначені обсягом 69 млрд грн [9].

Серед видатків місцевих бюджетів України на зазначену галузь у 2018–2020 рр. найбільше переважали видатки на надання освітніх послуг у сфері загальної середньої освіти: від 61,12 % у 2018 р. з тенденцією до збільшення до 61,21 % у 2020 р. (табл. 4).

Освітні послуги у сфері дошкільної освіти з 2017 р. фінансуються виключно за рахунок коштів місцевих бюджетів. У 2018 р. ця частка складала біля 19,18 % з тенденцією до зменшення на 0,35 % у 2020 р.

Якщо у 2014-2015 рр. з місцевих бюджетів майже не здійснювалися видатки на надання освітніх послуг у сфері професійної освіти, то з 2016 р. професійна освіта повністю фінансується з місцевих бюджетів. У 2018-2020 рр. питома вага цього показника коливалася біля 5,58-5,87 %.

Таблиця 4 – **Структура видатків місцевих бюджетів України на надання освітніх послуг за функціональною бюджетною класифікацією у 2018–2020 рр.,% (***складено авторами на основі даних [6]***)**

Видатки за функціональною бюджетною класифікацією	2018	2019	2020	Абсолютне відхилення
Разом видатків на надання освітніх послуг, зокрема	100	100	100	–
Дошкільна освіта	19,18	19,26	18,83	-0,35
Загальна середня освіта	61,12	61,40	61,21	0,09
Заклади загальної середньої освіти	55,52	56,30	56,75	1,23
Спеціалізовані та спеціальні заклади загальної середньої освіти	5,61	5,11	4,47	-1,14
Професійна (професійно-технічна) освіта	5,87	5,59	5,58	-0,29
Фахова передвища та вища освіта	4,56	4,45	4,47	-0,09
Заклади фахової передвищої освіти	4,09	3,98	3,76	-0,33
Заклади вищої освіти	0,47	0,46	0,71	0,24
Післядипломна освіта	0,41	0,40	0,36	-0,05
Позашкільна освіта та заходи із поза-шкільної роботи з дітьми	5,40	5,36	5,52	0,12
Інші заклади та заходи у сфері освіти	3,46	3,53	4,02	0,56

Поряд із власними доходами місцевих бюджетів на надання освітніх послуг спрямовуються бюджетні ресурси, які надходять до місцевих бюджетів у вигляді міжбюджетних трансфертів. Найбільша частка серед міжбюджетних трансфертів із Державного бюджету України, спрямованих на надання освітніх послуг у 2020 р., припадає на освітню субвенцію.

У 2021 р. з місцевих бюджетів на надання освітніх послуг заплановано витратити 258,1 млрд грн або 45,1 % від загального обсягу видатків місцевих бюджетів. У їх складі, як і в попередні бюджетні періоди, переважатимуть видатки на надання загальної середньої освіти – 60,1 %.

Обсяг міжбюджетних трансфертів, які у 2021 р. отримають місцеві бюджети на надання освітніх послуг, зріс порівняно із попереднім роком і становитиме 108,6 млрд грн. Серед них найбільшу питому вагу займає освітня субвенція – 91,74 % [9].

Фактично у 2021 р. у складі видатків місцевих бюджетів на освіту 42,5 % припадає на кошти, отримані з Державного бюджету України.

Важливим інструментом громадської участі в покращенні якості надання освітніх послуг на рівні територіальної громади є партиципаторний бюджет (бюджет участі), а його ресурси – додатковим джерелом фінансування освітніх послуг.

«Бюджет участі – інструмент прямої демократії, за допомогою якого кожен мешканець територіальної громади має змогу долучитися до бюджетного процесу, зрозуміти його принципи та вплинути на рішення стосовно видаткової частини місцевого бюджету.

Дія такого механізму полягає у розподілі частини місцевого бюджету мешканцями шляхом розробки й подання ними проєктів, спрямованих на підвищення комфортності проживання в місті та відкритого голосування за ці проєкти іншими мешканцями» [10].

Розглянемо практику функціонування інноваційних демократичних інструментів на прикладі Тернопільської міської територіальної громади.

Бюджет участі (його ще називають громадським бюджетом) є компонентою бюджету Тернопільської міської територіальної громади і призначений для фінансування проєктів, запропонованих громадськістю, які б сприяли покращенню інфраструктури громади.

«Громадський бюджет – це частина міського бюджету громади (1 % обсягу власних доходів загального фонду міського бюджету, затвердженого на початок року в якому оголошується конкурс), з якого здійснюється фінансування, визначених безпосередньо жителями Тернопільської міської територіальної громади заходів, виконання робіт, надання послуг, придбання матеріально-товарних цінностей, які носять загальнодоступний характер, відповідно до оформлених проєктів, які стали переможцями конкурсу. 10 % визначеного планового обсягу громадського бюджету щороку спрямовує на покращення навчального процесу в школах – так званий «шкільний громадський бюджет». Решту обсягу бюджетних ресурсів витрачається на фінансування великих (70 %) і малих (30 %) проєктів-переможців голосування» [11], серед яких є і проєкти для покращення інфраструктури надавачів освітніх послуг.

Основні етапи функціонування бюджету участі наведено на рис. 5.

Впровадження бюджету участі у практиці Тернопільської міської територіальної громади розпочалося з 2017 р.

У 2022 р. обсяг бюджету участі становитиме 16,93 млн грн, що на 16,2 % більше порівняно з 2021 р. У 2021 р. автори подали 68 проєктів «Громадського бюджету–2022», проте окремі з них відхилено Номінаційним комітетом у зв'язку із певними порушеннями, і лише 27 великих та 26 малих проєктів були доступні для голосування, з них – 19 проєктів стосуються покращення інфраструктури надавачів освітніх послуг.

«Шкільний громадський бюджет – це частина бюджету участі Тернопільської міської територіальної громади, що надає можливість учням покращити навчальний процес та позашкільний час, шляхом подачі ідеї з їх вдосконалення на шкільний конкурс проєктів, обрання учнями проєктів-переможців, які в подальшому будуть реалізовані в межах навчального закладу» [12]. Проводиться конкурс учнівських ініціатив у Тернопільській громаді з 2020 р.

Автором проєкту шкільного громадського бюджету може бути учень (ця) або команда учнів/учениць 7–11 класів з одного навчального закладу, яка оформила власну ідею у вигляді проєкту у визначений спосіб.

Координацією заходів із впровадження шкільного громадського бюджету в освітній установі займаються члени конкурсної комісії, до якої входять учні, їх батьки і вчителі.

Для кожного загальноосвітнього навчального закладу, який залучений до проєкту «Шкільного громадського бюджету» виділяється незмінний обсяг бюджетних ресурсів, які будуть витрачені на реалізацію загальнодоступних проєктів-переможців голосування в рамках цього закладу.

Головні цілі, на досягнення яких спрямовуються проєкти «Шкільного громадського бюджету», визначено на рис. 6.

«Голосування за проєкти відбувається через електронну систему або в пунктах голосування. Ідентифікація учня відбувається за допомогою учнівського квитка. Учень/учениця може віддати голос лише за один проєкт. Право голосу мають лише учні школи із 7 по 11 клас» [12].

У 2021 р. участь у конкурсі взяли 32 школи. Із 120-ти поданих учнями проєктів 37 ініціатив здобули перемогу й будуть реалізовані в школах Тернополя вже наступного року. На ці потреби з бюджету громади у 2022 р. буде спрямовано 1,9 млн грн. Кожна школа-учасниця конкурсу з цієї суми отримає по 58,8 тис. грн на реалізацію своїх проєктів-переможців.

Незважаючи на щорічне збільшення бюджетного фінансування освітніх послуг, обсяг бюджетних ресурсів, який витрачається на їх надання, не повністю відповідає потребі. Поряд із недостатнім обсягом бюджетного фінансування освітніх послуг спостерігається неефективне використання фінансових ресурсів, які надходять розпорядникам бюджетних коштів у галузі освіти. Причиною цього є низька якість прийнятих учасниками бюджетного процесу управлінських рішень, а також незавершеність процесів оптимізації мережі надавачів освітніх послуг і недосконалість методики оцінювання ефективності бюджетних програм у сфері надання освітніх послуг.

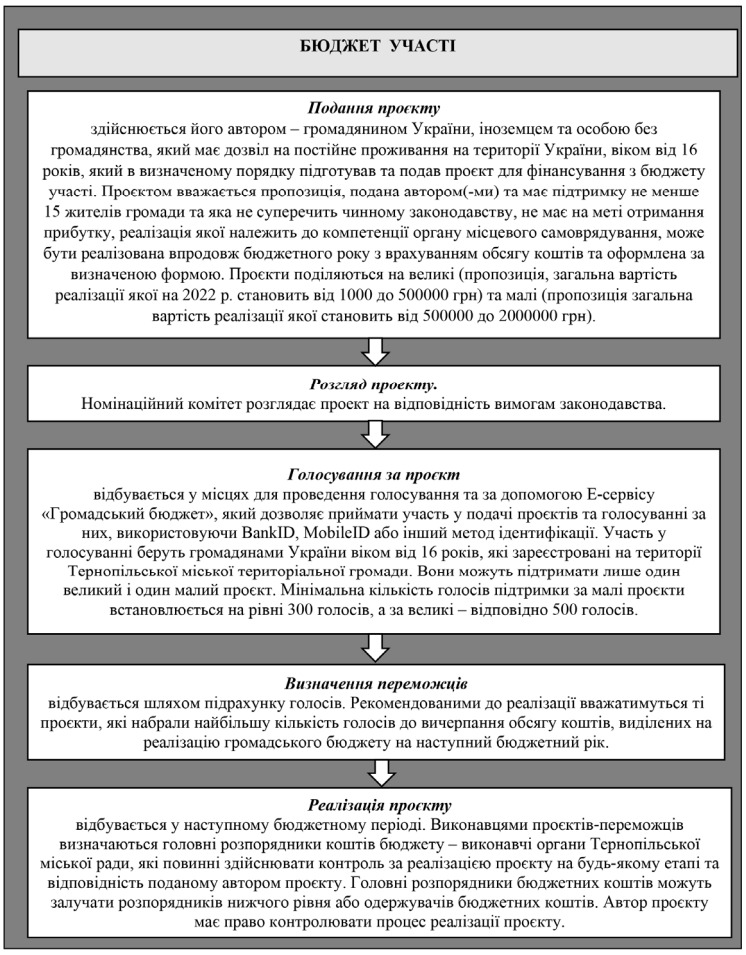

Рис. 5. Етапи функціонування бюджету участі Тернопільської міської територіальної громади (складено авторами на основі даних [11])

Рис. 6. Основні цілі проєктів «Шкільного громадського бюджету», які реалізуються в межах бюджету участі Тернопільської міської територіальної громади (складено авторами на основі даних [12])

Причиною цього є низька якість прийнятих учасниками бюджетного процесу управлінських рішень, а також незавершеність процесів оптимізації мережі надавачів освітніх послуг і недосконалість методики оцінювання ефективності бюджетних програм у сфері надання освітніх послуг. Незважаючи на те, що в бюджетному законодавстві акцентується увага на необхідності ефективного використання бюджетних коштів, проведення оцінювання й контролю за цим процесом, заходи впливу до учасників бюджетного процесу за такі порушення застосовуються у випадку нецільового (а не неефективного) витрачання бюджетних коштів тощо.

Отже, забезпечення населення країни якісними освітніми послугами суттєво залежить від бюджетного фінансування освіти, покращити яке можливо не тільки шляхом збільшення обсягу видатків бюджетів, але і впровадження заходів з підвищення ефективності витрачання бюджетних ресурсів.

Реалізація в Україні політики гендерного мейнстримінгу як системної стратегії й тактичних заходів для формування рівних можливостей для жінок і чоловіків, подолання гендерної асиметрії та нерівності в усіх сферах життєдіяльності суспільства, зокрема й у сфері надання освітніх послуг, є відповіддю на виклики сьогодення, передбачає трансформацію соціальних процесів і інституцій. Гендерне бюджетування є невід'ємною компонентою гендерного мейнстримінгу й має здійснюватися у процесі розроблення й реалізації державної освітньої політики.

За результатами аналізу гендерних проблем у сфері надання освітніх послуг доцільно впроваджувати заходи для посилення політики гендерної рівності та усунення гендерних розривів у програмах: забезпечення присутності гендерної складової в стратегічних документах галузі освіти; збільшення кількості залучених до надання освітніх послуг у сферах дошкільної, загальної середньої та професійно-технічної освіти педагогів чоловічої статі; забезпечення паритетного представництва жінок на керівних посадах у закладах освіти всіх рівнів; ліквідація гендерного розриву у заробітній платі працівників, які надають освітні послуги; оновлення навчальних матеріалів, які використовуються в освітньому процесі, інформацією, вільною від гендерної дискримінації; забезпечення однакового ставлення під час навчального процесу й доступу до навчання і якісної освіти здобувачів освіти незалежно від статі, стану здоров'я, місця проживання та рівня доходів родини; проведення інформаційної роботи серед випускників загальноосвітніх навчальних закладів з метою уникнення гендерних стереотипів у виборі ними професій; розвиток системи інклюзивної освіти; включення гендерних аспектів у результативні показники бюджетної програми, які використовуються для проведення оцінювання ефективності бюджетної програми,

зокрема ефективності надання публічних послуг.

ВИСНОВКИ

Отже, необхідною передумовою надання якісних, сучасних і доступних освітніх послуг є прийнятний рівень бюджетного фінансування. До основних детермінант його вдосконалення можна віднести: недостатній обсяг і недостатньо ефективне використання бюджетних ресурсів, які спрямовуються на надання освітніх послуг; невідповідність якості освітніх послуг на різних рівнях освіти, зокрема у сфері професійної і вищої освіти, кінцевій меті – підготовці конкурентоспроможного фахівця для ринку праці.

Важливими шляхами покращення бюджетного фінансування освітніх послуг є оптимізація мережі і витрат надавачів освітніх послуг різних рівнів; більш ефективне використання наявних коштів; активація таких форм участі громадськості на рівні територіальних громад, регіонів, як бюджет участі у формуванні бюджетних ресурсів для їх подальшого спрямування на покращення умов надання освітніх послуг; формування пропозиції освітніх послуг, на які витрачаються бюджетні ресурси, надавачами, особливо у сфері професійної і вищої освіти, за результатами моніторингу попиту на випускників певних спеціальностей на ринку праці; розподіл бюджетних ресурсів між бюджетними програмами у сфері надання освітніх послуг з урахуванням гендерних аспектів; посилення контролю за ефективним використанням бюджетних ресурсів, які спрямовуються на надання освітніх послуг.

Перспективними напрямами диверсифікації джерел фінансових ресурсів надавачів освітніх послуг у сфері вищої освіти є залучення ресурсів від грантової підтримки наукових проєктів; пасивного доходу від діяльності фондів фінансових пожертв для спрямування на розвиток матеріально-технічної бази, організацію наукових досліджень надавачів освітніх послуг; підтримка студентів шляхом надання їм кредитів, обсяг погашень яких залежить від доходів позичальника до повного погашення.

Одним зі шляхів збільшення власних доходів загальноосвітніх, професійних закладів та закладів вищої освіти вважаємо активізацію надання платних освітніх послуг у формі курсів підвищення кваліфікації, репетиторства, курсів для розвитку критичного мислення, інших hard skills («жорстких» професійних навичок), фахових компетентностей із певних спеціальностей (soft skills) як очно, так і дистанційно шляхом створення певних онлайн освітніх платформ. Педагогічні працівники навчальних закладів можуть також розробляти й реалізовувати на освітніх майданчиках надавачів освітніх послуг авторські курси, матеріали для самоосвіти з найбільш затребуваних у сучасних реаліях спеціальностей і дисциплін. Заклади дошкільної освіти можуть надавати платні освітні послуги для занять хореографією, музичним, акторським і художнім мистецтвом, творчістю, підготовки до школи, вивчення іноземної мови за авторськими методиками, проведення тематичних тренінгів.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України від 5.09.2017 р. № 2145–VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145–19#Text

2. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами освіти, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної й комунальної форми власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.10.2010 р. № 796. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796–2010-%D0 %BF#Text

3. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456–VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456–17#Text

4. Лободіна З.М., Сидор І.П., Дем'янюк А.В. Бюджетна система в схемах і таблицях: навчальний посібник / за ред. З. М. Лободіної. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 280 с.

5. Статистичний збірник «Бюджет України 2020». Міністерство фінансів України. К., 2021. 299 с. URL: https://www.mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2020_(for_website).pdf

6. Звіти Державної казначейської служби України про виконання Державного та місцевих бюджетів України з пояснювальними записками за 2016–2020 рр. URL : http://www.treasury.gov.ua

7. Розподіл держзамовлення себе виправдав. Офіційний сайт МОН. URL: http://osvita.ua/vnz/consultations/52134/

8. Горин В., Коваль С. Проблеми бюджетного фінансування та перспективи застосування інструментів фандрайзингу в системі вищої освіти України. *Економіка та держава.* 2021. № 8. С. 42–46. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2021/9.pdf

9. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15.12.2020 р. № 1082–IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082–20#Text

10. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо механізмів участі громадськості в бюджетному процесі на місцевому рівні: наказ Міністерства фінансів України від 3.03.2020 р. № 94. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0094201–20#Text

11. Про громадський бюджет Тернопільської міської територіальної громади: положення, затверджене рішенням Тернопільської міської ради від 23.07.2021 р. № 8/7/09. URL: https://ternopilcity.gov.ua/byudget-ternopolya/gromadskiy-byudget/gromadskiy-byudget-ternopolya-2022/51691.html

12. Про шкільний громадський бюджет Тернопільської міської територіальної громади: положення, затверджене рішенням Тернопільської міської ради від 26.06.2020 р. № 7/51/5. URL: https://ternopilcity.gov.ua/byudget-ternopolya/gromadskiy-byudget/shkilniy-gromadskiy-byudget-2022/

References

1. On Education: Law of Ukraine of 5.09.2017 № 2145–VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145–19#Text (in Ukrainian).

2. On approval of the list of paid services that can be provided by educational institutions, other institutions and institutions of the educational system belonging to the state and communal form of ownership: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 27.10.2010 № 796. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796–2010-%D0 %BF#Text (in Ukrainian).

3. Budget Code of Ukraine: Law of Ukraine of 08.07.2010 № 2456–VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456–17#Text (in Ukrainian).

4. Lobodina Z.M., Sydor I P., Demianiuk A.V. Budget system in diagrams and tables: textbook / ed. Z.M. Lobodina. Ternopil: TNEU, 2017. 280 p. (in Ukrainian).

5. Statistical collection "Budget of Ukraine 2020". Ministry of Finance of Ukraine. Kyiv, 2021. 299 p. URL : https://www.mof.gov.ua/storage/files/2_ Budget_of_Ukraine_2020_(for_website).pdf (in Ukrainian).

6. Reports of the State Treasury Service of Ukraine on the implementation of the State and Local Budgets of Ukraine with explanatory notes for 2016–2020. URL: http://www.treasury.gov.ua (in Ukrainian).

7. The distribution of state order justified itself. The official website of the Ministry of Education and Science. URL: http://osvita.ua/vnz/consultations/52134/ (in Ukrainian).

8. Horyn V., Koval S. Problems of budget financing and prospects of using fundraising tools in the higher education system of Ukraine. *Economy and state.* 2021. № 8. pp. 42–46. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2021/9.pdf (in Ukrainian).

9. On the State Budget of Ukraine for 2021: Law of Ukraine of 15.12.2020 № 1082–IX. URL: https://zakon. rada. gov. ua/laws/show/1082–20#Text (in Ukrainian).

10. On approval of methodological recommendations on mechanisms of public participation in the budget process at the local level: order of the Ministry of Finance of Ukraine of 3.03.2020 № 94. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0094201–20#Text (in Ukrainian).

11. On the public budget of the Ternopil city territorial community: the provision approved by the decision of the Ternopil City Council of 23.07.2021 № 8/7/09. URL: https://ternopilcity.gov.ua/byudget-ternopolya/gromadskiy-byudget/gromadskiy-byudget-ternopolya-2022/51691.html (in Ukrainian).

12. On the school public budget of the Ternopil city territorial community: the provision approved by the decision of the Ternopil City Council of 26.06.2020 № 7/51/5. URL: https://ternopilcity.gov.ua/byudget-ternopolya/gromadskiy-byudget/shkilniy-gromadskiy-byudget-2022/ (in Ukrainian).

Zoriana LOBODINA
Doctor of Economics, Professor, West Ukrainian National University
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8536-1440
e-mail: zoryanamyk@ukr.net

Viktoriia BULAVYNETS
PhD in Economics, Associate Professor, West Ukrainian National University
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8168-7331
e-mail: viktoriabulavynets@gmail.com

Khrystyna DANYLTSIV
student, West Ukrainian National University
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3263-0408
e-mail: khristinca123@gmail.com

BUDGET FINANCING OF EDUCATIONAL SERVICES: CURRENT TRENDS AND PROSPECTS FOR IMPROVEMENT

Introduction. *High-quality educational services play a key role in shaping the intellectual potential of the population, increasing the level of social well-being and ensuring inclusive sustainable development of the state. A prerequisite for the provision of high-quality and affordable public educational services is the proper level of their funding at the expense of various sources. The need to solve problems related to the budget financing of education, due to the limited volume and inefficient use of available financial resources, requires the development of new approaches to the organization of financing of educational services.*

The purpose of the paper *is to substantiate the theoretical and applied principles of budget financing of educational services and to develop recommendations for its improvement.*

Results. *The paper clarified the essence of educational services, systematized their classification features. The domestic practice of financing educational services from the State and Local Budgets of Ukraine has been described and analyzed.*

Conclusions. *The most justified is the definition of «educational service» as an intangible benefit, which is aimed at forming competences for the future professional and / or further educational activities. Educational services can be classified according to such criteria as the source of funding, forms, components and levels of education, ownership form and organizational and legal status of the educational entity. Review of budget financing of educational services through the prism of laws and categories of dialectics made it possible to form a scientific and methodological approach to its definition as an essence, phenomenon, content, form. Important ways to improve the budget financing of educational services are the optimization of the network and the costs of educational service providers of various levels; more efficient use of available funds; intensification of such forms of public participation at the level of territorial communities, regions as a public budget in the formation of budget resources for their further allocation to improve the conditions for the provision of educational services; formation of an offer of educational services for which budgetary resources are spent, providers, especially in the field of vocational and higher education, according to the results of monitoring the demand for graduates of certain specialties in the labor market; allocation of budgetary resources between budget programs in the field of providing educational services, taking into account gender aspects; strengthening control over the effective use of budgetary resources aimed at providing educational services.*

Keywords: *educational services, budget financing of educational services, state budget expenditures for the provision of educational services, expenditures of local budgets for the provision of educational services, participatory budget, participatory budget*

DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2021.12(2).5
УДК 336.1

Павло Володимирович ***КОНДРО***
здобувач, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2230-7738
e-mail: pavlokondro@gmail.com

МОДЕЛІ ПРОГНОЗУВАННЯ РІВНЯ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті проведено дослідження моделей прогнозування боргової безпеки України. Основною метою статті є розкриття теоретико-практичної складової прогнозування боргової безпеки різних типів прогноз-моделей, за допомогою яких можна здійснювати боргове прогнозування. У процесі дослідження акцентовано увагу на борговому прогнозуванні як факторі мінімізації фінансово-боргових шоків. Наведено трактування дефініції боргова безпека. Здійснено порівняльну характеристику досліджуваних моделей зі співставленням отриманих результатів інтегрального показника боргової безпеки. Виділено пріоритетні напрями майбутніх досліджень.

Ключові слова: *боргова безпека, боргове прогнозування, боргові індикатори, інтегральний показник боргової безпеки*

ВСТУП

Трансформаційні процеси господарського відтворення поряд з високим рівнем інтегрованості соціально-економічних взаємовідносин, множинність фінансових, кризових потрясінь зі значними масштабними охопленнями вимагають вжиття заходів гарантування фінансової автономії у рамках забезпечення сталого економічного розвитку.

Борговий капітал як джерело додаткових фінансових ресурсів використовується урядами більшості країн як інструмент мінімізації та «швидкого реагування» на гострі потреби та/або проблеми, які стоять перед суспільством у певний період становлення чи розвитку національного добробуту.

Використання кредитних ресурсів стало «природним явищем» у світовій практиці, а їх нагромадження та, як наслідок, потреба в ефективному управлінні – необхідним елементом ефективного функціонування фінансово-економічної системи країни-боржника.

Проблематика залучення боргового капіталу та дотримання рівня боргової безпеки, що виступає фактором фінансової стабільності держави, неможливе без боргового прогнозування, яке є чинником мінімізації боргових ризиків та одним з основних базисів боргової стратегії. Враховуючи значну боргову залежність вітчизняної економіки поряд з постійною необхідністю у кредитних ресурсах, питання боргового прогнозування є достатньо актуальним у цій частині дослідження.

Дослідженням проблематики прогнозування боргових параметрів та боргової безпеки присвячені роботи таких науковців як:

– Н.М. Сіренко, А.С. Полторак, О.І. Мельник, А.С. Луценко, Л.М. Борисенко [6] – прогнозування вихідних параметрів оцінки рівня боргової безпеки;

– М.О. Омеляненко [5] – використання стрес-моделей та методів DSA у частині прогнозування боргових величин;

– І.Ю. Кондрат [3] – кореляційно-регресійний аналіз показників державного боргу.

Однак, враховуючи напрацювання даних науковців, які є фундаментальними у даному контексті, існує низка питань, які залишаються недослідженими або ж розкритими не повною мірою. Мова йде про використання методів множинної регресії, ARIMA моделей та показників еластичності у процесі прогнозування боргових параметрів.

МЕТА роботи – розкриття теоретико-практичного складника прогнозування боргової безпеки з використанням різноманітних моделей.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження базується на системному підході розкриття та аналізу економічних явищ і процесів з використанням методів узагальнення, систематизації, синтезу, кореляційно-регресійного аналізу із використанням парної, множинної регресії та ARIMA моделей.

РЕЗУЛЬТАТИ

Боргова безпека держави у широкому розумінні є складником фінансової безпеки та характеризується певним рівнем суверенної заборгованості, який є економічно-доцільним для забезпечення національних інтересів та гарантування автономності фінансової системи загалом від реальних чи ймовірних загроз, екзо- та ендогенного характеру.

Поняттєвий апарат етимології у більш вузькому розумінні зводиться до трактування дефініції, як здатності країни-боржника ефективно використовувати запозичені ресурси з дотриманням економічно-обґрунтованого співвідношення структури боргового портфеля із забезпеченням оптимального боргового навантаження на національну економіку [4, с. 36].

Враховуючи той факт, що боргова безпека є комплексною величиною у складі фінансової безпеки, забезпечення належного рівня якої постає домінуючим фактором економічного розвитку та захисту національних інтересів, боргове прогнозування як іманентний процес у системі управління боргом є одним із фундаментальних елементів досягнення належного рівня боргового навантаження.

Боргове прогнозування – це множинність процесів планування та передбачення ймовірного рівня боргової безпеки, на основі проєкції вихідних індикаторів, ретро-аналізу, систематичної діагностики інформації про якісні й кількісні властивості об’єкта дослідження.

Нормативно-правове регулювання процесів боргового планування зводиться до законодавчого затвердження стратегії управління державним боргом на

 © П.В. КОНДРО, 2021

2019–2022 рр. (далі – Стратегія) [2], яка носить рекомендаційний характер.

З огляду на вихідні параметри оцінки рівня боргової безпеки наведенні в Стратегії, які виступають основними орієнтирами, розрахуємо сценарій-прогноз індикаторів та інтегрального показника боргової безпеки на 2019–2022 рр., табл. 1.

Індикативні параметри, наведені у табл. 1, демонструють позитивний тренд боргових процесів та суміжних з ними. Величина суверенного боргу відносно ВВП, перебувають у межах гранично-допустимого значення, а також зменшення питомої ваги зовнішніх кредитів, відповідно до прогнозу із 61,2 % у 2019 р. до 58,7 % у 2022 р., із паралельним зростанням золотовалютних резервів, величина зростання яких у 2020 р. складе +8,6 %, у 2021 % +6,1 %, та у 2022 р. відповідно +10,4 %, які чинять позитивний ефект зміцнення боргової безпеки. Агрегований інтегральний параметр боргової безпеки відповідно до прогнозу зросте на 9,9 базові пункти протягом досліджуваного періоду. Однак, варто зазначити, що розрахунок інтегрального показника є неповним, так відсутні прогнозні дані середньозваженої дохідності ОВДП та індексу EMBI+Україна.

Враховуючи запропоновані показники, розраховані центральними органами виконавчої влади в компетенції яких входить управління борговою безпекою, запропонуємо моделі прогнозування боргових параметрів із побудовою прогноз-сценаріїв рівня боргової безпеки.

Фундаментальною складовою прогнозування рядів динаміки є побудова лінійної трендової моделі, графічно зобразимо отримані результати (рис. 1).

Економічне прогнозування, використовуючи лінійний тренд, переважно вказує лише на вектор руху досліджуваного показника та темп зміни ряду динаміки в майбутньому, через механізм існування зв'язків між змінними варіаціями в рамках ретроспективного аналізу, однак виступає першочерговим етапом аналізу прогнозування майбутніх величин (табл. 2).

Лінійна трендова модель, як і передбачалося, характеризує здебільшого векторну тенденцію розвитку динаміки варіації, крім того, отриманні величини рівня апроксимації в більшості вихідних параметрів, досить низький та коливається в межах від 0,14 до 0,92, що свідчить про низьку якість прогноз-моделі.

Досить ефективним та відносно не трудозатратним є метод прогнозування на основі використанням часових рядів динаміки – авторегресивна модель формату ARIMA. Алгоритм розрахунку передбачає ймовірні значення варіації, як лінійної комбінації попередніх значень та минулих помилок, а зміна часового ряду формується, виходячи із певних правил (наприклад: складається зі сукупності довільних величин, що корелюються із часом), які підлягають статистично-математичному форматуванню [7, с. 153].

Дослідження макропараметрів та боргових показників використовуючи моделі ARiMA прогнозування, наведемо у табл. 3.

Даний варіант прогнозування, побудований з використанням методу Бокса-Дженкінса, який на відміну від підходів, заснованих на трендах і сезонних коливаннях, характеризується ґрунтовним економетричним базисом із виділення найбільш якісної моделі (1;3;3) у рамках множини ARiMA-процесів (ARIMA – autoregressive integrated moving-average). У рамках побудови прогноз-сценарію вихідних параметрів наведених у табл. 3, обрано оцінки параметрів для 10-х специфікацій ARIMA моделі з кількістю параметрів $1 \le p, q, d \le 4$.

Ряд динаміки складається з 10-ти спостережень – щорічних даних досліджуваних показників впродовж 2010–2020 рр. з вибором економічно-обґрунтованої моделі (p, q, d), виходячи з яких можемо розрахувати індикативні боргові параметри та інтегральний показник боргової безпеки (табл. 4).

Розрахунок інтегрального параметру боргової безпеки здійснено відповідно до методичних рекомендацій Міністерства економічного розвитку й торгівлі [1], без врахування індикатора: середньозваженої вартості ОВДП, оскільки, у даному часовому ряді спостерігалася нестаціонарність, що унеможливило побудову економетричного прогнозу.

Розглянуті моделі, їх економічний та математичний зміст виступають фундаментальною основою для побудови інших типів економетричних моделей, які варто застосовувати в подальших дослідженнях.

Іманентна складова економетричних моделей базується на використанні коефіцієнтів регресії між факторами-аргументами, які за своїм змістом і є коефіцієнтами ефективності та демонструють взаємозалежність факторної ознаки із показником, об'єктом дослідження.

Таблиця 1 – **Прогноз інтегрального показника боргової безпеки на 2019–2022 рр.** *(побудовано автором на основі проведених розрахунків [1; 2])*

Індекс	XR	2019	2020	2021	2022	Ваг. коеф.	2019	2020	2021	2022
Відношення обсягу державою боргу до ВВП,%	60	51,2	47,0	44,7	42,5	**21**	22	24	24,8	25,1
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП,%	70	31,3	27,5	26,1	25,0	**22**	27,3	28,9	30	32
Ср.зваж. дохідність ОВДП на первинному ринку,%	11	–	–	–	–	**18**	–	–	–	–
Індекс EMBI (Emerging Markets Bond Index) + країна, б.п.	10 00	–	–	–	–	**17**	–	–	–	–
Відношення обсягу міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу,%	20	56,9	65,4	67,7	71,4	**19**	23	23,4	24,2	25,1
Інтегральний показник боргової безпеки,%						**100**	72,3	76,3	79	82,2

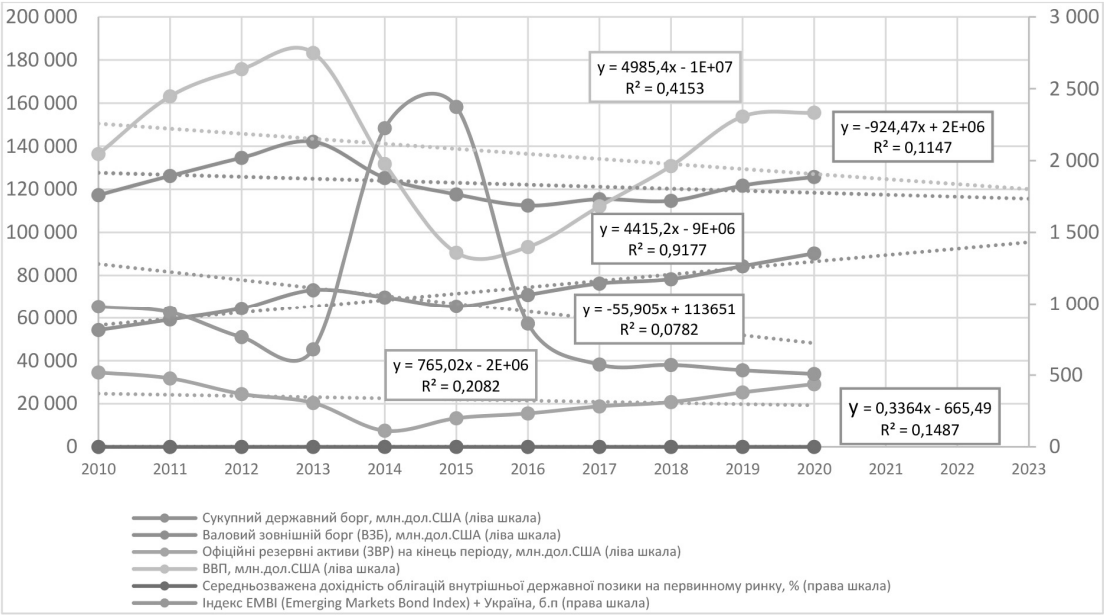

Рис. 1. Трендова модель основних боргових параметрів [побудовано автором на основі даних [8]]

Таблиця 2 – **Прогноз індикативних показників боргової безпеки, модель лінійного тренду [***побудовано автором на основі Рис. 1***]**

Показник	Рівняння регресії	Рівень апрокси-мації	Прогнозовані значення			
			2021	2022	2023	2024
Сукупний державний борг, млн дол. США	4415,2x – 9E+06	0,92	94 810	99 225	103 741	108 156,3
Валовий зовнішній борг, млн дол. США	6274,7x – 1E+07	0,76	168 798	173 693	178 669	183 654,3
Офіційний резервні активи, млн дол. США	765,02x – 2E+06	0,2	27 558	28 213	28 988	29 753,0
ВВП, млн дол. США	4985,4x – 1E+07	0,41	156 801	163 175	169 450	175 724,3
Середньозважена дохідність ОВДП,%	0,3364x – 665,49	0,14	14	15	15	15,7
Індекс EMBI+Україна, б.п.	-55,905x + 113651	0,20	667	610	554	498,0

Таблиця 3 – **Модель авторегресії (ARiMA), вихідних параметрів боргової безпеки, прогноз-сценарій 2021–2024 рр. (***побудовано автором на основі [8], використовуючи програмне забезпечення SPSS Statistics***)**

Показник	**Параметри**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
Державний борг, млн дол. США	прогнозне значення	96178	102087	107996	113905
	UCL (max)	106366	124151	144412	166805
	LCL (min)	85990	80023	71580	61006
Валовий зовнішній борг, млн дол. США	прогнозне значення	128296	129896	130905	131541
	UCL (max)	145764	163310	179608	194448
	LCL (min)	110829	96482	82202	68634
Офіційні міжнародні резерви, млн дол. США	прогнозне значення	30507	31883	33258	34633
	UCL (max)	42341	48618	53754	58300
	LCL (min)	18674	15147	12761	10966
ВВП, млн дол. США	прогнозне значення	160962	167353	173044	179220
	UCL (max)	218847	257812	282415	307504
	LCL (min)	103077	76893	63674	50936
Індекс EMBI+Україна, б.п	прогнозне значення	469	426	383	341
	UCL (max)	710	669	628	586
	LCL (min)	227	183	139	95

Таблиця 4 – **Інтегральний показник боргової безпеки 2021–2024 (ARIMA модель)**
[*побудовано автором на основі табл. 3*]

Індекс	XR	2021	2022	2023	2024	Ваг. коеф.	2021	2022	2023	2024
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	**60**	59,9	61,1	62,5	63,7	**21**	21,2	20,8	20	18,7
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	**70**	79,8	77,7	75,7	73,5	**22**	19	19,7	20,3	21
Ср.зваж. дохідність ОВДП на первинному ринку, %	**11**	–	–	–	–	**18**	–	–	–	–
Індекс EMBI (Emerging Markets Bond Index) + країна, б.п.	**1000**	468,1	425,9	383,3	340,7	**17**	26,1	26,9	27,6	28,3
Відношення обсягу міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	**20**	23,9	24,6	25,5	26,4	**19**	15,5	14,8	14	13,1
Інтегральний показник боргової безпеки,%						**100**	99,4	99,7	99,4	98,5

Беручи до уваги факт, що використання парної лінійної регресії та на її основі прогнозування вихідних параметрів оцінки рівня боргу, показало незадовільний рівень адекватності, варто провести дослідження аналогічних величин, використовуючи моделі множинної лінійної регресії, методом найменших квадратів (табл. 5).

Рівняння регресій, наведених у табл. 2, побудовано використовуючи метод найменших квадратів, для оцінювання закономірностей, які спостерігаються на основі випадкових коливань, та її використання для подальших розрахунків, зокрема, для прогнозів.

Адекватність економетричних рівнянь моделей множинної регересії перевірено критерієм Фішера ($F_{критерій}$), з математичною достовірністю 95 %, де регресивне рівняння можна використовувати для побудови прогноз-моделей із вихідними факторами (x_n), оскільки умова ($F_{розрах.}>F_{табл.}$) задовільняється.

Критерій Фішера табличний ($F_{табличний}$) розрахований математично з достовірністю 95 %, а отже, у зазначених моделях, регресія відповідає вихідним даним, оскільки ($F_{розрахункове} > F_{табличне}$), а її можна використовувати для оцінювання та прогнозу моделі використовуючи ознаки-фактор варіативних змінних (x_1, x_2, $x_{3...}$ x_n).

У моделюванні прогнозних величин вихідного показника (Y) за основу брали вплив множинних ознак-факторів у вихідних періодах ($n_{прогноз}$: n_1, n_2, n_3, n_4), скоригованих на середньорічний темп приросту протягом 2000-2020 рр. Використовуючи отриманий прогноз базових складових індикативних параметрів боргової безпеки, розрахуємо інтегральний параметр боргової безпеки (табл. 6).

Інтегральний показник розраховано без врахування індикаторів: середньозваженої вартості ОВДП та індексу EMBI+Україна, оскільки величина залежності з параметрами, які теоретично чинять вплив на вказані, якісно низька < 0.3, що характеризує математичну не-залежність досліджених варіацій. Проведене дослідження базових моделей передбачає здійснення порівняльного аналізу наведених моделей прогнозування рівня боргової безпеки (табл. 7).

Відтак, підсумовуючи наведене на основі синтезу отриманої інформації, можна стверджувати наступне:

1. Прогноз-модель боргової безпеки на основі вихідних даних, розроблених центральними органами виконавчої влади, до компетенції яких входить управління борговими відносинами, характеризується поверхневим описанням вектору розвитку боргових відносин, оскільки діюча середньострокова стратегії управління державним боргом не враховує множинну індикаторів та обмежується лише базовим – відношення державного боргу до ВВП;

2. Прогноз-модель на основі лінійної регресії, характеризується низьким рівнем адекватності із недостатнім рівнем апроксімації, що слугує сигналізатором недоцільності використання даної методики у контексті прогнозування боргових параметрів.

Таблиця 5 – **Прогноз-модель множинної регресії** (*власні розрахунки автора на основі статистичних даних [8]*)

Показник	Рівняння регресії	R^2	F розрах	Прогнозні значення			
				2021	2022	2023	2024
Державний борг	$Y=1838,1+0,107*X_1+5,66*X2-1,57*X3-1,39*X_4$	0,69	113,9	71910,2	73128,8	74484,3	75991,6
ВВП	$Y=-4207,8+1,78*X_1+1,45*X2-3,2*X3-0,52*X_4+0,75*X_5$	0,93	116,7	132144	143150	155128	168173
Валовий зовнішній борг	$Y=21076,2+0,61*X_1+2,12*X2-4,7*X3-0,17*X4-2,59*_{X5}+0,14*X_6$	0,93	103,6	141116	150962	161793	173707
Міжнародні резерви	$Y = -4403,4 + 0,08*X_1 + 1,2*X_2 + +0,83*X_3+1,04*X_4+0,19*X_5+0,06*X_6$	0,87	106	26918,4	30113	33492,8	37124

Таблиця 6 – **Індикатори боргової безпеки 2021–2024** *[побудовано автором на основі табл. 5]*

Індекс	XR	2021	2022	2023	2024	Ваг. коеф.	2021	2022	2023	2024
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	60	54,4	51,1	48,0	45,2	**21**	23,0	24,1	25,2	26,2
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	70	106,8	105,5	104,3	103,3	**22**	10,4	10,9	11,2	11,5
Ср.зваж. дохідність ОВДП на первинному ринку, %	11	–	–	–	–	**18**	–	–	–	–
Індекс EMBI (Emerging Markets Bond Index) + країна, б.п.	1000	–	–	–	–	**17**	–	–	–	–
Відношення обсягу міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	20	19,1	19,9	20,7	21,4	**19**	18,1	19,0	19,7	20,3
Інтегральний показник боргової безпеки,%						**100**	**83,0**	**86,9**	**90,5**	**93,6**

Таблиця 7 – **Моделі прогнозування боргової безпеки, порівняльний аналіз** [*побудовано автором на основі табл. 4, 6*]

Модель/сценарій	Інтегральний показник боргової безпеки, %				Запас фінансової міцності, %			
	2021	2022	2023	2024	2021	2022	2023	2024
Прогноз-модель (прогноз дані ЦОВв)	79	82,2	–	–	-21,00	-17,80	–	–
Лінійна трендова модель	81,7	82,3	82,1	81,9	-18,31	-17,69	-17,87	-18,10
Autoregressive moving-average model, (ARiMA)	99,4	99,7	99,4	98,5	-0,60	-0,30	-0,60	-1,50
Багатофакторна модель (метод найменших квадратів)	83	86,9	90,5	93,6	-17,00	-13,10	-9,50	-6,40

Проте модель лінійної регресії постає базовим етапом дослідження та розрахунку економіко-математичних показників. Зважаючи на низький рівень апроксимації час-тини індикаторів боргової безпеки, інтегральна вели-чина боргової безпеки все ж таки була розрахованою, та відображає стабільно та циклічно-зважене зменшення запасу фінансової міцності. Інтегральна величина па-раметру боргової безпеки знаходиться в межах від 81,7 до 82,3 % протягом імітованого періоду.

3. Прогнозування фінансово-боргових параметрів за допомогою ARIMA моделей у контексті економетричної та статистичної якості показало достатній рівень адекватності рівнянь регресії. Модель ARIMA для імітування майбутніх значень боргових параметрів характеризується наближеним значенням інтегрального показника боргової безпеки до нормативного рівня 98,5 %-99,7 % протягом прогнозованого періоду.

4. Багатофакторні регресійні моделі найбільш виразно відображають ситуацію взаємозалежності між борговими та макропоказниками. На основі дослідження значення інтегрального рівня боргової безпеки в імітованій моделі знаходиться в межах від 83 %-93,6 % із чітким позитивним трендом.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження варто зазначити, що прогнозування боргових параметрів є стратегічним напрямом та основоположним елементом ефективної боргової політики. Боргове прогнозування постає фактором мінімізації та ліквідації негативних боргових шоків та пов’язаних із ними фінансово-економічних дисбалансів.

У рамках описаних економетричних моделей прогнозування майбутніх значень боргової безпеки, визначено, що моделі ARIMA та множинних регресій у контексті вибору прогноз-моделі з оптимальними економетричними характеристиками достатньою мірою задовольняє базовий етап формування імітаційних параметрів у середньостроковій перспективі.

Прогнозований рівень боргової безпеки дещо різниться порівняно з плановими показниками, які розраховані центральними органами виконавчої влади, до компетенції яких входить управління борговими відносинами та процесами.

Дане дослідження створює підґрунтя для дослідження економетричних моделей прогнозування боргових параметрів на довгострокову перспективу.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку й торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm

2. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2019-2022 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від № 473 від 05.06.2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473–2019-%D0 %BF#Text

3. Кондрат І.Ю., Фаріон С.Я. Прогнозування показників державного боргу як фактора економічної безпеки України.

Науковий вісник НЛТУ. 2011. № 21. С.209–216. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/prognozuvannya-pokaznikiv-derzhavnogo-borgu-yak-faktora-ekonomichnoyi-bezpeki-ukrayini/viewer

4. Мартиненко В.В., Замота І.О. Боргова безпека України: теоретичні засади та оцінка стану. *Вісник ХДУ Серія Економічні науки.* 2019. № 35. С. 35–39. URL: http://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/576/570

5. Омеляненко М. О. Прогнозування боргової безпеки України на середньострокову перспективу. Економіка та управління національним господарством. *Чернігівський науковий часопис*. 2016. № 1. С. 33–42. URL: http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/16002/33–42.pdf?sequence=1&isAllowed=y

6. Інноваційні підходи до оцінювання і прогнозування рівня боргової безпеки України / Н.М. Сіренко та ін. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2020. № 3. С.207–218. URL: http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8731/1/INNOVA.pdf (дата звернення: 04.12.2021).

7. Філатова Г.П. Боргова безпека в системі забезпечення економічної безпеки держави: дис. … к-та екон. наук. Суми, 2021. 213 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream download/123456789/83937/5/diss_Filatova.pdf;jsessionid=3FB07B66A14ACF82AB3630B36C7938EB

8. Статистичні матеріали по стану державного боргу у 2000–2020 роках. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL: https://www.mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg

References

1. On approval of methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine: Order No. 1277 of the Ministry of economic development and trade of Ukraine dated 29.10.2013. URL: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm (in Ukrainian).

2. Medium-term public debt management strategy for 2019–2022: resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 473 dated 05.06.2019 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473–2019-%D0 %BF#Text (in Ukrainian).

3. Kondrat I.Yu., Farion S.Ya. Forecasting indicators of public debt as a factor of economic security of Ukraine. *Scientific Bulletin of NLTU.* 2011. № 21. pp. 209–216. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/prognozuvannya-pokaznikiv-derzhavnogo-borgu-yak-faktora-ekonomichnoyi-bezpeki-ukrayini/viewer (in Ukrainian).

4. Martynenko V.V., Zamota I.O. Debt security of Ukraine: theoretical foundations and assessment of the state. *Bulletin of KHSU series of Economic Sciences*. 2019. № 35. pp. 35–39. URL: http://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/576/570 (in Ukrainian).

5. Omelianenko M.A. Forecasting of debt security of Ukraine for the medium term. Economics and management of the national economy. *Chernihiv scientific journal*. 2016. № 1. pp. 33–42. URL: http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/16002/33–42.pdf?sequence=1&isAllowed=y (in Ukrainian).

6. Innovative approaches to assessing and forecasting the level of debt security in Ukraine / N.M. Sirenko et al. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020. № 3. pp. 207–218. URL: http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8731/1/INNOVA.pdf (Accessed: 04.12.2021) (in Ukrainian).

7. Filatova H.P. Debt security in the system of ensuring economic security of the state: dis.… PhD in economic sciences. Sumy, 2021. 213 p. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/83937/5/diss_Filatova.pdf (in Ukrainian).

8. Statistical materials on the state of public debt in 2000–2020. Official website of the Ministry of Finance of Ukraine URL: https://www.mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg (in Ukrainian).

Pavlo KONDRO
applicant, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2230-7738
e-mail: pavlokondro@gmail.com

DEBT SECURITY FORECASTING MODELS

The paper examines models for predicting Ukraine's debt security. The main purpose of the paper is to reveal the theoretical and practical component of debt security forecasting of various types of forecast models that can be used to predict debt parameters. In the course of the study, attention is focused on debt forecasting as a factor in minimizing financial and debt shocks. The interpretation of the definition of debt security in a broad and narrow sense is given. The linear trend model of forecasting debt indicators is studied and it is concluded that it acts as a fundamental element in the process of debt forecasting, but cannot guarantee high quality planning of future indicators. A study was also conducted in the context of medium-term forecasting using ARIMA and multivariate regression models, which showed satisfactory qualitative characteristics in the process of simulating future debt security parameters. Forecasting of financial and debt parameters using ARIMA models, in the context of econometric and statistical quality, showed a sufficient level of adequacy of regression equations. The ARIMA model for simulating future values of debt parameters is characterized by an approximate value of the integral debt security indicator to the regulatory level. Based on the obtained models, a comparative characteristic of the studied models is carried out with a comparison of the obtained results of the integral debt security indicator and calculation of the absolute financial strength margin indicator based on them. Based on the results of the study, it can be concluded that the use of ARIMA models and multiple regressions is the optimal method for predicting debt with a high level of adequacy of the simulated values and rather low labor costs in the procedural context. Priority areas of future research are highlighted.

Keywords: *debt security, debt forecasting, debt indicators, integral debt security indicator*

DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2021.12(2).6
УДК 35.08:316.485.6

Дар'я Володимирівна ***КАЛАШНИК***
студентка, Інститут прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1401-377X
e-mail: kalashnikdasha20@gmail.com

Анастасія Олексіївна ***МОСКАЛЕНКО***
студентка, Інститут прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1602-4026
e-mail: nastya2002moskalenko@gmail.com

ЗАПОБІГАННЯ ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ У ПУБЛІЧНІЙ СЛУЖБІ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті проаналізовано визначення поняття «конфлікт інтересів». Сформовано системний диференційований підхід до тлумачення явища конфлікту інтересів у професійній діяльності публічних службовців. Наголошено на проблемності цього явища. Проаналізовано чинне вітчизняне законодавство, покликане регламентувати процес запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. Досліджено зарубіжний досвід правового регулювання конфлікту інтересів, сформульовано концептуальні підходи з удосконалення запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у публічно-правових відносинах засобами адміністративного права.

Ключові слова: *корупція, конфлікт інтересів, запобігання, врегулювання*

ВСТУП

Корупція є одним зі спотворень функціонування держави на засадах демократії та верховенства права, що, з одного боку, порушує встановлений порядок здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів публічної влади, а з іншого – моральні принципи. Крім того, під впливом процесу євроінтеграції України гостро постала проблема дискредитації держави на міжнародній арені. За даними дослідження, проведеного міжнародною організацією Transparency International у 2020 р., Україна посіла 126-те місце серед 180-ти країн у світовому Індексі сприйняття корупції за 2019 р. За результатами «Всесвітнього дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018» рівень хабарництва та корупції в українських організаціях зріс із 56 % у 2016 р. до 73 % – у 2018 р.

Зважаючи на таку ситуацію, законодавство України з питань протидії корупції динамічно розвивається, з'являються нові для вітчизняного законодавства інститути протидії корупції, які вимагають наукового осмислення. Одним з них є інститут врегулювання конфлікту інтересів на публічній службі.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Окремі аспекти поняття «конфлікт інтересів публічних службовців» загалом та корупції в органах державної влади, зокрема, були предметом дослідження багатьох науковців, серед яких: О.Ю. Бусол, В.В. Голіна, І.М. Даньшина, С.В. Дрьомова, О.М. Костенко, К. Ростовська, В.В. Сухонос, В.М. Трепак, О.Н. Ярмиш та ін. У проведенні дослідження за окресленою темою авторами використовувалися метод аналізу, метод синтезу, порівняльно-правовий метод.

Авторам для вирішення поставлені наступні **завдання:**

– визначити поняття «конфлікт інтересів публічних службовців»;

– дослідити види конфлікту інтересів, розкрити сутність потенційного та реального конфлікту інтересів публічних службовців;

– охарактеризувати приватний інтерес;

– проаналізувати порядок запобігання конфлікту інтересів публічних службовців;

– охарактеризувати заходи врегулювання конфлікту інтересів публічних службовців;

– проаналізувати зарубіжний досвід правового регулювання запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у публічній службі.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сьогодні у науковій доктрині відсутній єдиний підхід до визначення терміну «конфлікт інтересів». Так, Т. Бодун визначає конфлікт інтересів як конфлікт між публічно-правовими обов'язками та приватними інтересами посадової особи, у якому службовець має свої особисті інтереси, що може негативно вплинути на виконання покладених на нього обов'язків та функцій [1, с.234]. Зі свого боку Н. Янюк під конфліктом інтересів розуміє ситуацію, за якої особиста зацікавленість публічного службовця може вплинути на об'єктивність виконання ним службових повноважень, за якої існує можливість виникнення протиріччя між особистим інтересом публічного службовця й публікними, що може поставити під сумнів справедливість прийнятого рішення чи вчинення публічним службовцем інших дій [2].

Д. Гудков зазначає, що конфлікт інтересів – це колізія між державними інтересами в межах певної посади та приватними інтересами особи, яка займає дану посаду. Основними причинами виникнення конфлікту інтересів він називає порушення основних принципів публічної служби; порушення обмежень та заборон, пов'язаних із публічною службою; недобросовісне виконання службових обов'язків посадовою особою, зокрема недотримання в умовах їх виконання прав і законних інтересів громадян, організацій, суспільства та держави, недодержання діючого законодавства; неякісне соціальне забезпечення публічних службовців

 © Д.В. КАЛАШНИК, А.О. МОСКАЛЕНКО, 2021

[3, с. 124].

У «Посібнику ОЕСР із питань врегулювання конфліктів інтересів на державній службі» (далі – Посібник ОЕСР) зазначається, що «конфлікт інтересів – це конфлікт між публічно-правовим обов'язком та приватними інтересами державної посадової особи. У згаданому конфлікті державна посадова особа має інтереси, котрі випливають із її положення як приватної особи і які здатні неправомірним чином вплинути на виконання цією державною посадовою особою її офіційних обов'язків або функцій».

Водночас, як зазначається в Посібнику ОЕСР, приватний інтерес не обмежується фінансовими чи матеріальними інтересами або тими інтересами, які дають службовій особі пряму особисту вигоду, зокрема неправомірну. Це означає, що конфлікт інтересів може бути пов'язаний із цілком правомірними діями службовця як приватної особи, його належністю до громадських організацій, сімейними інтересами тощо, за умови, що ці інтереси здатні з певною вірогідністю реально спричинити неналежний вплив на виконання цією службовою особою своїх службових повноважень [4].

Врегулюванню конфлікту інтересів присвячено чимало положень міжнародних актів, наприклад, відповідні приписи містяться в Конвенції ООН проти корупції від 23 жовтня 2003 р. (далі – Конвенція), Рекомендації № 10 (2000) Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно кодексу поведінки посадовців органів державної влади та місцевого самоврядування від 11 травня 2000 р. та багатьох інших. Так, відповідно до ст. 7 вищевказаної Конвенції, кожна Держава-учасниця прагне згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права створювати, підтримувати і зміцнювати такі системи, які сприяють прозорості й запобігають виникненню конфлікту інтересів [5].

Перше легальне визначення терміну «конфлікт інтересів» у національному законодавстві з'явилося у Законі України «Про засади запобігання та протидії корупції» (втратив чинність), відповідно до якого конфлікт інтересів визначався як суперечність між особистими інтересами особи та її службовими повноваженнями, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень [6].

Наразі питання у сфері *запобігання* та *врегулювання конфлікту інтересів на державній службі* регулюються Законом України «Про запобігання корупції» (далі – Закон). Відповідно до ст. 1 Закону законодавець розрізняє потенційний та реальний конфлікт інтересів [7]. Як вбачається з легального визначення, у потенційному конфлікті суперечність між приватним інтересом і службовими повноваженнями існує так само, як у реальному, різниця ж полягає в тому, що у випадку потенційного конфлікту приватний інтерес може вплинути на об'єктивність прийняття службовцем рішення чи вчинення діянь лише в майбутньому за настання певних обставин.

Серед причин виникнення конфліктів інтересів на державній службі виділяють:

1. Обмеженість ресурсів, що розподіляються між різними групами. Кожна група прагне одержати більшу кількість ресурсів (фінанси, матеріальні ресурси, інформація, час).

2. Взаємозалежність завдань окремих груп публічної служби. Оскільки публічна служба є складною системою, яка складається із взаємозалежних елементів, за неадекватної роботи одного підрозділу або публічного службовця взаємозалежність завдань може стати причиною конфлікту.

3. Різні уявлення про цінності, які можуть виникати між групами, особистостями, а також між керівником і підлеглими на публічній службі.

4. Різний характер поведінки, рівень освіти та життєвий досвід;

5. Незадовільні комунікації серед публічних службовців тощо [8, с. 5].

Виходячи з чинників, які сприяють виникненню конфлікту інтересів, законодавство України повинно розвиватися у трьох напрямах. По-перше, у напрямі вдосконалення організації публічної служби з метою мінімізації невизначеності компетенції та усунення її дублювання. По-друге, шляхом встановлення вимог несумісності посад на публічній службі з певними видами діяльності. По-третє, шляхом формування механізмів урегулювання конфлікту інтересів [9, с. 102].

На сьогодні існують *заходи зовнішнього та самостійного врегулювання конфлікту інтересів.*

Зовнішнє врегулювання конфлікту інтересів здійснюється шляхом:

1) усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів (ст. 30 Закону);

2) застосування зовнішнього контролю за виконанням особою відповідного завдання, вчиненням нею певних дій чи прийняття рішень (ч. 1 ст. 33 Закону);

3) обмеження доступу особи до певної інформації (ст. 31 Закону);

4) перегляду обсягу службових повноважень особи (ст. 32 Закону);

5) переведення особи на іншу посаду (ч. 1 ст. 34 Закону);

6) звільнення особи.

Публічні службовці, в яких наявний реальний чи потенційний конфлікт інтересів, можуть *самостійно вжити заходів з його врегулювання* шляхом позбавлення відповідного приватного інтересу з наданням підтверджуючих це документів безпосередньому керівнику або керівнику органу, до повноважень якого належить звільнення/ініціювання звільнення з посади (ст. 29 Закону) [7]. З метою забезпечення вчасного запобігання та ефективного вирішення конфлікту інтересів кожному службовцю рекомендується періодично проводити самостійний тест (зразки тестів надано за посиланням: *kirovohradska.land.gov.ua/wp-content/uploads/2018/04/Зразки.pdf*), який допоможе здійснити експрес-аналіз його наявності. В обов'язковому ж порядку такий тест рекомендується проводити, зокрема, у випадках надання нового службового завдання; зміни кола повноважень; виникнення нових обставин, які можуть вплинути на об'єктивність чи неупередженість службової особи.

Вагоме значення для вітчизняної практики у сфері протидії корупції загалом і запобігання конфлікту інтересів, зокрема має опанування зарубіжного досвіду та його застосування в наших реаліях. Хоча варто погодитися з думкою Л. Головко про те, що «конфлікт

інтересів на державній службі є досить частим явищем, запобігти якому повністю навряд чи можливо» [10, с.4–5].

У більшості європейських країн конфлікт інтересів врегульовано на рівні первинного та вторинного законодавства. Загалом основні принципи та правила включені у законах про публічну або державну службу або державне управління. У деяких країнах такі принципи задекларовані навіть на рівні конституції (зобов‘язуючи посадових осіб служити виключно публікному інтересу). Водночас усе більша кількість країн застосовують окремі закони та інші нормативно-правові акти для регулювання конфлікту інтересів. Зокрема, йдеться про закони про конфлікт інтересів, закони про лобіювання, кодекси парламентської етики. Інколи норми про конфлікт інтересів містяться у законах про запобігання корупції (як-от в Україні) (рис.1).

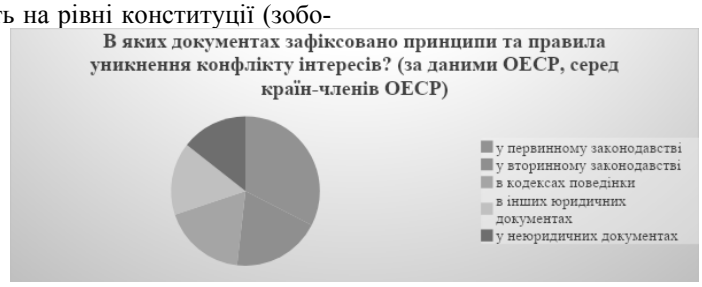

Рис. 1. Документи, в яких зафіксовано принципи та правила уникнення конфлікту інтересів

Так, у Латвії, Литві, Молдові, Сербії, Хорватії та Чехії ухвалено спеціальні закони про конфлікт інтересів. В інших країнах ця проблематика врегульовується законами про державну службу (у Польщі – це закони про заборону участі у підприємницькій діяльності осіб, які виконують публічні функції, та про публічну службу, в Австрії та Греції – кодекси публічної служби, в Ісландії – закон про публічну адміністрацію). У деяких країнах розроблені спеціальні кодекси поведінки для окремих категорій службовців на кшталт Міністерського кодексу у Великобританії [11, с. 5–8, 36].

Загалом у закордонній управлінській практиці відсутній стандартний набір інструментів, спрямований на запобігання виникненню конфлікту інтересів на державній службі. Але, проаналізувавши й узагальнивши інформацію, можна окреслити основні можливі механізми, які застосовуються в різних країнах.

1. Дієвим важелем запобігання конфлікту інтересів є **декларування**. Серед об’єктів декларування виокремлюють:

1.1. Декларування особистого майна та доходів. На теренах Європи такий механізм запобігання виникненню конфліктів інтересів також не має уніфікованого застосування. Так, у Великій Британії декларації про майно подаються членами парламенту тоді, коли вартість майна складає більш ніж 59 000 фунтів. У Німеччині члени парламенту не подають декларацій про майно, але державні службовці для підтвердження відсутності боргів зобов’язані подати такі декларації перед призначенням на посаду. Німецька практика відносно декларування майна службовцями є поширеною у багатьох країнах Східної Європи. У західноєвропейських країнах державні службовці навпаки звільняються від обов’язку декларування майна. У Польщі особисті доходи декларують лише особи, які обіймають політичні посади, а також особи, які обіймають виборні посади. У Латвії обов’язок декларування особистих доходів покладається на всіх службовців.

1.2. Декларування доходів і майна членів сім’ї. Практика обов’язкового подання декларацій про доходи й майно членами сім’ї службовця є більше винятком, ніж загальним правилом, і поширена лише в деяких державах, зокрема – у Польщі (декларування майна й доходів членів сім’ї (одного з подружжя) особи, яка обіймає політичну посаду або місцеву виборну посаду). В Угорщині члени сім’ї (один із подружжя) особи, яка обіймає політичну посаду або посаду вищих категорій державних службовців, доходів не декларують, проте декларують майно [12, с. 266].

1.3. Декларування подарунків. Вважається, що отримання посадовою особою подарунків є першим кроком на шляху до корупції. Саме тому у низці держав Європи передбачене обов’язкове декларування подарунків особами, що обіймають політичні посади, а в деяких країнах (Латвія) – усіма публічними службовцями. У Польщі обов’язковість декларування подарунків передбачена для осіб, які обіймають політичні посади, а також місцеві виборні посади, в Угорщині – для членів парламенту, у Великій Британії, Іспанії та Німеччині – для членів уряду та осіб, які обіймають політичні посади. Члени британського парламенту зобов’язані декларувати подарунки, вартість яких перевищує 1 % від їхньої заробітної плати, члени парламенту Німеччини – якщо вартість подарунка перевищує 5 000 євро, члени французького парламенту – будь-які подарунки незалежно від їхньої вартості [13].

1.4. Декларування приватних інтересів, пов’язаних із контрактними зобов’язаннями, також є поширеним явищем у Європі – передбачене в Португалії (декларування за 3 роки, що передують призначенню на політичну посаду), Іспанії (декларування за 2 роки, що передують призначенню на політичну посаду або місцеву виборну посаду), Німеччині. У низці європейських країн приватні інтереси повинні бути задекларовані лише у випадку, якщо вони можуть вплинути на виконання службових обов’язків (Велика Британія, Італія, Латвія, Польща, Угорщина, Франція).

2. **Обмеження до суміщення** службової діяльності з іншими видами діяльності поширюється на осіб, що обіймають політичні посади (глава держави, члени парламенту, уряду), публічних службовців, суддів. Такі обмеження встановлено законодавством усіх європейських країн, зокрема й України.

3. **Обмеження на обіймання певних посад та заняття певними видами діяльності** після припинення повноважень на посаді державного службовця. Так, в Іспанії та Португалії протягом відповідно 2 та 3 років

після припинення таких повноважень, особа, що обіймала політичну посаду, не має права працювати у приватній компанії, яка пов'язана контрактними, регуляторними зв'язками або через пряме підпорядкування з органом, посаду в якому обіймала ця особа. Подібні обмеження для державних службовців встановлено й законодавством Італії, Польщі (1 рік, до того ж у разі звільнення з політичної посади, особа, що її обіймала, повинна отримати офіційну згоду на працевлаштування у приватній компанії за місцем роботи), Франції (5 років) та Великобританії (2 роки) [13].

4. **Обмеження до володіння частками у статутному капіталі** комерційних підприємств. Законодавством низки європейських держав (Великої Британії, Іспанії, Латвії, Португалії, Франції) встановлено обмеження до володіння частками у статутному капіталі комерційних підприємств, які виступають постачальниками робіт, товарів та послуг для відповідного органу влади або перебувають під його контролем чи прямим підпорядкуванням. У Польщі місцеві виборні посадові особи взагалі не можуть бути власниками часток у статутному капіталі будь-яких приватних підприємств.

Що стосується американської моделі запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, то жоден федеральний закон США, нормативний акт чи правило Палати представників не забороняють члену Палати володіти активами, які можуть суперечити чи впливати на виконання службових обов'язків. Однак у 1978 р. Конгрес прийняв Закон про етику в уряді, який передбачав щорічне розкриття інформації про фінансування всіх високопоставлених федеральних посадовців, включаючи всіх членів Палати та деяких працівників Палати [14, с.15].

Як бачимо, кожна країна обрала власні механізми впливу на запобігання та врегулювання конфлікту інтересів на публічній службі. Не є виключенням й Україна, яка закріпила в антикорупційному механізмі найбільш популярні важелі врегулювання конфлікту інтересів (електронне декларування, заборона суміщення тощо).

ВИСНОВКИ

На підставі системного аналізу наукових досліджень, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити наступні висновки.

Інститут конфлікту інтересів є складним та багатоаспектним феноменом у системі протидії корупції. Це не лише наявність приватного інтересу, а соціальний феномен. Соціальний характер конфлікту інтересів обумовлений низькими матеріальними ресурсами та моральними якостями, незадовільним місцем у суспільстві, відсутністю зацікавленості у роботі загалом, та зайнятій посаді, зокрема.

Невирішений конфлікт інтересів призводить до різноманітних зловживань посадовими особами своїм службовим становищем, наслідком чого стає вчинення корупційного правопорушення. З метою недопущення його вчинення введено механізм *запобігання та врегулювання конфлікту інтересів на державній службі.* Особливість процесуально-правової форми врегулювання конфлікту інтересів на публічній службі полягає у можливості його добровільного врегулювання як самою стороною конфлікту, так й іншими уповноваженими суб'єктами у примусовому порядку.

Аналізуючи міжнародну практику із запобігання та врегулювання конфлікту інтересів на державній службі, а також зважаючи на важливе значення даного механізму, вважається за необхідне приділити багато уваги до врегулювання конфлікту інтересів на законодавчому рівні шляхом прийняття спеціального закону та внесення відповідних змін до інших нормативно-правових актів.

Список використаних джерел

1. Бодун Т. Конфлікт інтересів як детермінанта реформування системи влади в Україні. *Зб. наук. пр. НАДУ* / за заг. ред. В.П. Приходька. Київ: НАДУ, 2009. 224–235 с.

2. Янюк Н. Конфлікт інтересів як причина корупції на публічній службі: правові засоби запобігання і протидії. *Головне управління Держземагенства в Донецькій області*. URL: http:/donoblzem.gov

3. Гудков Д.В. Конфлікт інтересів та шляхи його врегулювання в національному законодавстві. *Право й суспільство.* 2014. № 1–2. С. 120–124.

4. Посібник ОЕСР із питань врегулювання конфліктів інтересів на державній службі (2003). URL: http://www.acrc.org.ua/assets/files

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 23 жовтня 2003 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16/print

6. Про засади запобігання і протидії корупції. Закон України № 3206¬17 від 07.04.2011 р. *URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3206-17.*

7. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700–VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700–18#Text

8. Кацуба О.Ю. Конфлікт інтересів на публічній службі: поняття й сутність. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2017. Вип. 1(17). 12 с.

9. Гайдук А.В. Запобігання конфлікту інтересів на публічній службі: проблеми законодавчого врегулювання. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 1(26). С. 101–107.

10. Головко Л.О. Шляхи запобігання конфлікту інтересів на державній службі: досвід Франції. *Актуальні питання реалізації нового Закону України «Про державну службу»*: зб. матеріалів Всеукраїнського форуму вчених-адміністративістів (Запоріжжя, 2016). Запоріжжя, 2016. С. 4–5.

11. Токар-Остапенко О.В. Урегулювання конфлікту інтересів на державній службі: можливості застосування європейського досвіду в Україні. URL: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/Polituka_Tokar-2b850.pdf

12. Олешко О.М. Зарубіжний досвід запобігання і врегулювання конфлікту інтересів на державній службі. *Теорія та практика державного управління*. 2014. Вип. 3. С. 263–271.

13. Запобігання і протидія проявам корупції як елемент модернізації системи державної служби / Івано-Франківський

центр науки, інновацій та інформатизації. URL: www.dbuapa.dp.ua/cpk/Lib/7_Zapobigannya ta protydiya proyavam korup/posibnik_korypsia.pdf.

14. Юрчишин Я., Полтавець У. Пропозиції до політики щодо конфлікту інтересів народних депутатів України, 2017 р. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Propozicii_Politiki_deklaruvannya_Konfliktu-1.pdf

References

1. Bodun T. Conflict of Interest as a determinant of reforming the system of government in Ukraine (2009). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu_2009_2_25 (in Ukrainian).

2. Yaniuk N. Conflict of Interest as a cause of corruption in the public service: legal means of prevention and counteraction (2011). URL: http:/donoblzem.gov (in Ukrainian).

3. Hudkov D. Conflict of interest and ways to resolve it in national law. *Law and society.* 2014. № 1–2. pp. 120–124. (in Ukrainian).

4. OECD Guide to Conflict of Interest in the Civil Service (2003). URL: http://www.acrc.org.ua/assets/files (in Ukrainian).

5. United Nations Convention Against Corruption, 31 October 2003, A/58/422, URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16/print (in Ukrainian).

6. Principles of Preventing and Combating Corruption: Law of Ukraine of April 7, 2011 No. 3206–VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3206-17 (in Ukrainian).

7. On the prevention of corruption: Law of Ukraine, 14.10.2014, No. 1700–VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700–18#Text (in Ukrainian).

8. Katsuba O.Y. Conflict of interest in the public service: concept and essence. *Public administration: theory and practice.* 2017. Issue. 1 (17). 12 p. (in Ukrainian).

9. Haiduk A. The prevention of conflict of interest in the public service: the problems of legislative regulation. *Bulletin of the Bar Academy of Ukraine.* 2013. № 1(26). C. 101–107. (in Ukrainian).

10. Holovko L. Ways to prevent conflicts of interest in the civil service: the experience of France. *Current issues of implementation of the new Law of Ukraine "On Civil Service"*: materials of the All-Ukrainian Forum of Administrative Scientists (Zaporizhzhia, 2016). Zaporizhzhia, 2016. pp. 4–5. (in Ukrainian).

11. Tokar-Ostapenko O. Settlement of conflict of interests in the civil service: possibilities of applying the European experience in Ukraine. URL: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/Polituka_Tokar-2b850.pdf (in Ukrainian).

12. Oleshko O. Foreign experience in preventing and resolving conflicts of interest in the public service. *Theory and practice of public administration.* 2014. Issue 3. pp. 263–271. (in Ukrainian).

13. Prevention and counteraction to corruption as an element of modernization of the civil service. URL: www.dbuapa.dp.ua/cpk/Lib/7_Zapobigannya ta protydiya proyavam korup/posibnik_korypsia.pdf (in Ukrainian).

14. Yurchyshyn Y., Poltavets U. Proposals to the Policy on Conflict of Interests of People's Deputies of Ukraine, 2017. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Propozicii_Politiki_deklaruvannya_Konfliktu-1.pdf (in Ukrainian).

Dariia KALASHNYK
student, The Prosecutor's Office and Criminal Justice Institute of Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1401-377X
e-mail: kalashnikdasha20@gmail.com

Anastasiia MOSKALENKO
student, The Prosecutor's Office and Criminal Justice Institute of Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1602-4026
e-mail: nastya2002moskalenko@gmail.com

PREVENTION AND SETTLEMENT OF CONFLICT OF INTERESTS IN PUBLIC SERVICE: UKRAINIAN REALITIES AND FOREIGN EXPERIENCE

The paper analyzes the definition of the concept of "conflict of interests". A systematic, differentiated approach to the interpretation of the phenomenon of conflict of interests in the professional activity of public servants was formulated. The structure and types of conflict of interest are determined. Conflict of interest is defined as the presence of a private interest of a public official, which may or does affect the objectivity or impartiality of decision-making or the commission or failure to act, in the exercise of his official, representative or other public authority. The problem character of this phenomenon is noted. The analyzes of existing domestic legislation designed to regulate the process of prevention and settlement of the conflict of interest. This paper describes the phenomenon of corruption, its impact on the system of government; investigated a conflict of interest in public service as a kind of malfeasance. The paper stressed that the conflict of interest is a corruption risk in the work of the public servants. The paper noted the importance of creating an effective system to prevent corruption. Corruption is a significant problem in modern Ukraine, which significantly impedes the development of Ukraine as a democratic, legal and social state, impinges on the rule of law, and slows down the development of the economy. Therefore, effective prevention of corruption is an important task for the authorized bodies of public authority of Ukraine. The legislation includes the person's plan of action in case of the conflict of interest. A comparative analysis of foreign experience in legal regulation of conflicts of interest, conceptual approaches are formulated of prevention and settlement of the conflict of interests in public-law relations by means of administrative law are given. In order to improve mechanisms for prevention and settlement of conflict of interest on the basis of international experience suggested, certain mechanisms aimed at preventing conflicts of interest.

Keywords: *corruption, conflict of interest, prevention, settlement*

DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2021.12(2).7
УДК 336.27 (477)

Ольга Іванівна ***КРЕМЕНЬ***
к.е.н., доцент, Київський національний університет технологій та дизайну
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6501-4508
e-mail: kremen_olga@ukr.net

Анастасія Євгенівна ***КУЛЬША***
студент, Київський національний університет технологій та дизайну
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0974-1246
e-mail: vishneva2468@gmail.com

Вікторія Михайлівна ***КРЕМЕНЬ***
д.е.н., доцент, професор кафедри, Сумський державний університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5286-050X
e-mail: v.kremen@uabs.sumdu.edu.ua

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Статтю присвячено статистичному вивченню сучасного стану та тенденцій державного боргу України. Розкрито сутність державного боргу, гарантованого державою боргу, зовнішнього та внутрішнього боргу та зміст відносної величини боргу. На основі статистичних даних Міністерства фінансів України та Державної служби статистики України досліджено динаміку сукупного боргу України та здійснено аналіз його структуру за типом боргового зобов'язання й за типом кредитора. Визначено вплив зовнішніх запозичень на економічне зростання шляхом обчислення та аналізу відносної величини боргу – питомої ваги державного та гарантованого державою боргу в обсягах валового внутрішнього продукту, доходів державного бюджету та доходів населення.

Ключові слова: *державний борг, гарантований державою борг, зовнішній борг, внутрішній борг, відносна величина боргу*

ВСТУП

Існування державного боргу на сучасному етапі розвитку людства є об'єктивним економічним явищем, складовою фінансової системи та інструментом реалізації економічної стратегії країни, а ефективне його використання може стати потужним фактором її економічного зростання. Водночас недосконалість фінансової та грошово-кредитної політики держави в Україні спричинили невиправдане зростання державного боргу. Як наслідок, надмірний державний борг сповільнює зростання економіки, розвиток банківської системи, а також призводить до скорочення витрат державного бюджету та ресурсів на соціально-економічний розвиток. Саме тому вивчення сучасного стану державного боргу в умовах відсутності реального економічного зростання є актуальним для забезпечення контролю за ризиками та обґрунтування можливостей врегулювання боргових проблем України.

Вагомий внесок у дослідження сучасного стану, структури та тенденцій державного й гарантованого державою та валового зовнішнього боргу внесли вітчизняні науковці, а саме: О.М. Романькова [1], Л.О. Петик [2], Н.В. Горанська [2], Н.Д. Саранчук [2], О.Я. Стойко [3], І.А. Шубенко [3], Р.В. Короленко [4], А.В. Потапчук [4], О.В. Стащук [5], І.Г. Боричевська [5], Л.Є. Фурдичко [6], О.М. Піхоцька [6] та ін.

Так, О.М. Романькова у процесі дослідження сучасного стану та аналізу державного боргу України дійшла висновку, що необхідні пошуки нових шляхів вдосконалення механізмів управління та обслуговування державного боргу країни, посилення адміністративного контролю за фінансовими потоками з боку держави, використання найкращих світових практик, а також залучення іноземних інвесторів, що створить у майбутньому сприятливий інвестиційний клімат [1].

Л.О. Петик, Н.В. Горанська та Н.Д. Саранчук вказують на негативні тенденції у динаміці державного боргу вказують і вважають, що для зменшення обсягів державного боргу держава «… повинна вдосконалювати законодавчу базу, використовувати внутрішній ринок для державних запозичень у період нестабільності національної валюти. Необхідно впроваджувати виважену фінансову політику у плануванні та здійсненні надходжень і видатків з бюджету, а також скоротити залучення зовнішнього боргу [2].

О.Я. Стойко та І.А. Шубенко звертають увагу на тенденцію до зростання сукупних витрат на погашення та обслуговування державного боргу України, що створює ризик рефінансування державного боргу, спричиняє додатковий тиск на державний бюджет і ВВП, обмежує можливості нашої держави для фінансування соціально-економічних цілей суспільного розвитку. Авторами також виокремлено основні ризики боргових зобов'язань України, окреслено способи їх оптимізації та обґрунтовано необхідність створення Агентства з управління державним боргом, діяльність якого сприятиме зниженню боргового навантаження та зменшенню вартості обслуговування державного боргу [3].

Р.В. Короленко та А.В. Потапчук розглядають об'єктивні й суб'єктивні чинники виникнення за боргованості, основні методи, проблеми й напрями ефективного управління, а також досліджують динаміку та структуру державного боргу як важливої складової державних фінансів. У процесі аналізу з'ясовано, що структура державного та гарантованого державою боргу характеризується дещо вищою часткою зовнішнього боргу порівняно з внутрішнім боргом, що є негативним явищем. Особливе значення має аналіз динаміки

© О.І. КРЕМЕНЬ, А.Є. КУЛЬША, В.М. КРЕМЕНЬ, 2021

витрат на погашення та обслуговування боргу, адже ці операції здійснюються коштами державного бюджету [4].

Ґрунтовний аналіз сучасного стану та тенденцій зовнішнього державного боргу України здійснено О.В. Стащук та І.Г. Боричевською, які свідчать про те, що зовнішній борг є основою державного боргу України. На думку авторів, зростання ефективності управління повинно відбуватися за рахунок: формування механізму управління зовнішнім державним боргом; відхід від вибіркового аналізу ефективності; впровадження системи індикаторів боргової безпеки, розроблені Світовим банком та МВФ, у систему аудиту боргової безпеки України; оновлення підходу до визначення основних груп ризиків управління зовнішнім боргом; визначення оптимальної структури відношення зовнішнього боргу до ВВП, враховуючи основні аспекти та тенденції розвитку вітчизняної економіки, та ін. [5].

Л.Є. Фурдичко та О.М. Піхоцька вважають, що для України державний борг є великою гострою фінансово-економічною проблемою. Адже він перешкоджає економічному росту країни, погіршує її фінансове становище та гальмує розвиток України у май бутньому. Така ситуація вимагає формування середньо- і довгострокової стратегії боргової політики, в основі якої має бути підвищення боргової стійкості та фінансової безпеки держави. Для цього необхідно мінімізувати ризики з коливання валютного курсу в Україні, девальвації гривні; оптимізувати структуру державного боргу; змінити систему управління і його обслуговування; знаходити нові джерела залучення коштів в економіку країни [6].

МЕТА роботи полягає у дослідженні економічної сутності, сучасного стану, структури та основних тенденцій сукупного державного боргу України. Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, нормативно-інструктивні матеріали органів управління, статистичні дані Міністерства фінансів України та Державної служби статистики України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, індукцію, дедукцію та статистичні методи: статистичного спостереження, зведення, абсолютних, відносних та середніх величин. Для характеристики стану та виявлення тенденцій державного боргу застосовувалися динамічні ряди, таблиничний та графічний методи.

РЕЗУЛЬТАТИ

Державний борг являє собою сукупні боргові зобов'язання держави перед усіма кредиторами (іноземними державами, міжнародними організаціями, юридичними та фізичними особами тощо) та складається із заборгованості уряду, регіональних та місцевих органів влади, а також боргів усіх корпорацій з державною участю, пропорційно часток держави в їх капіталі.

Власне державний борг виникає внаслідок фінансових запозичень держави, договорів і угод про надання кредитів та позик, пролонгації та реструктуризації боргових зобов'язань минулих років [7]. Бюджетний Кодекс України визначає державний борг як загальну суму боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [8].

Традиційно за типом боргового зобов'язання державний борг поділяють на прямий (безумовний) та гарантований (умовний) державою борг, що виникає внаслідок прийнятих на себе державою зобов'язань третіх осіб або гарантій за цими зобов'язаннями.

Згідно з Бюджетним Кодексом України гарантований державою борг – це загальна сума боргових зобов'язань суб'єктів господарювання-резидентів України з повернення отриманих та непогашених станом на звітну дату кредитів (позик), виконання яких забезпечено державними гарантіями [8].

Динаміку державного та гарантованого державою боргу України за даними Міністерства фінансів України за 2016–2021 рр. надано у табл. 1.

Обсяг державного та гарантованого державою боргу з початку 2016 р. на кінець 2020 р. зріс на 979,755 млрд грн або на 55,1 %, у разі зниження у 2019 р. на 170,352 млрд грн або на 7,9 %. Відтак, за досліджуваний період заборгованість у середньому зростала щорічно на 195,95 млрд грн або на 10,2 %. Зазначимо, що на кінець жовтня 2021 р. державний та гарантований державою борг досяг 2438,60 млрд грн, що становить 96,5 % рівня на кінець попереднього 2020 р.

Динаміка показника державного та гарантованого державою боргу України в доларах США істотно відрізняється від динаміки в гривнях, зокрема, його обсяг із початку 2016 р. на кінець 2020 р. зріс на 24,750 млрд дол. США або на 37,8 %.

Таблиця 1 – **Державний та гарантований державою борг України за 2016–2021 рр., (на кінець періоду)** (*складено авторами на основі [7, 9]*)

Рік						
2015	2016	2017	2018	2019	2020	31.10.2021
1. Державний та гарантований державою борг, млн грн						
1572180,2	1929758,7	2141674,4	2168627,1	1998275,4	2551935,6	2438600,4
2. Абсолютний приріст, млн грн						
	357578,5	211915,7	26952,7	-170351,7	553660,2	-113335,2
3. Темп росту,%						
	22,7	11,0	1,3	-7,9	27,7	-4,4
1. Державний та гарантований державою борг, млн дол. США						
65505	70970,9	76305,2	78323,0	84364,4	90255,4	92629,1
2. Абсолютний приріст, млн дол. США						
	5465,9	5334,3	2017,8	6041,4	5891	2373,7
3. Темп росту, %						
	8,3	7,5	2,6	7,7	7,0	2,6

За досліджуваний період заборгованість у середньому зростала щорічно на 4,950 млрд дол. США або на 6,6 %. Водночас на кінець жовтня 2021 р. державний та гарантований державою борг збільшився на 2,374 млрд дол. США, що на 2,6 % більше порівняно з обсягом на кінець попереднього 2020 р.

Існує також поділ державного боргу за типом кредитора. За цією ознакою виділяють внутрішній та зовнішній державний борг. Якщо внутрішній борг говорить про зобов'язання держави перед резидентами, то зовнішній – перед нерезидентами. Зовнішній державний борг – це заборгованість держави іншим країнам, міжнародним економічним організаціям та іншим особам. Державний зовнішній борг є частиною валового зовнішнього боргу країни. Внутрішній державний борг – це заборгованість держави власникам державних цінних паперів та іншим кредиторам [7].

Структура державного та гарантованого державою боргу України за 2016–2021 рр. наведена у табл. 2. Державний зовнішній борг України за досліджуваний період збільшився з 980,19 млрд грн на 01.01.2016 р. до 1258,52 млрд грн на кінець 2020 р. зі зниженням у 2019 р. на 168,54 млрд грн або на 15,24 % порівняно з попереднім. За цих обставин відбулося зниження його питомої ваги у сукупному боргу зі зниженням щорічно на 0,37 %. Станом на 31.09.2021 р. державний зовнішній борг сягнув 1181,86 млрд грн, що становить 93,9 % рівня на кінець 2020 р.

Державний внутрішній борг України за 2016–2020 рр. зріс із 508,00 млрд грн на початок 2016 р. до 1000,71 млрд грн на кінець 2020 р., тобто на 82,52 млрд грн або 10,5 % щорічно зі зростанням його питомої ваги у сукупному боргу на 1,12 млрд грн або на 3,07 %. Зазначимо, що на кінець третього кварталу 2021 р. обсяг державного внутрішнього боргу досяг 986,96 млрд грн, що лише на 1,4 % менше, ніж на кінець 2020 р.

Гарантований державою зовнішній борг України за досліджуваний період у значній варіації зріс від 259,84 млрд грн на початок 2016 р. до 260,41 млрд грн на кінець 2020 р., тобто лише на 0,57 млрд грн або на 0,06 % зі зниженням його питомої ваги у сукупному боргу щорічно на 0,82 %. Водночас на кінець третього кварталу 2021 р. обсяг гарантованого державою боргу досяг 231,57 млрд грн, що лише 11,07 % менше ніж на кінець 2020 р.

Гарантований державою внутрішній борг України за 2016–2020 рр. стрімко знизився з 21,46 млрд грн на 01.01.2016 р. до 9,6 млрд грн на кінець 2019 р., водночас відбулося зниження його питомої ваги у сукупному боргу з 1,37 % до 0,48 %. З початку 2020 р. відбулося зростання гарантованого державою боргу більше ніж у 3 рази, питома вага якого у сукупному боргу також збільшилась до 1,26 %. Станом на 30.06.2021 р. обсяг гарантованого державою боргу досяг 47,16 млрд грн, що на 46,3 % більше ніж на кінець 2020 р., у разі збільшення його питомої ваги до 1,93 %.

Основним показником з визначення впливу зовнішніх запозичень на економічне зростання є відносна величина боргу – питома вага державного боргу у ВВП країни. Згідно з рекомендаціями, визначеними Маастрихськими критеріями, у ч. 2 ст. 18 Бюджетного Кодексу України зазначено, що відносна величина боргу на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 60 % річного номінального обсягу валового внутрішнього продукту України. Однак на 2021 р. дію цієї статті зупинено згідно із Законом України про Державний бюджет на 2021 р. [8].

У разі очікуваного перевищення цієї граничної величини Кабінет Міністрів України невідкладно звертається до Верховної Ради України за дозволом на тимчасове перевищення такої граничної величини та подає для схвалення план заходів із приведення загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу до встановлених вимог. Динаміку відносної величини сукупного державного боргу України містить табл. 3.

Аналіз відносної величини сукупного боргу до ВВП України вказує те, що за 2016–2020 рр. відбулося зниження з 81,0 % на кінець 2016 р. до 50,3 % у 2019 р, що відповідає законодавчій нормі, тоді як у 2020 р. його питома вага склала 60,8 %, що 10,3 % більше порівняно з попереднім. Загалом за досліджуваний період співвідношення державного й гарантованого державою боргу та ВВП зменшувалося в середньому на 3,7 % щорічно. Принагідно зазначимо, що зміна відносної величини боргу є наслідком зростання обсягів ВВП, а не скорочення державного та гарантованого державою боргу.

Відносна величина боргу відносно доходів державного бюджету та доходів населення за динамікою питомої ваги є майже аналогічною й щорічно знижується в середньому щорічно на 11,4 % та 4,9 % відповідно. Отже, зміна відносної величини боргу є наслідком зростання обсягів доходів державного бюджету та доходів населення щорічно в середньому відповідно на 16,2 % та 15,0 %.

На сучасному етапі розвитку людства нікого не дивує те, що світ живе в борг, однак останнім часом не можуть не викликати занепокоєння темпи його зростання та низька ефективність використання запозичень. Лише у 2020 р. відбулося рекордне нарощення боргів країн світу на 24 трлн дол. США., половина з яких – державні запозичення.

До такого збільшення боргів усіма секторами економіки призвела коронакриза, адже програми фінансового стимулювання, збільшення видатків бюджетів на медицину та закупівлю вакцин, підтримка бізнесу та населення – усе це потребувало додаткових фінансових ресурсів. За підсумками 2020 р. людство заборгувало 281 трлн дол. США або 355,0 % від валового внутрішнього продукту світу. Світовий борг держав, фінансових та нефінансових корпорацій і домогосподарств за підсумками 2020 р. склав 281 трлн дол. США або 355,0 % від валового внутрішнього продукту світу і станом на 31.06.2021 р. зріс до 296 трлн дол. США або на 4,8 трлн дол. США після незначного зниження в першому кварталі 2021 р. Водночас зазначимо, що вперше від початку пандемії частка сукупного боргу у ВВП світу скоротилася з 362,0 % у першому кварталі до 353,0 % у другому [11].

Таблиця 2 – **Державний та гарантований державою борг України за 2016–2021 рр. (на кінець періоду), млрд грн [***складено авторами на основі [7, 9]***]**

Рік	**2015**					
Вид боргу	зовнішній		внутрішній		Разом	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
державний борг	826,27	52,56	508,00	32,31	1334,27	84,87
гарантований борг	216,45	13,77	21,46	1,37	237,91	15,13
Сукупний борг	1042,72	66,32	529,46	33,68	1572,18	100,00
Рік	**2016**					
Вид боргу	зовнішній		внутрішній		Разом	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
державний борг	980,19	50,79	670,65	34,75	1650,83	85,55
гарантований борг	259,84	13,47	19,08	0,99	278,93	14,45
Сукупний борг	1240,03	64,26	689,73	35,74	1929,76	100,00
Рік	**2017**					
Вид боргу	зовнішній		внутрішній		Разом	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
державний борг	1080,31	50,44	753,40	35,18	1833,71	85,62
гарантований борг	294,69	13,76	13,28	0,52	307,96	14,38
Сукупний борг	1375,00	64,20	766,68	35,80	2141,67	100,00
Рік	**2018**					
Вид боргу	зовнішній		внутрішній		Разом	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
державний борг	1099,41	50,70	761,09	35,10	1860,50	85,79
гарантований борг	297,81	13,80	10,32	0,48	308,13	14,21
Сукупний борг	1397,22	64,43	771,41	35,57	2168,63	100,00
Рік	**2019**					
Вид боргу	зовнішній		внутрішній		Разом	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
державний борг	931,87	46,63	829,50	41,51	1761,37	88,14
гарантований борг	227,35	11,38	9,6	0,48	236,91	11,86
Сукупний борг	1159,22	58,01	839,05	41,99	1998,28	100,00
Рік	**2020**					
Вид боргу	зовнішній		внутрішній		Разом	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
державний борг	1258,52	49,32	1000,71	39,22	2259,23	88,53
гарантований борг	260,41	10,20	32,24	1,26	292,65	11,47
Сукупний борг	1518,93	59,52	1032,95	40,48	2551,88	100,00
Рік	**31.10.2021**					
Вид боргу	зовнішній		внутрішній		Разом	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
державний борг	1185,34	48,61	978,6	40,13	2163,94	88,74
гарантований борг	227,5	9,33	47,16	1,93	274,66	11,26
Сукупний борг	1412,84	57,94	1025,76	42,06	2438,6	100,00

Таблиця 3 – **Відносна величина державного та гарантованого державою боргу України за 2016–2021 рр., (на кінець періоду) [***складено авторами на основі [7, 9, 10]***]**

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*
Рік						
2015	2016	2017	2018	2019	2020	30.06.2021
1. Державний та гарантований державою борг, млн грн						
1572180,2	1929758,7	2141674,4	2168627,1	1998275,4	2551935,6	2514359,5
абсолютний приріст, млн грн						
–	357578,5	211915,7	26952,7	-170351,7	553660,2	-37576,1
темп приросту,%						
–	22,7	11,0	1,3	-7,9	27,7	-1,5
2. Валовий внутрішній продукт, млн грн						
1979458	1383182	2982920	3558706	3974564	4194102	2,178 млн
абсолютний приріст, млн грн						
–	403724	599738	575786	415858	219538	-2016102
темп приросту, %						
–	20,4	25,2	19,3	11,7	5,5	-48,1
відносна величина боргу, %						
79,4	81,0	71,8	60,9	50,3	60,8	115,4

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7
3. Доходи Державного бюджету, млн грн						
534694,8	616274,8	793265,0	928108,3	998278,9	1076016,7	591953,0
абсолютний приріст, млн грн						
–	81580,0	176990,2	134843,3	70170,6	77737,8	-484063,7
темп приросту, %						
	15,3	28,7	17,0	7,6	7,8	-45,0
відносна величина боргу, %						
294,0	313,1	270,0	233,7	200,2	237,2	424,8
4. Доходи населення, млн грн						
1772016	2051331	2652082	3248730	3699346	3972428	1079808
абсолютний приріст, млн грн						
–	279315	600751	596648	450616	273082	-2892620
темп приросту, %						
–	15,8	29,3	22,5	13,9	7,4	-72,8
відносна величина боргу, %						
88,7	94,1	80,8	66,8	54,0	64,2	232,9

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження ми дійшли таких висновків:

1. Причиною виникнення державного боргу є невміння держави функціонувати в межах власних фінансових ресурсів та використання нею у своїй фінансовій політиці залучення їх на кредитній основі, а причиною його зростання – невміння ефективно використовувати позикові фінансові ресурси.

2. Обсяг державного та гарантованого державою боргу з початку 2016 р. на кінець 2020 р. зріс на 979,755 млрд грн або на 55,1 %, в умовах зниження у 2019 р. на 170,352 млрд грн або на 7,9 %. Відтак, за досліджуваний період заборгованість у середньому зростала щорічно на 195,95 млрд грн або на 10,2 %.

3. Державний зовнішній борг України збільшився за досліджуваний період із 980,19 млрд грн на 01.01.2016 р. до 1258,52 млрд грн на кінець 2020 р. зі зниженням у 2019 р. на 168,54 млрд грн або на 15,24 % порівняно з попереднім. Водночас відбулося зниження його питомої ваги у сукупному боргу зі зниженням щорічно на 0,37 %. Державний внутрішній борг України за 2016–2020 рр. зріс із 508,00 млрд грн на початок 2016 р. до 1000,71 млрд грн на кінець 2020 р., тобто на 82,52 млрд грн або 10,5 % щорічно зі зростанням його питомої ваги в сукупному боргу на 1,12 млрд грн або на 3,07 %.

4. Гарантований державою зовнішній борг України за досліджуваний період в умовах значної варіації зріс від 259,84 млрд грн на початок 2016 року до 260,41 млрд грн на кінець 2020 р., тобто лише на 0,57 млрд грн або на 0,06 % зі зниженням його питомої ваги у сукупному боргу щорічно на 0,82 %. Гарантований державою внутрішній борг України за 2016–2020 рр. стрімко знизився з 21,46 млрд грн на 01.01.2016 р. до 9,6 млрд грн на кінець 2019 р., водночас відбулося зниження його питомої ваги у сукупному боргу з 1,37 % до 0,48 %.

5. Вплив зовнішніх запозичень на економічне зростання визначає відносна величина боргу – питома вага державного боргу у ВВП країни. Аналіз показника вказує на те, що за 2016–2020 рр. відбулося його зниження з 81,0 % на кінець 2016 року до 50,3 % у 2019 р., що відповідає законодавчій нормі, тоді як у 2020 р. його питома вага вже склала 60,8 %, що 10,3 % більше порівняно з попереднім. Загалом за досліджуваний період співвідношення державного й гарантованого державою боргу та ВВП зменшувалось у середньому на 3,7 % щорічно. Відносна величина боргу відносно доходів державного бюджету та доходів населення за динамікою питомої ваги є майже аналогічною й знижувалась у середньому щорічно на 11,4 % та 4,9 % відповідно. Однак зміна відносної величини боргу є наслідком зростання обсягів ВВП, доходів державного бюджету та доходів населення, а не скорочення державного та гарантованого державою боргу.

6. Сучасний світ живе в борг, однак останнім часом викликають занепокоєння темпи зростання та низька ефективність використання запозичень. За підсумками 2020 р. людство заборгувало 281 трлн дол. США або 355,0 % від валового внутрішнього продукту світу. В умовах коронакризи відбулося рекордне нарощення боргів країн світу на 24 трлн дол. США., половина з яких – державні запозичення.

Список використаних джерел

1. Романькова О.М. Дослідження сучасного стану та аналіз державного боргу України. *Економіка та суспільство.* 2021. Вип. 25. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-45

2. Петик Л.О., Горанська Н.В., Саранчук Н.Д. Державний борг України: сучасний стан і проблеми. *Бізнес Інформ*. 2020. № 12. С. 332–337. URL: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-332-337

3. Стойко О.Я., Шубенко І.А. Оцінка стану державного боргу та напрями його оптимізації. *Проблеми економіки.* 2021. № 1 (47). С. 123–133. URL: https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-1-123-133

4. Короленко Р. В., Потапчук А. В. Державний борг України: сутність та управління. *Modern Economics*. 2019. № 13. С. 135–140. URL: https://doi.org/10.31521/modecon.V13(2019)-22

5. Стащук О.В., Боричевська І.Г. Зовнішній державний борг України: сучасні тенденції та особливості обслуговування. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.2.11

6. Фурдичко Л.Є., Піхоцька О.М. Стан зовнішнього державного боргу в економічних реаліях України: його аналіз,

причини й наслідки. *Економіка та Держава.* 2019. № 11. С. 25–29. URL: https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.11.25

7. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/

8. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456–VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text

9. Державний борг та гарантований державою борг. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg

10. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/

11. Вінокуров Я. Зашморг на шиї людства: як Україна зі світом падає в боргову яму. *Економічна правда*. 2021. 8 червня. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2021/06/8/674746/

References

1. Romankova O.M. Research of the current state and analysis of public debt of Ukraine. *Economy and society*. 2021. Issue 25. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-45 (in Ukrainian).

2. Petyk L.O., Horanska N.V., Saranchuk N.D. Public debt of Ukraine: current status and problems. *Business Inform*. 2020. № 12. pp. 332–337. URL: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-332-337 (in Ukrainian).

3. Stoiko O.Ya., Shubenko I.A. Assessment of the state of public debt and directions of its optimization. *Problems of the Economy*. 2021. № 1 (47). pp. 123–133. URL: https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-1-123-133 (in Ukrainian).

4. Korolenko R.V., Potapchuk A.V. Public debt of Ukraine: essence and management. *Modern Economics*. 2019. № 13 (2019). pp. 135–140. URL: https://doi.org/10.31521/modecon.V13(2019)-22 (in Ukrainian).

5. Stashchuk O.V., Borychevska I.H. Ukraine's external public debt: current trends and features of service. *Efficient Economy*. 2021. № 2. URL: https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.2.11 (in Ukrainian).

6. Furdychko L.Y., Pikhotska O.M. The state of external public debt in the economic realities of Ukraine: its analysis, causes and consequences. *Economy and State*. 2019. № 11. pp. 25–29. URL: https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.11.25 (in Ukrainian).

7. Ministry of Finance of Ukraine. Official website. URL: https://index.minfin.com.ua/en/finance/debtgov/ (in Ukrainian).

8. Budget Code of Ukraine: Law of Ukraine of 08.07.2010 № 2456–VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text

9. Public debt and state-guaranteed debt. Official site of the Ministry of Finance of Ukraine. URL: https://www.mof.gov.ua/en/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg (in Ukrainian).

10. State Statistics Service of Ukraine. Official website. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/ (in Ukrainian).

11. Vinokurov Y. A slap in the face of humanity: how Ukraine and the world are falling into a debt hole. *Economic Truth*. 2021. June 8. URL: https://www. althoughda.com.ua/publications/2021/06/8/674746/ (in Ukrainian).

Olha KREMEN
PhD in Economics, Associate Professor, Kyiv National University of Technologies and Design
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6501-4508
e-mail: kremen_olga@ukr.net

Anastasiia KULSHA
student, Kyiv National University of Technologies and Design
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0974-1246
e-mail: vishneva2468@gmail.com

Viktoriia KREMEN
Doctor of Economics, Associate Professor, Associate Professor of department, Sumy State University
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5286-050X
e-mail: v.kremen@uabs.sumdu.edu.ua

STATISTICAL ANALYSIS OF THE STATE DEBT OF UKRAINE IN MODERN ECONOMIC CONDITIONS

The public debt at the present stage is an objective economic phenomenon, a component of the financial system and a tool for implementing the economic strategy of the country, and its effective use can be a powerful factor in its economic growth. The paper is devoted to the study the economic essence, current state, structure and main trends of the total public debt of Ukraine. Essence of national debt, state-guaranteed debt, foreign and domestic debt and maintenance of relative amount and rate of debt are exposed.

Under the type of debt obligation, public debt is divided into direct (unconditional) and guaranteed (conditional) debt, which arises as a result of the state's obligations to third parties or guarantees for these obligations. There is also a division of public debt by type of creditor. Domestic and foreign public debt are distinguished on this basis. Based on statistical data of Ministry of finance of Ukraine and Government service of statistics of Ukraine the dynamics of the debt of Ukraine is analyzed and an analysis of its structure according the type of debt obligation, and the type of creditor is carried out.

Public and state-guaranteed debt during 2016–2020 grows on average annually by UAH 195.95 billion or 10.2 %.

The state external debt of Ukraine increased during the period under study from UAH 980.19 billion on 01.01.2016 to UAH 1258.52 billion. at the end of 2020 with a decrease in 2019 by UAH 168.54 billion.

The impact of external borrowing on economic growth is determined by the relative size of debt the share of public debt in GDP. The analysis of the indicator shows that in 2016–2020 it decreased from 81.0 % at the end of 2016 to 50.3 % in 2019, which corresponds to the legal norm, while in 2020 its share has already reached 60.8 %, which is 10.3 % more than in the previous year.

Keywords: *public debt, state-guaranteed debt, external debt, domestic debt, debt rate*

Аудиторська фірма «Аналітик» пропонує аутсорсинг бухгалтерських послуг!

Аутсорсинг бухгалтерського обліку – це передача ведення бухгалтерського обліку сторонній фірмі.

Які ж переваги аутсорсингу бухгалтерських послуг?

1. **Значна (!) економія коштів** на ведення бухобліку:

   - економія за бухгалтерські послуги, за які **Ви нам платитимете принаймні на 1000 гривень менше, ніж штатному бухгалтеру**;
   - економія на програмне забезпечення (1С, Медок, Ліга Закон тощо);
   - економія на утримання офісу, комп'ютерної техніки.

2. Відтепер податкові та інші інспекції – це наші проблеми!

Ми беремо на себе повну матеріальну відповідальність за якість наданих бухгалтерських послуг, включаючи можливі санкції.

3. З нами Ви можете забути про головний біль з постійними пошуками бухгалтера, який у будь-який час може піти від Вас на іншу роботу.

4. Ми не йдемо у відпустку та не беремо лікарняний. Наша фірма справді гарантує безперервне та якісне ведення бухгалтерського обліку.

І нарешті – з нами Ви не тільки отримаєте якісні бухгалтерські послуги. За додатковою домовленістю ми забезпечимо Вас необхідними податковими, юридичними консультаціями, аудиторськими послугами різного характеру.

Все що Вам потрібно – це:
→ періодично передавати нам первинну бухгалтерську документацію;
→ щомісячно отримувати від нас інформацію про податки та інші обов'язкові платежі;
→ укласти із нами договір.

Зробіть вибір, вигідний для Вас!

(044)278-05-88
(097)178-90-89
(066)178-20-42
www.af-analitik.com.ua